

NOVOSTI HUBOČI

#1314

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 21. 2. 2025.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

072025

ISSN 1845-8955

Seniori i vazali

SAD i Rusija o Ukrajini pregovaraju bez Ukrajinaca. Njihov mogući sporazum trebala bi provoditi i EU, koju se malo što pita. Rusija bi na koncu mogla dobiti teritorij i izgubiti sankcije, a od međunarodnog prava mogle bi ostati ruševine

str. 26-28, 30.

Druga petoljetka

Sudeći prema izjavama i ponašanju otkako je reizabran za predsjednika, Zoran Milanović ne kani u predstojećem mandatu više biti najljuća, ili jedina ozbiljna, opozicija HDZ-u i Vladi. U prvom mandatu to ga je odsjeklo od mogućnosti utjecaja na državnu politiku u brojnim oblastima, a čini se da on to u idućih pet godina želi promijeniti

Sanja Musić Milanović i Zoran Milanović na svečanoj inauguraciji
(Foto: Hina/POOL/PIXSELL)

PREDSJEDNIK Republike ZORAN MILANOVIĆ u kolovozu 2022. rekao je ovako: 'Rusija i Amerika moraju se dogovoriti da bi taj užas u Ukrajini prestao.' Još je nekoliko puta poslije ponovio isti stav: ako se želi zaustaviti rat, moraju pregovarati Sjedinjene Države i Rusija, jer Ukrajina domi-

nantno ovisi o američkoj vojnoj, financijskoj i političkoj pomoći. Ni SAD ni Europska unija u protekle tri godine ruske agresije nisu pokazali interes da osmisle bilo kakav mirovni plan i da poduzmu iole ozbiljnu mirovnu inicijativu pa makar naišli na odbijanje u Moskvi. Inzistiralo se na ratu do ruskog poraza na bojnopolju i do izlaska Ukrajine

na međunarodno priznate granice iz 1991., uz neodgovorna obećanja o slanju ratne pomoći 'dokle god i koliko god bude trebalo', u čemu su prednjačili čelnici Europske unije i većina europskih državnika nastojeći da – barem retorički – budu veći katolici od pape, odnosno da u slijepom slijeđenju politike JOEA BIDENA i njegove administracije sa-

svim zanemare realnost i odustanu od pokušaja kreiranja vlastite političke pozicije prema Rusiji i Ukrajini. Milanović je bio jedan od vrlo rijetkih europskih političara koji je izražavao realpolitičku skepsu na račun

IMPRESSUM

Godina xxvi / Zagreb | petak, 21/02/2025

NOVOSTI
#1314

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENICI GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš, Goran Borković (Portal Novosti)
IZVRŠNI UREDNICI
Petar Glodić, Lujo Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac, Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko Bakotin (urednik Internacionale), Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Dragan Grozdanić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Marko Kostanić, Anja Kožul, Igor Lasić, Branimira Lazarin, Bojan

Munjin, Tamara Opačić, Ivana Perić, Boris Postnikov, Srećko Pulig, Hrvoje Šimićević, Nataša Škaričić, Dušan Velimirović
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević & Damir Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 5874

Novosti su financirane sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

zapadne strategije u Ukrajini. Izgleda da je bio u pravu. To ga je koštalo etiketiranja da je rusofil, PUTINOVA pudlica, korisni idiot Kremlja, da vodi Hrvatsku na Istok i da nam uništava međunarodni ugled i položaj.

Ovih dana vidimo da se počinje ostvarivati ono što je zagovarao Milanović. Novi američki predsjednik DONALD TRUMP ponudio je bilateralne mirovne pregovore ruskom predsjedniku VLADIMIRU PUTINU, a Putin je smjesta prihvatio ponudu. Zasad nije predviđeno da u tim pregovorima sudjeluje Europska unija, što je šokiralo nedorasle i pogubljene europske lidere, dok će ukrajinski predsjednik ZELENSKI, ako bude pozvan za stol, ondje biti više-manje u ulozi statista. Neizvjesno je hoće li američko-ruski pregovori rezultirati mirom ili primirjem u Ukrajini, no jasno je da nema drugog puta ako se uistinu želi zaustaviti ubijanje, razaranje i patnja. Pitanje pravednosti tog eventualnog mira palo je u drugi plan pred pragmatičnošću Trumpova pristupa.

Hoće li američki zaokret u vezi s ratom u Ukrajini, zaokret čije je mirotvorne domete u ovom trenutku teško procijeniti, dovesti do porasta Milanovićeva utjecaja na hrvatsku vanjsku politiku, čega gotovo da i nije bilo u proteklih pet godina, usprkos ustavnim odredbama koje predsjedniku Republike daju nemale nadležnosti i u tom segmentu vlasti? Hoće li premijer ANDREJ PLENKOVIĆ – koji se nije pojavio na predsjedničkoj inauguraciji u utorak – sad najednom početi da uvažava Milanovićeva razmišljanja o međunarodnoj situaciji i o tome kako da se Hrvatska postavi spram ključnih geopolitičkih sukoba i napeptosti? Može li premijer sebi priuštiti nastavak ignoriranja Ustava i predsjednika države u novonastalim okolnostima, i globalnim i lokalnim, naročito s obzirom na to da će narednih godina u cijeloj Europi naglasak biti na obrambenoj i sigurnosnoj politici, dakle područjima u kojima se krupni ili strateški potezi ne mogu povlačiti mimo suglasnosti Pantovčaka, barem dok je na snazi sadašnji Ustav, a ne postoji dvotrećinska parlamentarna većina koja bi mogla promijeniti Ustav i razvlastiti predsjednika Republike i vrhovnog zapovjednika oružanih snaga? Je li rezultat predsjedničkih izbora, kao i razvoj događaja povezanih s ratom u Ukrajini, Plenkovića prizemljio u dovoljnoj mjeri da shvati kako od daljnjeg forsiranja konfrontacije s Milanovićem može imati veću štetu nego korist, pogotovo ako se Milanović ne bude dao uvući u kontinuiranu kavgu? U proteklih šest-sedam mjeseci pokazao je da se može suzdržati, a Plenković nije našao odgovor na tu taktiku.

Sudeći prema njegovim izjavama i ponašanju otkako je 12. siječnja reizabran za predsjednika Republike, uključujući i inauguracijski govor, Zoran Milanović ne kani u predstojećem mandatu biti najljuća – ili jedina ozbiljna – opozicija HDZ-u i Vladi, kao što je bio u mandat koji je iza njega. Pritom ne treba očekivati da će prestati biti kritičan i da će, na primjer, postati blagonaklon prema glavnom državnom odvjetniku IVANU TURUDIĆU. Uloga vođe opozicije ipak je više bila plod stjecaja okolnosti te eskalacije osobnog animoziteta između njega i Plenkovića nego unaprijed donesene odluke. Za hrvatsku demokraciju, međutim, bilo je važno da je prihvatio tu ulogu, koliko god je 'tvrda kohabitacija' u nekim epizodama znala biti veoma mučna i koliko god su neki njegovi potezi – poput pokušaja premijerske kandidature bez davanja ostavke na položaj predsjednika Republike – bili rubni i u smislu ustavnosti i u smislu političke čistoće. Milanović se, za razliku od lijevih i desnih opozicijskih čelnika, uvjerljivo suprotstavljao premijerovim autokratskim nastojanjima, njegovoj sklonosti da koncentriira svu političku moć u svojim

Prilagodavanje novoj geopolitičkoj stvarnosti – Andrej Plenković (Foto: Igor Kralj/PIXSELL)

rukama i da praktično uvede neki oblik jed-noumlja. Takvo postavljanje glavni je razlog Milanovićeve gotovo plebiscitarne pobjede u drugom krugu predsjedničkih izbora. S druge strane, prihvaćanje uloge neformalnog opozicijskog vođe odsjeklo je predsjednika od mogućnosti utjecaja na državnu politiku u Ustavom mu povjerenim pitanjima obrane, nacionalne sigurnosti i vanjskih poslova, osim kad je riječ o nekolicini neophodnih imenovanja u vojsci i sigurnosnim službama. Čini se da Milanović u idućih pet godina želi utjecati na vođenje politike: em zbog toga što se jako zakomplicirala situacija u svijetu, em zbog toga da opoziciji prepusti posao opozicije, em zbog toga što je drugi predsjednički mandat ujedno i njegov posljednji mandat pa mu nije potrebno sukobljavanje kao jedno

Milanović je bio jedan od rijetkih europskih političara koji je izražavao realpolitičku skepsu na račun zapadne strategije u Ukrajini. To ga je koštalo etiketiranja da je rusofil, Putinova pudlica, korisni idiot Kremlja i da nam uništava međunarodni ugled i položaj

od sredstava za postizanje javne vidljivosti i popularnosti.

Sva je prilika da će područje obrane i nacionalne sigurnosti biti jedno od najvažnijih u vremenima koja dolaze, i u Hrvatskoj i u svijetu. To će biti i područje najintenzivnije suradnje Vlade i predsjednika Republike, ako suradnje bude, a teško je zamisliti kako bi dalje funkcionirale oružane snage u uvjetima nastavka nesuradnje. Četiri su ključne stavke koje zahtijevaju dogovaranje vrhovnog zapovjednika i Vlade: vraćanje obaveznog služenja vojnog roka, odnos prema mogućem zahtjevu SAD-a i NATO-a o slanju većeg broja vojnika u nekovrnsnu mirovnu misiju u Ukrajini, formuliranje novih strateških i doktrinarnih dokumenata obrane te definiranje koncepta nabave oružja i vojne opreme. Sve su to teme za sjednice Vijeća za obranu i Vijeća za nacionalnu sigurnost, sjednice tijela koja se nisu sastala više od tri godine. 'Nema dileme da moramo ojačavati svoje oružane snage u svakom pogledu. Hrvatska vojska mora biti sposobna zaustaviti napad na neovisnost i teritorijalni integritet te ispunjavati preuzete obaveze u sklopu svih saveza kojima pripadamo pri čemu te obaveze treba tumačiti pošteno, lojalno, ali u našem interesu. Međutim, ne slažem se s tezom prema kojoj 'sigurnost nema cijenu', kazao je Milanović u inauguracijskom govoru. 'Pozivam da razgovaramo i uključimo u razgovor sve najodgovornije ljude i najbolje stručnjake. Potrudimo se da razumijemo narav eventualnih ratova budućnosti, pa da o nabavi oružja i opreme razmišljamo iz te perspektive. Nemojmo biti povodljivi i panični: to nikad nisu dobri saveznici, nikada u odlučivanju, a naročito ne u zanimljivim i turbulentnim vremenima koja se događaju i u kojima sudjelujemo.'

Što se tiče vanjske politike, imenovanja veleposlanika koja su na čekanju već punih pet godina vjerojatno će biti manji problem od uključivanja Milanovića u sukreiranje hrvatskog odnosa prema svijetu i međunarodnim prilikama. Ako se predsjednik Republike i Vlada u prvoj fazi uspiju dogovoriti o postavljanju novih ambasadora u nekoliko najvažnijih misija (Washington, London, NATO, Europska unija, Pariz, Beograd, Sarajevo, Podgorica...), nekoliko desetaka ostalih

Može li premijer sebi priuštiti nastavak ignoriranja Ustava i predsjednika države u novonastalim okolnostima, i globalnim i lokalnim, naročito s obzirom na to da će narednih godina u cijeloj Europi naglasak biti na obrambenoj i sigurnosnoj politici?

veleposlaničkih imenovanja odvit će se narednih mjeseci bez većih poteškoća. Milanović sebi može dopustiti da u tome bude fleksibilan, jer nikome ništa nije dužan. No puštanje Milanovića u zonu vanjskopoličkog utjecaja, rekosmo, sigurno neće teći glatko. 'Mir, sigurnost i dostojanstvo hrvatskih ljudi ne mogu i neće biti žrtva ničijih privatnih ambicija ili fiksacija. Nema potrebe da se ishitreno guramo u prve redove u stvarima na koje ne možemo znatnije utjecati, koje ne možemo promijeniti, koje vrlo često ne razumijemo, ne zbog manjka pameti nego zbog okolnosti. Politički avanturizam i slijeпа sljedba znali su Hrvate u prošlosti stajati', rekao je predsjednik Republike u utorak.

Iz ovoga proizlazi da ne misli odustati od svojih dosadašnjih stavova, pogotovo ne sada kad se ostvaruje ono što je realistično i pragmatično zagovarao u pogledu rata u Ukrajini unatrag tri godine. Usuglašavanje bi možda moglo biti olakšano time što Plenković, zapravo, neće uzmaknuti pred Milanovićem nego će se prilagoditi novoj geopolitičkoj stvarnosti. ■

Križić i naopako

Nadbiskup Zdenko Križić na HRT-u je kritizirao svog nasljednika, biskupa Marka Medu, jer je svećenika osuđenog za bludničenje nad maloljetnikom razriješio dužnosti. Izjavio je i da je svećenik imao samo susrete s prvopričesnicima, iako je dokumentirano imao niz susreta s mladima. Vatikan zasad o svemu šuti

NADBISKUP splitsko-makarski ZDENKO KRIŽIĆ nastavio je samoubilačku turneju po hrvatskom javnom prostoru. Prije dva tjedna se dobro naćeo. Riješen da stvar izgura do kraja, minuli vikend je stao na rub moralne provalije i obznanio, *urbi et orbi*: zbogom, pameti! U prvom istupu koji smo već analizirali Križić je otkrio da je s pozicije biskupa gospičko-senjskog dodijelio dvije župe jednom svećeniku, znajući da je taj svećenik nekoliko mjeseci prije toga boravio u zatvoru zbog zlostavljanja maloljetnog ministranta. Istom prigodom je rekao da je svećenika u javnu službu vratio nadbiskup đakovačko-osječki ĐURO HRANIĆ, na temelju samostalne diskrecijske procjene njegova dobrog ponašanja, nakon čega ga je preselio u Liku na Križićevu za molbu. Od prvog nastavka ove mučne sage Novosti su pokazale da se nije radilo o pokajniku, nego o dokazanom lažovu koji je optužio žrtvu i njegovu majku za ljubavni komplot protiv njega. Križiću smo citirali i kaznena djela iz presude, iz kojih se vidi uporno, sustavno i sveobuhvatno vrebavanje maloljetnika koje je trajalo duže od jedne godine. Prije nego što ga je na temelju vlastite 'razboritosti' vratio u službu, Hranić je znao sve te detalje, riskirajući psihofizičku povredu nekih budućih maloljetnika. Unatoč svemu, Križić je u prvom medijskom ispadu optužio novinare da stvaraju aferu ni iz čega i dodao da bi ga on nakon svega zadržao kao svećenika.

U novoj rundi moralnog samoponištavanja Križić je dao intervju za emisiju HRT-a 'Mir i dobro'. Iskoristio je priliku za kritiziranje MARKA MEDE, svoga nasljednika na čelu gospičko-senjske biskupije, zato što je svećenika nakon upita Novosti razriješio svih dužnosti. 'Jasno, on je odlučio da slegne svu tu prašinu. Najjednostavnije je reći: čuj, razriješujem te (...) Osobno, ne bih tako odlučio', opisao je Križić poteze biskupa Mede, jedinog koji je djelovao u skladu s proklamiranom politikom Vatikana o borbi protiv zlostavljača u svojim redovima. Gdje drugi vide najveći problem Katoličke crkve u zadnjih nekoliko desetljeća, Križiću se pričinja tek pokoje zrno prašine iz domene odnosa s javnošću.

To je, međutim, tek njegov stav. U svakom smislu odiozan, ali ipak samo stav. Ovdje smo zbog činjenica. Kako bi opravdao svoje postupke, Križić je u istom intervjuu otklizao u manipulacije i neistine. Premda mu je dao dvije župe na upravljanje, izjavio je da svećenik 'nije imao nikakvog rada s mladima, osim što je imao nekoliko susreta s

prvopričesnicima' koji su 'dolazili s roditeljima'. 'Sav kontakt s mladima koje je imao je bilo za vrijeme mise. Ali valjda tu ne postoji nikakva opasnost', poručio je.

Novosti su još u prvom tekstu pobrojale nekoliko ilustrativnih događaja iz kojih je vidljivo da taj svećenik nije bio samo kraj djece na misi, kako Križić tvrdi. Osim svakodnevnih ispovijedi, organizirao je redovne sastanke s ministrantima. Najmanje dva puta je koordinirao ugošćivanje katoličke mladeži iz drugih dijelova Hrvatske. Bio je toliko dobar domaćin da mu se mladež preko priopćenja javno zahvalila. Svećenik je s ministrantima držao mise i u nekoliko drugih župa u Gospičko-senjskoj biskupiji. U lokalnoj školi blagoslovio je djecu 'uz poticajne riječi o radosti djetinjstva'.

Ove informacije bile su objavljene u službenom glasilu jedne od župa kojima je upravljao zahvaljujući Križićevoj odluci. Utoliko, nadbiskup Križić svjesno širi neistine ili je uvjeren da govori istinu. Ako je potonje u pitanju, toliko o njegovim mjerama predostrožnosti. Koje, usput, nisu ni postojale, premda Križić nastoji sugerirati suprotno. U prvom medijskom istupu Križić je tek spomenuo 'duhovno praćenje istog svećenika sa strane jednog iskusnog duhovnika i provjeravanje njegova pastoralnog djelovanja'. Sada je dodao da takvi svećenici mogu biti vraćeni za oltar, ali 'uz određena ograničenja'. Ukratko: svećenik nije bio u kontaktu s djecom izvan misnih slavlja, premda je s djecom redovno bio u kontaktu; imao je u svom radu određena ograničenja, iako ograničenja zapravo nije bilo, barem kad su djeca u pitanju.

Općenito je Križić pun brige i razumijevanja za zlostavljača. On smatra da takav svećenik ima dva izbora: biti za oltarom ili ne biti svećenik. 'Nećemo ga staviti u kuhinju za kuhara ili u knjižnicu, to može raditi i bez svećeništva. Stoga, nema treće opcije', rekao je Križić. Kao čelni čovjek jedne od nadbiskupija u Hrvatskoj trebao bi znati recentnije vatikanske trendove.

Kako bi izbjegli javnu sablazan i dodatni skandal za Crkvu te zaštitili maloljetnike, zadnjih su godina diljem svijeta biskupi tvrdili da svećenike s dosjeima delegiraju na nejavne funkcije. Na primjer, šalju ih na rad u nadbiskupijske arhive ili financijske urede. Dava li su im mogućnost vođenja nejavnih misa, rada u umirovljeničkim domovima za kler i crkvenim knjižnicama ili života u samostanima. Ne samo da je treći scenarij moguć, on je, makar nominalno, postao dominantan.

Nakon što je izrazio empatiju prema osuđenom svećeniku, Križić je usputno rekao da suosjeća i sa svim žrtvama. I onda opet dodao da 'nećemo problem žrtve riješiti s tim što ćemo nekoga staviti u zatvor, doživotno suspendirati ili ne znam što'.

Od početka ove priče, koja seže u 2014. godinu, problem je u tome što je razumijevanje gotovo isključivo bilo usmjereno prema počinitelju. Žrtva je trpjela dugogodišnju klevetničku kampanju u kojoj su sudjelovali i svećenik i brojni župljani pod njegovim očiglednim utjecajem. S obzirom na odluke koje su donosili, Hranić i Križić pokazali su da ne znaju ništa o psihologiji zlostavljanja, zloporabi moći, sekundarnoj viktimizaciji žrtava ili potencijalnom recidivizmu počinitelja. Čini se da je uzaludno ponavljati Križiću, ali ipak: nije ovdje riječ samo o

postojećoj žrtvi, nego o preventivnoj zaštiti nekih budućih maloljetnika. Zadnjih deset godina to je, uostalom, jedna od glavnih poruka pape FRANJE.

U apostolskom pismu 'Poput brižne majke' iz 2016. godine papa je uveo i set sankcija za biskupe u slučaju njihovog nemara. Odredio je da biskup može biti 'zakonski udaljen sa svoje dužnosti ako je, zbog nemarnosti, učinio ili pak nije spriječio čine koji su prouzročili veliku štetu drugima, bilo da je riječ o fizičkim osobama bilo o svekolikoj zajednici' i naglasio da opisana šteta 'može biti fizička, moralna, duhovna ili materijalna'. 'Dijecezanski biskup ili eparh može biti udaljen jedino ako je objektivno pridonio teškom umanjanju marnosti koju od njega zahtijeva njegova pastoralna služba, čak i bez njegove teške moralne krivnje. Ako je pak riječ o zloporabi maloljetnika ili odraslih ranjivih osoba, dostatno je da nedostatak bude važan', piše u tom dokumentu, koji predviđa da nadležna vatikanska Kongregacija u navedenim scenarijima 'može pokrenuti mjerodavnu istragu'.

Pitanje je što će Vatikan poduzeti. Po svim dostupnim informacijama, razvidno je da zasad ne čini ništa. Na četiri ekstenzivna *maila*, u kojima smo im poslali i najvažnije dijelove svjetovne presude, iz nadležnog Dikasterija za nauk vjere, koji je Hraniću prepustio odluku o povratku svećenika u službu, nisu odgovorili nijednom. Apostolski nuncij u Hrvatskoj, monsinjor GIORGIO LINGUA, zahvalio je što smo mu poslali *mail* i odgovorio da nije ovlašten ni zakonski obavezan odgovoriti na naša pitanja. Nacionalni ured Hrvatske biskupske konferencije (HBK) za zaštitu maloljetnika i odraslih ranjivih osoba nije odgovorio na tri zamolbe Novosti za komentar. Rad ovog ureda kontrolira Stalno vijeće HBK. Članovi vijeća su i Hranić i Križić. Na pitanja i dalje odbija odgovoriti nadbiskup Hranić, koji je samostalno procijenio da svećenika vrati u aktivnu javnu službu.

Ovo je priča u kojoj nema trećeg scenarija. Prva opcija je oglašavanje nadležnih i adekvatno sankcioniranje odgovornih. Druga opcija je da Vatikan prešuti cijelu priču. U tom slučaju prigrllili su ponašanje Hranića i Križića kao svoju opću politiku suočavanja sa svećeničkim zlostavljanjem maloljetnika. Ako ostanu na tome, Križić neće biti jedini visoki dužnosnik Katoličke crkve koji gleda u onaj moralni ambis. ■

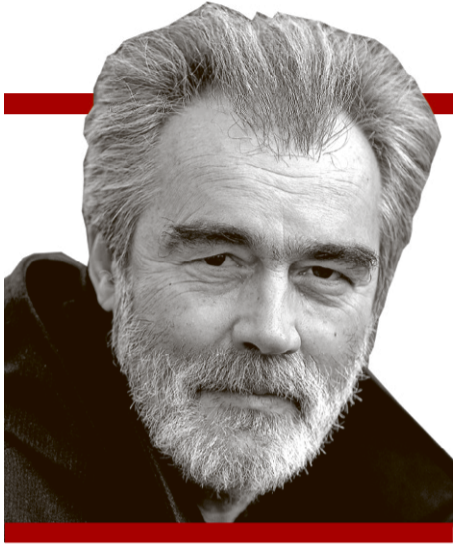

Je li sit svega? - nadbiskup Križić na otvaranju Caritasova blagovišća (Foto: Ivana Ivanović/PIXSELL)

UVREDE
I PODMETANJA

Tirada o krvavim rukama

PIŠE Viktor Ivančić

Lazar Ristovski se u Omarskoj nije stidio zbog Omarske, a studenti bi se u Beogradu, Novom Sadu ili Kragujevcu trebali stidjeti zbog Jasenovca. Njegovo ogorčenje pobunjenom omladinom osnaženo je vatrenim zagovorom moralnog idiotizma, odlike koja bi imala krasiti svakog odgovornog poslušnika Vučićeva režima

MA dajte, boga vam, pa kakve to veze sad ima sa bilo čim?!

Tim je riječima 2007. godine na pitanje jednoga novinara reagirao LAZAR RISTOVSKI, producent i nositelj glavne uloge u filmu SRĐANA DRAGOJEVIĆA 'Sveti Georgije ubiva aždahu'. Pitanje je zbilja bilo neočekivano: Je li vam nelagodno što se film snima u Omarskoj, na mjestu gdje je nekoć bio koncentracijski logor? Glumac Ristovski nije krio zaprepaštenje, kao ni redatelj Dragojević. 'Ma dajte, boga vam, pa kakve to veze sad ima sa bilo čim', rekao je prvi. 'To što vi pitate nema nikakve veze sa našim filmom i onim što mi ovde radimo', kazao je drugi.

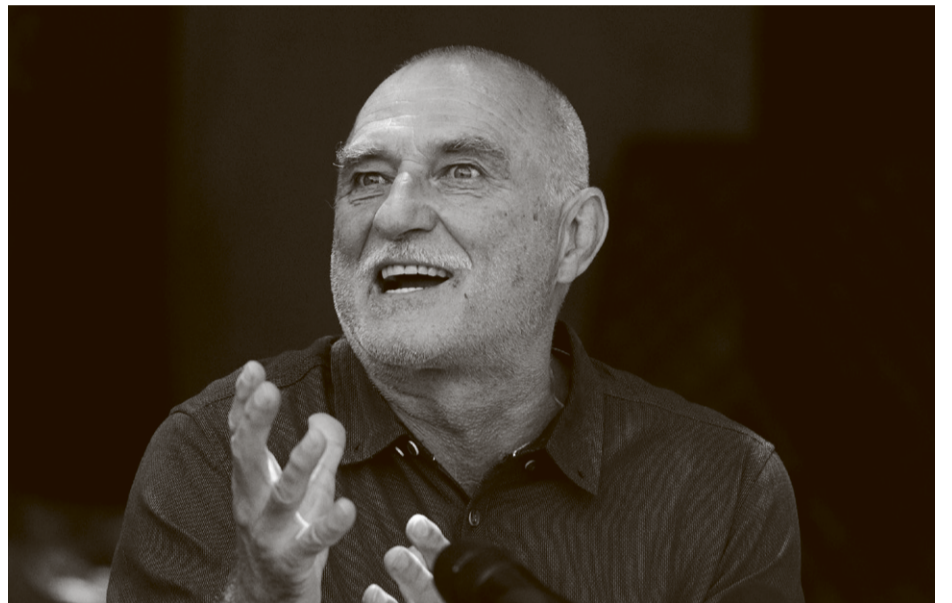
Dio filma 'Sveti Georgije ubiva aždahu' sniman je dakle u rudničkom kompleksu u Omarskoj kod Prijedora, koji je u posljednjem ratu funkcionirao kao logor za 'nesrpsko stanovništvo' i gdje je od svibnja do kolovoza 1992. bilo zatočeno više tisuća, a ubijeno više stotina ljudi. Film su sufinancirale institucije Republike Srbije i Republike Srpske, a eksterijer za spektakularne završne scene ustupila je multinacionalna kompanija u vlasništvu LAKSHMIJA MITTALA, ista ona koja u to vrijeme nije dopuštala da se unutar kompleksa postavi spomen-ploča za likvidirane civile.

Uznemirenost Lazara Ristovskog djelovala je samorazumljivo: što on ima s krvavim rukama nekih drugih, makar to bili njegovi sunarodnjaci? Zašto bi ga te krvave ruke morale obavezivati? Zbog čega bi se trebao osjećati nelagodno što, stjecajem slučajnih produkcijskih okolnosti, proizvodi svoju umjetnost – jedan filmski ep od nacionalnog značaja – baš na mjestu gdje su dotični krvavili ruke i što je nekadašnje stratište, kojemu ne smiju pristupiti obitelji žrtava, stavljeno u svrhu banalnoga slikopisnog dekora? Logor nema nikakve veze s našim filmom, lijepo je objasnio redatelj, i obratno: naš film nema nikakve veze s logorom.

Nezgodna je što glumac 'krvave ruke' sagledava iz suprotne optike kada je iz moralne jednadžbe izostavljena njegova cijjenjena ličnost i kad zločinci i žrtve nastupaju u drugačijim nacionalnim kombinacijama. Osamnaest godina kasnije, kao govornik na mitingu Srpske liste u Zvečanu na Kosovu, osuo je drvlje i kamenje po pobunjenim studentima, i to ovako:

'Svi oni koji mesecima dižu krvave ruke po ulicama, fakultetima i pozorištima, ej, pozorištima, po svetom mestu, zaboravljaju one krvave ruke koje su isterale 250.000 Srba iz Krajine, iz Hrvatske, zaboravljaju krvave ruke do lakata koje su pobile stotine hiljada Srba u Jasenovcu... Moram da kažem da takvi studenti treba da se stide, a profesori koji su ih naučili toj podlosti i toj nakaradnoj istoriji neka ih je velika istorijska sramota zbog toga.'

Ristovski dakle najoštrije osuđuje zaborav 'krvavih ruku', smatra to užasnom 'istorijskom sramotom', ali samo kada krvave ruke nisu srpske i kada vlasnici defektne memorije ne podupiru srpski režim. Kada se, me-

Lazar Ristovski (Foto: Antonio Ahel/PIXSELL)

đutim, snima film u Omarskoj, amnezija je dobrodošla. Zločin nad Srbima u Jasenovcu dužni smo trajno pohraniti u kolektivnom sjećanju, a zločin Srba u Omarskoj obilježiti rupom u pamćenju.

'Ma dajte, boga vam, pa kakve to veze sad ima sa bilo čim?!' mogao bi neki student uzvratiti glumcu, kopirajući njegov davni odgovor novinaru, no skoro je sigurno da ovaj ne bi razumio ironiju, a ako i bi, smatrao bi je teškom blasfemijom: uspoređivati dva logora, Jasenovac i Omarsku, nije dopustivo, tim više što je na snazi nepisana nacionalna obaveza da žrtve prvog sakraliziramo, a žrtve drugog ignoriramo. Istini za volju, između Jasenovca i Omarske velika je razlika u intenzitetu i konačnome saldu provedena terora, ali baš nikakva u pogledu njihove suštine: bila su to odlagališta za nepoželjne kategorije ljudi; ključni punktovi u infrastrukturi genocida.

Osim toga, čuđenje studenta bilo bi posve opravdano, jer optužba da omladina koja zadnjih mjeseci prkosi srbijanskoj političkoj vrhuški zaboravlja 'krvave ruke' što su protjerale četvrt milijuna Srba iz Krajine i pobile 'stotine hiljada' Srba u Jasenovcu predstavlja debilnu izmišljotinu, odnosno režimsku teoriju zavjere čiji je cilj objediniti učesnike demonstracija kao plaćenike i marionete proustaške vlasti u Hrvatskoj. Prije osamnaest godina, s druge strane, glumac je tek glumio čuđenje, i to prilično neuvjerljivo, jer je odabirom Omarske za poprište pompozne kulturne produkcije kompletna posada filma 'Sveti Georgije ubiva aždahu' dala moćan doprinos historijskom revizionizmu kakav se tražio sa službenih instanci.

Slučajem sam se nešto detaljnije pozabavio u knjizi 'Iza sedam logora', koja tematizira odnos između kulture i nasilja – i koja se, po povoljnoj cijeni, ne može nabaviti više nigdje – između ostaloga i ovako:

'Umjetničkim bagateliziranjem stratišta Srđan Dragojević proveo je nešto poput kulturne destilacije kolektivnog poricanja. Neobilježeno mjesto masovnog smaknuća njegovom filmskom estetizacijom – prenamjenom u apstraktni pozadinski pejzaž na kino-platnu – ubrzano putuje u zaborav, a to će reći u zonu podrazumijevajuće normalno-

sti. Ako je normalno da se na mjestu logora postavi filmski set – bez obzira na motive koji su redatelja na to ponukali – onda je normalno i da postoji logor. Normalnost postojanja logora, naime, najsnažnije se očituje u tome što će on biti tretiran kao da ne postoji.'

Tada, 2007., onu neslavnu frazu kojom se u ovim krajevima opisuje krajnja ignorancija – kada pored nekoga prolaziš 'kao kraj turskog groblja' – Lazar Ristovski sa svojim kolegama uspio je vratiti njenim šovinističkim izvoritima, jer Omarska, gdje su u najvećem broju stradavali Bošnjaci, iz rakursa srpskog nacionalizma i nije ništa drugo nego 'tursko groblje', skladište leševa nevrijedno obaziranja. Makar nisu imali ništa s otvaranjem i djelovanjem koncentracionog logora, od trenutka kada taj lokalitet kasnije stavljaju u službu estetike filmskog spektakla, članovi umjetničke družine s logorom počinju imati sve: oni uspostavljaju izravnu vezu s organiziranim terorom koji je tamo provoden i naknadno mu se pridružuju kroz gard organiziranog negiranja. Najbesramniji element te veze leži upravo u pozivanju na djevičansku nevinost umjetnosti, u uvjervanjima kako njihovo filmsko stvaralaštvo s nekadašnjim zločinima 'nema nikakve veze'.

Sve u svemu, Lazar Ristovski se u Omarskoj nije stidio zbog Omarske, a studenti bi se u Beogradu, Novom Sadu ili Kragujevcu trebali stidjeti zbog Jasenovca. Njegovo ogorčenje pobunjenom omladinom osnaženo je vatrenim zagovorom moralnog idiotizma, odlike koja bi imala krasiti svakog odgovornog poslušnika VUČIĆEVA režima.

Udruženje filmskih producenata Srbije kategorično je osudilo glumčev istup kao govor mržnje. Po njegovu shvaćanju stvari, to je samo dokaz više da 'krvave ruke' ne miruju, da 'velika istorijska sramota' dobiva na zamahu i da su dojučerašnje kolege upregnute u prljavu rabotu ustaških istrebljivača. Ali ni Ristovski nipošto nije sam. One 'stotine hiljada' Srba ubijenih u Jasenovcu preuzimaju uloge statista pomoću kojih će zagrljaj umjetnika s vlašću odavati utisak masovnog zbijanja. ■

IVO GRGIĆ

Uvozom čuvamo dohodak stranih poljoprivrednika

Glavni hrvatski problem je mala proizvodnja. Sada kroz uvoz čuvamo dohodak poljoprivrednika u Austriji, Danskoj, Makedoniji... Istovremeno, hrvatski porezni obveznici odvajaju za potpore hrvatskoj poljoprivredi i za to dobivaju na policama skupe proizvode i preradevine. I logično postavljaju pitanje zašto hrana nije jeftinija

PUCNJAVA iz raznog oružja bivšeg ministra poljoprivrede JOSIPA DABRE otvorila je bar kratkoročno pitanje stanja hrvatske poljoprivrede o kojoj se u nastavku dionice ove Vlade treba skrbiti novi ministar, Dabrin kolega DPOVAC DAVID VLAJČIĆ. O propustima domaće poljoprivredne politike, koja se u izazovnim vremenima inflacije i novih vanjskopoličkih okolnosti nalazi na prijelomnoj točki, razgovarali smo s IVOM GRGIĆEM, profesorom na Agronomskom fakultetu u Zagrebu.

Ministarstvo poljoprivrede je desetljećima u drugom planu. Politike ministarstva gospodarstva su koliko-toliko u fokusu javnosti, dok poljoprivreda postaje tema samo kad su u pitanju afere, kao posljednjih tjedana. Zar poljoprivreda nije strateška djelatnost?

Zanimljivo bi bilo istraživanje zbog čega stanovnici Republike Hrvatske poljoprivredu smatraju strateškom. Vjerujem da bi najveći dio odgovora bio 'hrana je bitna za život, puno uvozimo, a možemo prehraniti tri puta više stanovnika, ili hrana je skupa'. I svi bi bili u pravu, ali su poznate i države s malim relativnim i apsolutnim značenjem poljoprivrede, a vrlo su razvijene. Isto kao što je razvijena poljoprivreda sinonim za ekonomski razvijene države. Zajedničko za države s razvijenom poljoprivredom je da izvrsno i pažljivo koriste raspoložive proizvodne resurse, ali još značajnije im je obilježje da primjenjuju najnovija znanstvena dostignuća primjenjiva u poljoprivredi i za poljoprivredu. Od genetike do marketinga. Poljoprivreda je nekada bila glavna djelatnost ljudi, a danas je značajna samo u sinergiji s drugim djelatnostima. Bez tih drugih djelatnosti, današnja poljoprivreda bi teško opstala.

Uvriježeno je mišljenje da smo država sa skromnim udjelom u proizvodnim resursima i proizvodnji u okvirima kako EU-a, tako još više svijeta, što je i istina, ali smo i dovoljno veliki i snažni ako dobro gospodarimo tim resursima. Kao što je i istina da su poljoprivreda i hrana u fokusu javnog interesa tek kada je ugrožen dohodak potrošača, najčešće zbog porasta cijena. I tada se sjetimo svih anomalija koje se događaju i umjesto rješenja nudimo afere, kriminal, korupciju kao uzročnike svih nevolja. Ne umanjujući taj problem, jer postoje kontrolne i represivne institucije koje bi trebale to pratiti i sankcionirati, veću pozornost treba posvetiti grijehu propusta jer će nadolazeće godine biti sve tegobnije za sve proizvođače, pa tako i za poljoprivredne. Svjedočimo nesagledivim strateškim preslagivanjima, a zima je ponovno bila bez snijega!

Problem stočarstva

Poljoprivredna proizvodnja nezaustavljivo pada. Poljoprivrednici kažu da se ništa više ne isplati proizvoditi, da je poljoprivreda na najnižim granama od postojanja Hrvatske. Dugo već ne pomažu ni izdašni europski poticaji. Kako je zaista stanje hrvatske poljoprivrede?

Agregatno, ukupno, hrvatska poljoprivreda još nije količinski dosegla razinu proizvodnje s konca osamdesetih godina prošlog stoljeća, a pitanje je i treba li. Čak i nakon sredine devedesetih, poslijeratnih godina, kada je uobičajen brži rast ekonomskih aktivnosti, nastavio se negativan, silazni trend, posebno kod nekih proizvodnji. Najveće nazadovanje se desilo kod stočarstva, a posebno kod govedarstva. Slično se dogodilo i kod svinja, kod kojih su ipak zamjetne godine oporavka i povratka na staro stanje, sve poznato kao svinjski ciklusi. Proizvodnja povrća i voća se također smanjila, kao i proizvodnja grožđa

odnosno vina. Jedino gdje nije došlo do smanjenja su površine i proizvodnja pšenice i kukuruza.

Problem stočarstva nastaje njegovim odvajanjem od ratarstva ili popularnije od hektara, što se i danas često čuje u prigovorima poljoprivrednika, da im za sadašnju, ali i buduću veću stočarsku proizvodnju nedostaju poljoprivredne površine. Drugi problem je nastao jačanjem zdravstvene kontrole u stočarskoj proizvodnji, na što znatan broj njih nije mogao odgovoriti. Stočarstvo traži više rada, kojega je sve manje, traži više znanja i jačih veza s otkupljivačima i prerađivačima. Bivši kooperantski odnosi koji su jamčili siguran otkup i fer cijenu su nestali. Ali ne smijemo zaboraviti i da je veći broj poljoprivrednika bio tzv. *part-time* farmer odnosno gospodarstva s mješovitim dohotkom. Nestanak dohotka iz nepoljoprivrednih djelatnosti zbog propasti mnogih poduzeća doveo je i do napuštanja poljoprivrede ili prelaska na radno ekstenzivne proizvodnje, kao što je proizvodnja žitarica.

Kako stati na put tom padu poljoprivredne proizvodnje?

Navedene tendencije nisu prepoznate, odnosno očito je da se poljoprivrednike više promatralo kao glasački bazen, te se nastavio trend 'istog broja gospodarstava s manjom proizvodnjom'. Već tada je trebalo donijeti odluku kakvu poljoprivredu želimo. Ovako se nastavlja agonija koja se najčešće očituje u konstataciji 'toliko je novca uloženo, a proizvodnja je sve manja'. I pred novim ministrom poljoprivrede je teška zadaća ako želi stabilizirati i povećati poljoprivrednu proizvodnju. Najteže je stanje u mljekarskom sektoru, a pojašnjenje njegove važnosti prelazi okvire novinarskog osvrt. Ipak, navedimo samo nekoliko očekivanih aktivnosti u rješavanju problema u tom sektoru. Prvo treba povećati broj krava potičući čuvanje ženskog podmlatka, a to zahtijeva i drugačiji odnos prema poljoprivrednim površinama, državnim, ali i privatnim, koje su u značajnoj mjeri neobrađene. Sljedeći korak je kod manjih i srednjih uzgajivača povećati prosječnu mlječnost krava. Treća je aktivnost 'svaka litra kvalitetnog mlijeka je važna', odnosno potaći sabiranje mlijeka, preradu u mini mljekarama i jačati kanale plasmana na lokalnim tržištima. Kod svinja je, naizgled, jednostavnija zadaća. Gospodarstva s manjim brojem grla, gdje je cijena znatno iznad one kod velikih uzgajivača ili svinja u Njemačkoj, Nizozemskoj itd., treba usmjeriti na preradu i proizvodnju tradicionalnih, visoko vrijednih proizvoda. Ali, glavninu domaćeg tržišta trebaju podmirivati gospodarstva s tisuću i više grla u godišnjem turnusu, koja također moraju biti povezana s proizvodnjom krme.

Jedan od uzroka inflacije jeste i to što nismo samodostatni. Svi o tome pričaju, ali stvari se ne pomiču s mrtve točke. Kako tu samodostatnost zaista pokrenuti?

Glavni hrvatski problem je mala proizvodnja i sva se energija mora usmjeriti u količinsko povećanje proizvodnje. Ali onih proizvoda koji su cijenom i kvalitetom konkurentni na domaćem tržištu. I kada učinimo taj iskorak, još uvijek nema jamstva da ćemo svi jesti domaće i da će proizvoditi biti jeftiniji. Dio proizvodnje će otići na dohodovno izdašnja tržišta, ali će korist od toga imati domaći poljoprivrednik. Isto kao što sada kroz uvoz čuvamo dohodak poljoprivrednika u Austriji, Danskoj, Makedoniji... Dobro je da smo sačuvali dio prehrambene industrije koja je pokazala svoju otpornost. Ona je jamstvo da ćemo povećanjem poljoprivredne proizvodnje prestati biti sirovinška baza za inozemne prerađivače, nego ćemo izvoziti prerađevine dodane vrijednosti.

Zašto se hrvatskoj poljoprivredi dešavaju promašene politike, lutanja koja su dovela do propasti sela? Jesu li ti neuspjesi posljedica mentaliteta, tranzicije ili nečeg trećeg?

Da je bilo lutanja, onda bismo vjerojatno za toliko godina i pronašli put. Problem je da se nismo odlučili što želimo. I nakon tridesetak godina slika hrvatske poljoprivrede nije se znatnije promijenila. Koncem 2023. u Hrvatskoj su ubilježena 151.943 poljoprivredna subjekta s prosječno 7,6 hektara korištenih površina u prosječno devet parcela, prosječne veličine 0,8 ha. Velika je polarizacija unutar posjedovne strukture. Poljoprivrednih gospodarstava s do tri hektara je 60,2 posto ukupnog broja i posjeduju 9,5 posto ukupnih površina i 31,6 posto ukupnog broja parcela. Nasuprot njima, gospodarstva s preko sto hektara čine 0,9 posto ukupnog broja, ali posjeduju 29,6 posto ukupnih površina i 6,7 posto ukupnih parcela. Ovi podaci, ako se dobro iščitavaju, pokazuju puno neučinjenog. Kroz cijelo vrijeme jedina promjena je da se posjedovna struktura polarizirala. U Hrvatskoj je dominantan veliki broj površinski prosječno malih gospodarstava, s velikim brojem parcela. I logično se nameće potreba okrupnjavanja tih površina i poslovno, za početak horizontalno povezivanje proizvođača. Nažalost, projekt komasacije 18 tisuća ha kao jedan od strateških projekata RH financiranih iz sredstava Nacionalnog plana oporavka i otpornosti s okončanjem koncem 2026. godine neće biti izvršen do kraja.

Od Zagorja do Rijeke

Ima li Hrvatska uopće cilj, sustavni plan poljoprivredne politike?

Odgovor je različit s obzirom na to koga pitate. Ako pitate potrošače, pogled kroz njihove troškovno opterećene naočale pokazuje da nema ni plana ni vizije. Dio poljoprivrednih proizvođača koji se uspio prilagoditi po njima kompliciranoj 'papirologiji' u području prilagodbe uvjetima potpora, intervencija i ciljanih natječaja će reći da cilj i plan postoji. Državna administracija koja vozi po svome, a to su najčešće prihvaćene i dorade vizije zajedničke poljoprivredne politike, zadovoljno će kimati glavom i navoditi, najčešće, iskoristivost sredstava. A ako mene pitate, ciljevi na deklarativnoj razini postoje, ali na izvedbenoj baš i ne. Zajednička poljoprivredna politika ima deset ciljeva i to su osiguravanje pravednog dohotka za poljoprivrednike, povećanje konkurentnosti, jačanje položaja poljoprivrednika u lancu opskrbe hranom, borba protiv klimatskih promjena, briga za okoliš, očuvanje krajolika i biološke raznolikosti, poticanje generacijske obnove, dinamična ruralna područja, zaštita kvalitete hrane i zdravlja te poticanje znanja i inovacija. U okviru toga, svaka država članica izrađuje svoje strateške planove pa tako i RH. 'Strateški plan Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023. – 2027.' na preko 900 stranica detaljno obuhvaća sve, od mladih poljoprivrednika do ptica pjevice. I još jedan pokušaj iščitavanja toga materijala, koji je podlozan i izmjenama po propisanoj EU proceduri, doveo me do samo jednog zaključka: žalim one koji moraju ravnati poljoprivrednim razvitkom i snositi odgovornost za budućnost poljoprivrede. Na kraju godine, razdoblja ili mandata ministra uspjeh se mjeri ne brojem stranica i sjednica u Briselu, nego količinom proizvedenog i visinom dohotka proizvođača. Ali i cijenama na policama. ■

Ubiru se europski poticaji za uzgoj konja, magaraca, hoće li uskoro biti i za uzgoj ptica pjevice, a uništili smo mljekarstvo, svinjogojstvo, ratarstvo, voćarstvo? Koja je logika i što ostaje da se zeleni u poljoprivredi?

Nema europskog, to je sve hrvatski novac. I u pravu ste da se financijski brinemo i o pticama i rijetkoj domaćoj ili divljoj živini. Ali nisu one krive za hrvatske poljoprivredne probleme. Hrvatski deficit kod poljoprivredno-prehrambenih proizvoda je preko dvije milijarde eura. I ako odvojimo proizvode i prerađevine koje ne možemo proizvesti, oko 1,5 milijardi je za nešto 'što smo mogli i sami'. Taj novac, odnosno dio njega, jer ne smijemo zaboraviti otkupljivače u tim državama i naše veletrgovce, umjesto da dođe do naših poljoprivrednika, osigurava dohodak njemačkih, danskih, brazilskih, egipatskih proizvođača. Vrlo često naš uvoz rješava brigu država u kojima se pojavljuju tržni viškovi itd. Istovremeno, hrvatski porezni obveznici odvajaju za potpore hrvatskoj poljoprivredi i za to dobivaju na policama skupe proizvode i prerađevine. I logično postavljaju pitanje zašto se ne povećava poljoprivredna proizvodnja i zašto hrana nije jeftinija. Razloga je mnogo, a najviše nedostaje hrabrosti onih koji vode poljoprivrednu politiku jer je osjećaj da se više straše za svoju, a ne sutrašnjicu poljoprivrede. ■

S propašću poljoprivrede propalo je i hrvatsko selo, a onda i gradovi kojima gravitiraju seoske sredine. Kičmu sela i poljoprivredne proizvodnje inače drže mladi, a oni masovno napuštaju ruralne krajeve. Kako iz tog začaranog kruga naći izlaz?

Iz začaranog kruga poljoprivrednih nedaća izlaz je u Münchenu, ali kako naći ulaz, e to je već pravo pitanje. Proces depopulacije se od davnina odvijao neovisno o poljoprivredi. Odlazak ruralnog stanovništva često nije značio i pucanje veza sa selom i zemljom, što je u konačnici dovelo do usitnjavanja posjeda i parcela i/ili do neriješenih vlasničkih odnosa. I kao da to nije bilo dovoljno, veće dijelove Hrvatske koji i nisu ulijevali nadu u svjetliju budućnost zbog prirodnih uvjeta zadesila su i ratna stradanja. Posljedice su prazna sela na Baniji, Kordunu, u Lici, Dalmatinskoj zagori, na Žumberku. Slično se desilo i u ravničarskom dijelu Hrvatske, gdje su nestale nepoljoprivredne djelatnosti, često radno intenzivne, kao što su tekstilna, obućarska, metalska industrija, a koje su osiguravale solidan život u dualnom dohotku. Njihovim gašenjem izmaknut je jedan od dva kamena temeljca obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava pa su svoju budućnost trebali naći samo u poljoprivredi. Međutim, poljoprivredni proizvođači su se našli u škarama rastućih cijena inputa i često niske cijene uvoznih proizvoda, mnogi su posustajali i sve veći dio je tražio sreću negdje drugdje. Treći slučaj su okruženja većih gradova odakle su nekada dolazili svježe povrće, mlijeko i mliječne prerađevine na tržnice i/ili u domove kupaca. Ekspanzija kvadrata trgovačkih centara i ponuda po znatno nižim cijenama polako su gasile i ove proizvodnje. A mogućnost zaposlenja u nepoljoprivrednim djelatnostima bila je izazov za mnoge da napuste djelatnost rada 'od jutra do sutra'.

Za obrnuti trend treba tri puta više vremena i proces koji se zapaža je otkriće ruralnog prostora kao mjesta života. Posebno tamo gdje postoji komunalna infrastruktura, a dobro su prometno povezana s urbanim središtima. Ne zaboravimo da od pitomog Zagorja do plaža u okolici Rijeke treba sat vožnje. Ili malo više ako se želimo zadržati na kavi u Zagrebu. A od Zagreba do Dvora isto toliko. Za početak iskoristimo barem to. ■

Divljanje 'divljih portala'

Niz portala u Hrvatskoj nije upisano u Upisnik pružatelja elektroničkih publikacija Agencije za elektroničke medije. Nemaju impresum pa se ne zna tko je izdavač, tko urednik, a tko novinar. Takvi portali često služe difamiranju, šire govor mržnje i teorije zavjere

Niz portala u Hrvatskoj, koji se u pojedinim medijskim analizama nazivaju rubnim ili alternativnim medijima, nije upisano u Upisnik pružatelja elektroničkih publikacija Agencije za elektroničke medije (AEM), što je propisano člankom 94. st. 4–6. Zakona o elektroničkim medijima. Osim toga, ti portali na svojim internetским stranicama nemaju istaknut impresum u kojem treba biti naveden naziv pružatelja elektroničke publikacije, njegov adresa i sjedište, kao i adresa redakcije.

Impresum nema primjerice portal Istinom protiv laži, tužen 2021. U siječnju te godine taj je portal objavio članak 'Zbog trgovine djecom uhićen papa Franjo!'. Novinarsko vijeće časti Hrvatskog novinarskog društva (HND) nedvojbeno je zaključilo da je članak 'neistinit i obiluje potpuno suludim i izmišljenim događajima'. Zaključeno je i da brojni tekstovi objavljeni na tom portalu koketiraju s antisemitizmom, čime se krši članak 12. Zakona o elektroničkim medijima kojim se, između ostalog, zabranjuje širenje antisemitizma. Zbog nepostojanja impresuma iz kojeg bi bili jasni podaci o nakladniku, HND je taj portal prijavio Agenciji za elektroničke medije koja, iako nadležna upravo za elektroničke medije, na prijavu tada nije odgovorila.

— U drugom slučaju iz 2017. portal Istinom protiv laži imao je objavljeno ime urednice i impresum. Novinarsko vijeće časti ga je, kao i urednike portala Dalicom i Kamenjar, upozorilo da objavljeni tekstovi koje je ono razmatralo predstavljaju grubo kršenje Kodeksa časti hrvatskih novinara – kaže za Novosti MELISA SKENDER, glavna tajnica HND-a.

Osim upozorenja, HND nema drugih mehanizama ni ovlasti kažnjavati takve kvazi-medijske sadržaje. Jedino što mogu je pozvati čitatelje da provjere izvor, radi li se o mediju s impresumom, postoji li glavni i odgovorni urednik i tko je novinar ili novinarka koji potpisuju tekst. Portal Istinom protiv laži i dalje nije zaveden u Upisnik AEM-a i nema impresum. Pri dnu stranice može se pak pročitati 'riječ glavnog urednika Ipl-a VRKIĆ, IVICE', konfuzni tekst kroz koji provlači i SDP i HDZ, u kojem se spominju 'sotonska EU tvorevina', svjetska prevara s koronavirusom i tome slično. Među autorima članaka, između ostalih, navedena su i poznata lica poput desne političarke KAROLINE VIDOVIĆ KRIŠTO, bivšeg eurozastupnika MISLAVA KOLAKUŠIĆA i gorljivog protivnika cijepjenja SREĆKA SLADOLJEVA.

Uvidom u Upisnik lako je ustanoviti i da portali Provjeri, Inicijativa prava i slobode, Crodex, HOP i već spomenuti Kamenjar također ne zadovoljavaju zakonske norme, odnosno nemaju impresum, a nisu ni zavedeni u Upisnik elektroničkih publikacija. Letimičnim uvidom u njihov sadržaj jasno je da jedni pokušavaju održati na životu histeriju oko cjepiva protiv koronavirusa, drugi promiču crkveni fanatizam i kvazihistorijske agende, a ni govor mržnje ni desničarenje nisu im strani. Opčinjenost TRUMPOM novi je trend. Gotovo svaki članak zavređuje provjeru istinitosti napisanog i objavljenog.

— Europska unija usvojila je Akt o digitalnim uslugama (DSA) kako bi uvela obavezu online platformama da se suprotstave nezakonitom sadržaju, dezinformacijama i izbornim manipulacijama te osiguraju transparentnost i odgovornost. Nadležno tijelo za provedbu tog Akta u Hrvatskoj je Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM), no konačni prijedlog zakona o provedbi Akta još nije upućen u drugo čitanje Hrvatskom saboru – govori Skender.

Zbog toga su HND i Sindikat novinara Hrvatske u siječnju ove godine pisali premijeru, ministrici kulture i medija, ministru pravosuđa i matičnom saborskom odboru. Europska federacija novinara (EFN) uputila je hitan apel donositeljima odluka u Europskoj uniji kojim poziva na poduzimanje svih potrebnih mjera za potporu novinarstvu i novinarima, osobito u kontekstu sve većeg širenja dezinformacija i propagande na internetskim platformama. MARK ZUCKERBERG, izvršni direktor Mete, u čijem su sklopu i Facebook, Instagram i WhatsApp, najavio je ukidanje provjere činjenica na platformama poput Facebooka, za sada u Sjedinjenim Američkim Državama.

Odvjetnica i stručnjakinja za medijsko pravo VESNA ALABURIĆ kaže za Novosti da portali za koje se ne zna u čijem su vlasništvu, tko im je nakladnik, tko glavni urednik, a tko autor priloga, nisu hrvatska specifičnost i ima ih posvuda. Često ih nazivaju 'divljim portalima'. Na njima u pravilu ne rade profesionalni novinari i njihova svrha nije informiranje o temama od javnog interesa i zanimljivostima, educiranje ili zabava.

— 'Divlji portali' u pravilu služe difamiranju, širenju govora mržnje i sličnih protupravnih sadržaja. Zato kreatori i distributeri takvih sadržaja i jesu skriveni. Nerijetko se takvi sadržaji prelijevaju s jednog 'divljeg portala' na drugi, a prethodni se odmah gase. To značajno otežava otkrivanje osoba iza sadržaja koji pogubno zagađuju komunikacijski prostor. Digitalna forenzika ključna je za borbu protiv svih oblika cyber kriminala, uključujući 'divlje portale' – ističe Alaburić.

Naša sugovornica kaže da se ne radi o alternativnim medijima i o medijima u smislu urednički oblikovanih programskih sadržaja kojima se ostvaruje neka od funkcija javnog informiranja. Pravilo je u demokratskim zemljama da sudjelovanje u javnoj komunikaciji, uključujući osnivanje medija i drugih komunikacijskih platformi, ne smije biti uvjetovano prethodnim dozvolama. Iznimka su mediji koji ne mogu započeti s radom prije nego što dobiju koncesiju, na primjer radio i televizija sa zemaljskim prijenosom signala. — Zato Agencija za elektroničke medije ne može biti brana osnivanju 'divljih portala'. Problem je istovjetan drugim oblicima anonimne online komunikacije. Jedina rješenja su otkrivanje i kažnjavanje autora protupravnih sadržaja i odgovornost internetskih platformi. Borba protiv govora mržnje na internetu, protiv širenja terorističkih sadržaja i drugih protupravnih poruka ne smije, međutim, ugroziti ono pozitivno u slobodnoj i otvorenoj online javnoj komunikaciji – dodaje Alaburić.

Agenciju za elektroničke medije pitali smo što poduzima u slučaju 'divljih portala' i njihovog kršenja Zakona o elektroničkim medijima, kako sprečava takve pojave i kakve su kazne propisane. U odgovoru AEM navodi da su zapriječene kazne od 1.320 do 6.630 eura za pravnu osobu koja ne podnese prijavu za upis u Upisnik pružatelja usluge elektroničkih publikacija. 'Međutim, praksa je da prije donošenja odluke Vijeća za elektroničke medije o kažnjavanju Agencija pružatelja elektroničke publikacije pozove na upis, što isti u velikoj većini slučajeva i učini. Pritužbe o nepravilnosti i nezakonitosti djelovanja određenih elektroničkih publikacija dolaze od najšire javnosti – građana, institucija pa i medija. Te pritužbe se obrađuju po redovnoj proceduri, od strane nadležnih odjela te, ovisno o ishodu obrade predmeta, o njima odlučuje Vijeće za elektroničke medije', navodi u odgovoru AEM.

Na kraju prošle godine u Upisniku pružatelja medijskih usluga bilo je 568 elektroničkih publikacija, od toga 426 komercijalnih i 142 neprofitne. ■

Sjedište Agencije za elektroničke medije (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)

UGOVOR
S ĐAVLOM

Odlazak seoskog šamana

PIŠE Boris Dežulović

I malo što je bio najhrvatskiji od svih hrvatskih pjesnika, nego je bio najimotskiji od njih, od iste zemlje i kamena od kojih upravo u njegovoj Imoti prave najveće od svih Velikih Hrvata. Pa ipak mu, eto, nisu dali ni u živu hrvatsku zemlju ni u njenu živu kulturu, zemlju i kulturu koje su i bile žive samo dok im je živ bio Petar Gudelj

JEDNOG proljeća prije nekih dvije stotine godina – na rubu vašeg svijeta vrijeme sporije teče, pa ga zato mjerim u vašim godinama – u našem se malom zaseoku pojavio LJUBO, seoski hauzmaistor, da pokosi visoku travu koja je zauzela ROSIN vrt. Iznenadili smo se kad smo vidjeli da je Ljubo s kosilicom stigao u modrom Golfu, a on nam je objasnio da ga je kupio od jednog starog u Baškoj Vodi, koji uskoro seli u Zagreb. Radio je kod njega neke stvari, pa mu je ovaj za male novce ostavio Golfa, i uz Golfa dodao mačku, da brine o njoj. Može biti da znamo za staroga, jer i on nešto piše i u kući ima gomilu knjiga, zove se PETAR GUDELJ.

Tako smo prije dvije stotine godina upoznali automobil i mačku Petra Gudelja, našeg seoskog šamana i službenog pjesnika Bijakove, Podbiokovlja i Vruje. I dogovorili se da mu banemo na vrata u Bašku Vodu s velikom tečom brujeta, demizanom domaćeg vina i bocom bijakovske travarice. Nismo imali pojma hoće li nas primiti i prima li uopće goste, nije ni bilo važno. Teču, demežanu i bocu ostavili bismo šamanu pred vratima, kao žrtvu na pragu hrama. Dok smo, međutim, na paraganu pod liticama oko Vruje čekali ugora, jer nema dobrog brujeta bez ugora, Petar Gudelj već je uz Dubce zamakao u Zagreb.

Kasnije smo upoznali divnu SANDU LONČAR, šamanovu prvosvećenicu koja je zajedno s Udrugom žena 'Cvit u kamenu' u njegovu rodnom selu organizirala Mitsko Podosoje, slavje Gudeljeve pjesme, upoznali smo i pjesnikovo selo, njegovu rodnu kuću, gumno i golemu koštelu nad njom, i njegovu crkvicu svetoga Nikole. 'Sanda jučer vodila BORISA DEŽULOVICA i Rosu Fistančić u Podosoje u tvoju kuću. Kaže ti IVA: Sanda u nje pitala ključke. Slikaju je i slikaju se pod kostelom i klijenom. Još prije četrdeset godina, dok si bio u Beogradu, MIRKO KOVAČ i DANILO KIŠ tražili tvoju podosojku kuću. Ima u njoj neki magnet koji privlači ljude. Ne vjeruješ da je tvoja poezija taj magnet. Nju nitko ne čita. Još manje tvoje bezimeno ime', zapisao je tog kolovoza Petar Gudelj. Pa smo mu, čekajući ga na gumnu u Mitskom Podosoju, preko Sande i zajedničkih prijatelja slali u Zagreb vino, moju rakiju od dvanaest bijakovskih trava i od njih Rosin čudotvorni balzam, onako kako se već s ruba svijeta vazda u Zagreb slalo vino, rakija i ostale čudotvorine.

'Bila Sanda tri sata. Donijela ti popis tvojih pjesama što su ljetos čitane i govorene u Podosoju na guvnu, plakat i majicu s otisnutom pjesmom i potpisom. Tekst što ga je ona napisala i pročitala na guvnu. Bocu bijakovske travarice što ti poslaše Boris i Rosa iz Piska. Bili na guvnu i tjedan kasnije u dva auta s družinom došli gledati tvoju kuću. Ponetko zna, čuo, pročitao, za tvoje pjesme i za te.'

Takav je bio naš seoski šaman. 'Pazi da ne ideš malen ispod zvijezda!', stajalo je na njihovom zajedničkom nebu veliko upozorenje kraškog mu zemljaka ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA, vidjela su se slova od Drinovaca do Runovića, a pod cijelim tim golemim nebom nitko nikada nije išao manji od Petra Gudelja. Do posljednjeg dana nije vjerovao da ispod zvijezda ima ikoga tko zna za njega i čita njegove pjesme.

'Nije on nikakav pjesnik, ali je napisao veliku poeziju, Koju nikada nitko ne će pročitati ni priznati. Jer je sva izvađena iz počela, elementarna, i ne razlikuje se od počela. Nije pjevao, on je uzimao, imenovao. U njegovim se pjesmama gnijezde zmijske i jarebice, kroz knjige mu puše bura. Toliko su nalik na zemlju, toliko zemlja, da ih nitko ne vidi i ne cijeni poezijom. Tako jednostavne da ih nitko ne razumije. On doista nije nikakav pjesnik: njegove je pjesme napisala zemlja.'

Tim je riječima pisao o sebi, 'umjesto svih kritičara, povjesničara i teoretičara'. 'Koji to ne će, ne znadu i ne mogu.' Sam je sebi tako napisao kritiku i epitaf, sam je sebi, kad već drugi nisu, našao mjesto u hrvatskoj književnosti, baš kao što ga je našao i u hrvatskoj zemlji.

Petar Gudelj (Foto: Srećko Niketić/PIXSELL)

Pomiren sa svojom malenošću pod zviždama, dugo je čekao onaj posljednji dan i pisao o njemu. Malo tko je na ovom svijetu toliko pisao o onom, malo tko je kao Petar Gudelj pisao o vlastitoj smrti, koja će ga toga, posljednjeg od svih dana, 'otrgnuti i preseliti u Vranjaču, kupinu i rdobrad. Vratiti u mater, u maternicu zemlju. Koja te je jednom rodila. Možda će opet.' I iz svakog tog zapisa poput vode iz kamena izvirala je njegova čežnja za podosojkom materom zemljom, čežnja velika poput one južne planine.

'Bijakova bila gvozdena i srebrna. S bakrenim i brončanim pločama između primorskih stina. Kad bi se zažutjele i zacrvenjele bukve. Jedne ti jeseni, na visoku taracu u Baškoj Vodi, doletio bukov list. Puno će lišća, kljenova, dubova, grabova, jasenova, svakoga listopada padati u Podosoju po tvojoj ploči. Bit će ti toplo i mirisno u šušnju.' A ploča u Podosoju u njegovim ga je pjesmama i njegovoj smrti čekala u porti crkvice svetoga Nikole.

'Pod crkvom svetoga Nikole u Podosoju, na grabu, jedan zlatokljun kosovac na ptičjem jeziku govori i pjeva kršku misu. Pod grabom i dubom, u šušnju, sluša ga i moli se na zmijskom tvoja vjerenica zmijska. Ona iz tvoje pjesme, koja bi ti svake Cvitne nedilje pod stećak donosila po jedan cvit.' Znao je i kad će to biti. 'Sabor usvojio vladino viđenje kakva će Hrvatska biti dvije tisuće i tridesete. Bit će to Hrvatska bez tebe. Koju ti ne ćeš vidjeti. Dočekat ćeš tridesetu u Runovićima pod pločom ili u Podosoju, između duba i graba, pod stećkom. Bit će kao da tebe ni Hrvatske nikada nije bilo.'

Toliko je o vlastitoj smrti pisao i tako je opisao da joj je na koncu preostalo samo da slijedi njegove stihove.

Petar Gudelj ispraćen je na zagrebačkom Mirogoju ovoga utorka, ali do svog počivališta u dvorištu svetoga Nikole u Podosoju, 'između duba i graba, pod stećkom', nije stigao ni sutradan, ni prekositradan, niti do dana današnjeg. 'Ne ćeš u Podosoje, ne dadu ljudi, ne da drača', zapisao je još prije nekoliko godina. 'Nema nade da tvoje tijelo samo legne u svoju zemlju i mirno u njoj spava prvih svojih trista godina vječnosti. Kod crkve svetoga Nikole ne dadu Runovićani i Podosojani, u Vranjači na Vlaci drača i velika krještava ptica. Tijelo tu ne može ništa ni dok je u njemu duša, a što li će moći učiniti između smrti i pokopa, mrtvo, bez duše?'

Mogla bi ta stvar, to dakle kako se i zašto dogodilo da Petru Gudelju ni mrtvom 'kod crkve svetoga Nikole ne dadu Runovićani i Podosojani', biti velikom zagonetkom jednog života, samo kad u tom malom seoskom skandalu s ruba poznatog svijeta ne bi bila sadržana cijela tragedija male seoske hrvatske kulture, kulture u kojoj je bilo malo – ako je bio ijedan – pjesnika toliko hrvatskih kao što je bio Petar. I malo što je bio najhrvatskiji od svih hrvatskih pjesnika, nego je bio najimotskiji od njih, od iste zemlje i kamena od kojih upravo u njegovoj Imoti prave najveće od svih Velikih Hrvata. Pa ipak mu, eto, nisu dali ni u živu hrvatsku zemlju ni u njenu živu kulturu, zemlju i kulturu koje su i bile žive samo dok im je živ bio Petar Gudelj.

Naš je seoski i bijakovski šaman, naime, sve do mitske devedesete studirao, živio, pisao i objavljivao u Beogradu. Mogla bi ta stvar, rekoh, biti zagonetkom, jer neki od najvećih Velikih Hrvata, na čelu s Najvećim Hrvatom svijetu Hrvata, studirali su, živjeli, pisali ili objavljivali u Beogradu. Problem s Gudeljem bio je, međutim, taj što u Beogradu nije bio general, vojskovođa ili švercer oružja, već pjesnik. Samo hrvatskim pjesnicima, eto, nije dopušteno biti Beogradanima, čak i kada u tom Beogradu, za razliku od generala i vojskovođa, sanjaju na hrvatskom. Nešto o tome znao je i onaj, čula je Hrvatska možda za njega, Tin Ujević se zvao.

To beogradanstvo, eto, Petru Gudelju nikad nisu oprostili, zbog njega mu pod ploču u dvorištu crkve svetoga Nikole ne daju lokalni veliki Hrvati. Ali neka. 'Ne dadu li ti k Svetom Nikoli, ti ćeš u Vranjaču, na Vlaku. U pitomini, u crljenicu, koju je kasno, pedesetih, iskrčio i ogradio tvoj otac. Vratiti se u Vranjaču, po kojoj si brao kupine, skupljao galebinu i čuvao ovce. Dvadeset metara od tebe bit će plitvina na Vlaci, najveća u Vranjači, na koju su svračali i pod tovarom pili vaši sitni krški konji. Na plitvinu će slijetati i piti tvoja duša, kad o Petrovdanu i Miholjdanu, o tvom imendanu i rođendanu, bude obilazila svoje tijelo.'

Do tada, do Petrovdana, Miholjdana i Mitskog Podosoja Petra Gudelja, nad mjestom gdje mu je imao biti greb, jedan zlatokljun kosovac na ptičjem jeziku govorit će i pjevati kršku misu, pod grabom će ga slušati i moliti se njegova vjerenica zmijska, a s druge strane njegove Bijakove podzemnim će kraškim potocima iz Vruje stići i njegova ljubavnica, morska zmijska zvana ugor.

I bit će kao da njega ni Hrvatske nikada nije bilo. ■

INTRIGATOR

Otkazi od
Osijeka do Niša

Nakon 25 godina Benetton zatvara osječku tvornicu pa oko 260 radnica i radnika ostaje bez posla. Na ulicu će i 900 radnika iz njihovog pogona u Nišu

OKO 260 radnica i radnika talijanskog tekstilnog giganta Benettona u Osijeku nedavno je ostalo bez posla. Nakon 25 godina Benetton zatvara osječki pogon, a od radnika, koji redom navode da je za njih 'otkaz stigao preko noći', očekuje se da se još i raduju jer im je obećana bazična otpremnina.

Benetton je, podsjetimo, u Osijek došao 2000., kada je pokrenuo proizvodnju na prostoru tadašnje Slobodne zone Osijek. S ulaskom Hrvatske u EU 2013. godine Osijek je postao središnje skladište Benettona za uzorke vune za cijelu Europu. Prije tri godine kompanija je čak najavila novih tristo radnih mjesta i proširenje proizvodnje u Osijeku, što je na sva usta reklamirano iz gradske uprave. Ta su obećanja sad već dio prahistorije, ali su svojedobno postigla svoj PR-ovski utrzak, što im je očigledno bila jedina svrha.

Krajem lanjske godine zatvorena je i manja tekstilna tvrtka Leonarda u Daruvaru, a kao osnovni razlog tog zatvaranja naveden je podatak da je tvrtka prestala biti kooperant upravo osječkog Benettona. Nakon 14 godina zatvara se i pogon Benettona u Nišu, gdje su radnice i radnici ovih dana saznali da će proizvodnja trajati do aprila, a nakon toga im svima slijede otkazi ugovora o radu. Oko 900 radnica i radnika tako će ostati bez posla, a gradonačelnik DRAGOSLAV PAVLOVIĆ medijima kazuje da će primiti naknade putem Nacionalne službe za zapošljavanje i izražava nadu da će im neke druge tvornice ponuditi nova radna mjesta. U nadi je spas.

Velike nade ima i novi izvršni direktor Benettona CLAUDIO SFORZA koji je pokrenuo 'ambiciozan plan restrukturiranja' kompanije, odnosno masovna gašenja Benettonovih pogona i poslovnica uz podjele otkaza radnicima. Kompanija je lani zabilježila gubitke u poslovanju od 230 milijuna eura, ali se nadaju da će se vratiti u profitni modus operandi do kraja iduće godine.

Drastično će se rezati i broj Benettonovih trgovina. Zatvara se oko 500 poslovnica u Italiji i diljem svijeta, a proizvodne cikluse u preostalim tvornicama planiraju prepoloviti s dvanaest na šest mjeseci. Zatvaranje osječke i niške tvornice te prebacivanje poslovanja u tvornice u Tunisu dio je plana za dodatno smanjenje troškova proizvodnje. Višedesetljetni ciklus crpljenja jeftine radne snage u Hrvatskoj i Srbiji tako se bliži kraju, a Benettonov *show must go on* igra na drugoj periferiji svijeta.

Iz domaćih tekstilnih novosti u februaru bilježimo još i da su vjerovnici Varteksa sredinom ovog mjeseca donijeli odluku kojom su ovlastili stečajnog upravitelja TOMISLAVA Đuričina da Ministarstvu obrane (MORH) podnese ponudu u postupku javne nabave službenih i svećanih odora. Varteks je 31. januara obustavio proizvodnju, a oko 130 radnica i radnika dobilo je otkaz. Kao i u slučaju Benettona u Osijeku i Nišu, radi se uglavnom o ženama srednje i starije dobi koje su većinu radnog vijeka provele u potplaćenom tekstilnom sektoru.

Nedavno su zatvorene i poslovnice Varteksa u Rijeci, a posao šivanja odora za MORH mogao bi biti posljednji tekstilni pothvat realiziran u toj tvornici. Međutim, postoji jedna kvaka. Kako su radnice dobile otkaz, a firma je u stečaju, što znači da može nuditi isključivo ugovore o radu na određeno vri-

jeme, 3.887 komada svećanih odora zasad nema tko šivati. Stečajni upravitelj poziva Ministarstvo obrane da budu strpljivi i navodi da će izvršenje narudžbe biti moguće najranije sredinom maja. Računa se valjda s radnicama koje bi ponovno sjele za strojeve da zarade barem za još jednu uskrnicu.

■ Ivana Perić

Unosno agregatorstvo

U POSLJEDNJIH godinu dana u Hrvatskoj se udvostručio broj agregatora, tj. poslodavaca koji posreduju između radnika i digitalnih platformi kao što su Glovo, Wolt i Bolt. Na početku 2024. bilo ih je 1.500, a u međuvremenu se njihov broj popeo na 3.048, istaknuto je na sjednici Gospodarsko-socijalnog vijeća koja je u utorak, 18. februara održana u Zadru.

Uvid u takve podatke omogućen je zahvaljujući uspostavi Registra digitalnih radnih platformi i agregatora, obavezi koja je propisana novim Zakonom o radu. Izmijenjenom verzijom toga akta, koja je stupila na snagu 1. siječnja 2024., zaposlenima pri platformama napokon su zajamčena ista prava kao i ostalim radnicima, uz nešto detaljnije ugovore o radu koji, makar po zakonu, moraju sadržavati sve specifičnosti vezane uz posebnu organizaciju rada.

Prema podacima koje je objedinilo Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, ispada da od ukupnog broja trenutno registriranih agregatora njih 1.743 čine obrtnici, a 1.305 su pravne osobe, odnosno trgovačka društva. 'Iako ovi podaci ukazuju na iznimno velik broj agregatora, ovdje je potrebno napomenuti kako znatan broj njih često zapošljava tek jednog do dva člana vlastite obitelji koji povremeno ili privremeno uz njih rade putem digitalne radne platforme', objašnjavaju iz ministarstva.

Kako među angažiranim na takvoj vrsti poslova dominiraju taksi prijevoznici (70 posto), ne iznenađuje podatak da najveći broj radnika čine hrvatski državljani (preko 15.000), a slijede dostavljači hrane i drugih potrepština, među kojima pak dominiraju stranci (oko 8.000). Upravo u tom segmentu prijašnjih godina zabilježena su teška kršenja radničkih prava, pri čemu su radnici često odrađivali više sati nego što je to predviđeno njihovim ugovorima, a dio plaće dobivali na ruke.

Za to vrijeme najveći agregatori zadovoljno trljaju ruke jer im iz godine u godinu raste dobit. Prema posljednjim dostupnim podacima Fine koji se odnose na 2023., samo je Meta Mate d.o.o. u vlasništvu je MATE DUČIĆA iz Vinišća, a protiv kojeg je Državni inspektorat podnio nekoliko optužnih prijedloga zbog kršenja ZOR-a, u toj jednoj godini ostvario 4,74 milijuna prihoda, odnosno 126.644 eura neto dobiti.

■ Tamara Opačić

Hrvatska dobiva još jedan prazan tekstilni pogon (Foto: Hrvoje Jelavić/PIXSELL)

Marš bez
granica

Feministički kolektiv FAKTIV i ove godine organizira Noćni marš za Osmi mart. Zašto je bitno održati tradiciju antifašističkih i feminističkih prosvjeda?

Mnogo godina nakon obilježavanja prvog Međunarodnog dana žena 1911. godine Hrvatsku i svijet i dalje muče slične teme: okružene smo ratovima, fašizam jača, radnička prava su sve bjednija. Baš zato ne preskačemo nijedan 8. mart. Devetim Noćnim maršem želimo pokazati da feministički pokret jača, da je spreman oduprijeti se nazadnim klerikalnim i desnim idejama i napadima.

Pod kojom parolom će se kretati ovogodišnji Marš?

Na ovogodišnji zagrebački Noćni marš pozivamo parolom 'Feminizam nema granica'. Marširamo u solidarnosti s neporaženim palestinskim narodom, srpskim studentima i studenticama, u solidarnosti sa stranim radnicima i radnicama koji u Hrvatskoj rade u eksploatorskim uvjetima i trpe rasističke napade. Upozoravamo na seksualno zlostavljanje i uznemiravanje, o čemu hrabro progovaraju studentice, kao i na stravične slučajeve iz naših ginekoloških ambulanti. Svake godine ponavljamo: besplatan i dostupan pobačaj svima; dostojan rad od kojeg možemo živjeti, ne samo preživljavati; plaće koje ne jedu inflacija i sistem; ulice, radna mjesta i domovi u kojima ne trpimo nasilje. Vidimo se 8. marta u 18 sati ispred HNK-a – mijenjamo rutu pa nemojte doći na Trg žrtava fašizma, ograđen je.

Što prethodi Noćnom maršu?

Ove godine smo s Attackom organizirale prvi mali festival 15. februara. Ako niste stigli na parti, donacije skupljamo i na računu udruge Skribonauti, koja nas administrativno podržava s obzirom na to da se odbijamo registrirati. IBAN je HR4023400091110475200, s napomenom u opisu plaćanja 'Donacija za Faktiv – Marš 8. mart'. S kolektivom organiziramo tribinu o trans zdravlju kao javnozdravstvenom pitanju. Tribina je namijenjena svima koji podržavaju i solidariziraju se s trans borbom, ali ne znaju dovoljno o suludim birokratskim nedorečenostima i strahotama koje ljudi prolaze. Vidimo se 25. februara u 19 sati u Mreži antifašistkinja Zagreba, Ulica Pavla Hatza 16. Pozivamo vas i na izradu transparenata za marš u nedjelju, 2. marta od 15 sati u istom prostoru.

Kako u Hrvatskoj napreduje borba za radnička i socijalna prava žena i drugih ugroženih skupina koju godinama vodite?

Neke stvari idu nabolje – medikamentozni pobačaj donedavno je većini žena bio nepoznanica, a danas ga sve više bolnica provodi; studentice su trpjele profesorsko zlostavljanje u tišini, a danas se organiziraju i djeluju.

■ Mirna Jasić Gašić

Molili da im prekrate muke

Trideset tri godine nakon zločina u Lori Državno odvjetništvo konačno je saslušalo bivšeg logoraša Veselina Bojovića, i to nakon intervencije nevladinih udruga i prikazivanja filma 'Zlo proljeće '92'

DRŽAVNO odvjetništvo Republike Hrvatske konačno je odlučilo saslušati VESELINA BOJOVIĆA, preživjelog crnogorskog zarobljenika iz splitskog logora Lora. Kako smo pisali u prošlom broju Novosti, Bojović je tijekom 1992., tada kao 19-godišnji vojnik JNA porijeklom iz Žabljaka, bio zarobljen u Lori, gdje je bio teško zlostavljan i svjedočio mučenjima drugih zarobljenika.

Bojović je 13. veljače saslušan putem međunarodne pravne pomoći u Specijalnom državnom tužiteljstvu Crne Gore. Do tog koraka došlo je nakon što su Akcija za ljudska prava (HRA) iz Podgorice i Centar za suočavanje s prošlošću – Documenta iz Zagreba Županijskom državnom odvjetništvu u Splitu dostavili dokumentarni film Televizije Nikšić 'Zlo proljeće '92' u kojem je objavljen i Bojovićev iskaz.

'To je strava i užas, ko nije proživio Loru, ne može da zna šta se sve izdešavalo tamo. Haos. Borba za život. Smrt. U tim trenucima je bolja smrt bila. Nije čovjeku bilo ni do šta, samo da prekrate muke. Molili su ljudi da ih ubiju, da im prekrate muke. Najviše su se izivljavali ovi što dođu sa ratišta, njihovi se napiju, dođu, dovedu ih, po cijelu noć biju, mlate. Onda stražari, ovaj TOMO DUIĆ, on je mene najviše maltretirao, ne što sam Crno-

gorac, što me mrzio, ne znam. U nesvijest padnem, pa povraćam. Hidrantom su nas kupali, izvode u krug. Postroje nas, okrenu ka zidu gole', ispričao je Bojović u filmu, dodajući da je prolazio i mučenje strujom. 'To je indukcija, telefon improvizovani naprave, svežu za prst, poliju vodom noge i zavrti. To je padanje u nesvijest, najžešći bolovi. Da se javim kući na telefon kaže, odvede te u prostoriju, užas', posvjedočio je.

Prošlotjedni iskaz drugi je koji je Bojović dao crnogorskom Državnom tužiteljstvu. Prvi put ga je prije 12 godina saslušala državna tužiteljica LIDIJA VUKČEVIĆ.

HRA i Documenta pozdravili su novi korak splitskog ŽDO-a, uz očekivanje da će poslije 18 godina istražnih radnji konačno doći do kaznenog progona zbog mučenja zarobljenika iz Crne Gore, koji su u Lori 1992. trebali biti zaštićeni prema domaćem i međunarodnom pravu. 'Zahtjev za novo saslušanje Bojovića predstavlja prvi korak hrvatskog Državnog odvjetništva u uviđaju zlostavljanja crnogorskih ratnih zarobljenika u Lori koji je u posljednjih 12 godina poznat javnosti. Uviđaj je započeo još 2007. godine, ali se do danas pouzdano ne zna što se poduzimalo. Usprkos obimnom dokaznom materijalu nepoznatog sadržaja, koji je crnogorsko državno tužiteljstvo dostavilo Hrvatskoj 2012. godine, još nije došlo ni do otvaranja istrage, ni do optuženja bilo koga za mučenje o kojem je svjedočilo više osoba', poručuju iz HRA i Documente.

Prekretnica u istrazi bio je spomenuti dokumentarni film Televizije Nikšić, koji su dvije organizacije civilnog društva u stude-

nom 2023. dostavile splitskom ŽDO-u. Uz to, dostavljena je i analiza dostupnih podataka, sa spiskom potencijalnih svjedoka i žrtava.

Spomenutim predmetom 'Lora 3' obuhvaćena su stradanja 14 pripadnika JNA iz Crne Gore koji su bili zarobljeni na hercegovačkom ratištu i potom sprovedeni u splitski logor. Predmet 'Lora 1 i 2' za stradanje i mučenje zarobljenika srpske nacionalnosti rezultirao je pak pravomoćnim presudama kojima su nekadašnji zapovjednik Lore Tomislav Duić i zatvorski čuvar EMILIO BUNGUR osuđeni na deset, odnosno osam godina zatvora. Obojica su bili pripadnici 72. bojne Vojne policije HV-a, a ovi su predmeti od početka bili obilježeni različitim opstrukcijama hrvatskih pravosudnih tijela.

■ T. Opačić

Drakonski po filoustašama

ONO za što je australskoj policiji trebalo nekoliko dana hrvatskoj će, očito, trebati mjeseci. Svjetskim i domaćim medijima ovih se dana pronijela vijest kako je policija australske savezne države Victoria pronašla 'junake', navijače nogometnog kluba North Geelong Warriors, koji su salutirajući uzdignutim desnicama pozirali ispod hrvatske trobojnice s grbom koji počinje bijelim poljem. Fotografiju, na kojoj su naknadno prekrili vlastita lica, prošlog tjedna objavili su na Facebooku.

Na taj čin reagirala je australska vlada, pri čemu je zamjenik tamošnjeg premijera RICHARD MARLES poručio kako se radi o 'užasnom i nedopustivom ponašanju', a od incidenta se nedvosmisleno distancirala i uprava North Geelong Warriorsa, objavivši da ti navijači više nisu dobrodošli na njihovim utakmicama. Svemu je prethodila ekspresna akcija australske policije, koja je jedanaesticu desničarskih pozera nedugo nakon javne objave fotografije identificirala i ispitala. Osmorici, koji su se na fotografiji odvažili demonstrirati nacistički pozdrav, sada prijete do dvanaest mjeseci zatvora, uz novčanu kaznu od 23.000 australskih dolara (oko 14.000 eura).

Za to vrijeme hrvatska policija još uvijek nije uspjela završiti ni kriminalističko istraživanje koje je, kako su nam u ponedjeljak odgovorili iz PU splitsko-dalmatinske, 'još uvijek u tijeku', vezano uz događaj od 26. siječnja ove godine. Na taj datum, dan uoči obilježavanja 80. obljetnice oslobođenja nacističkog logora Auschwitz, nekoliko stotina mladića odjevenih u crno, sva je prilika pripadnika Torcide, okupilo se nedaleko od Poljuda i izvelo koreografiju koja je podrazumijevala uzvikivanje ustaškog pozdrava 'Za dom spremni' i grupno urlanje 'Ajmo, ajmo, ustaše'. Izuzmemo li političke predstavnike nacionalnih manjina, o događaju još uvijek šute vlast i oporba, a po službenoj dužnosti javio se tek splitski gradonačelnik IVICA PULJAK, nazvavši proustašku koreografiju sramotnom.

■ T. O.

FRAGMENTI GRADA

Studenti

NAKON aktualnih studentskih društveno-aktivističkih prosvjeda u Srbiji koji se, kako se čini, za sada još uvijek stidljivo prelijevaju u Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu te Makedoniju, ako ništa drugo ostat će barem jedna jasna činjenica, ona o još jednom promašaju u društvenim procjenama. Kontekstualno, riječ je o uvijek skliskom prostoru mogućnosti za generacijska razmimoilaženja, nepoznavanja i neprepoznavanja, gdje one starije generacije mladima gotovo redovito dociraju na načine koji su valjda stari koliko i ljudske zajednice.

To su one mantre o navodnoj nezainteresiranosti, neupućenosti i manjku volje mladih, o verzijama otuđenosti, ovisno već o povijesnim epohama, tipovima društava i režima, profilima modernosti i stupnjevi-tehnoškog razvoja. Tako se i na ovom zadnjem primjeru poprilično očekivano artikulirala ona poznata dilema: otkud se pojavise ova djeca? Ipak, skoro pa simpatično je takvo pitanje, prvenstveno zbog svoje iskrenosti, gotovo pa i naivnosti, ali i slojevitosti. Jer što nam ono zapravo kazuje? Pokušat ću odgovoriti navođenjem tuđih riječi, citiram ih po sjećanju, iskazom anonimne sugrađanke koja se telefonski javila u jednu debatnu emisiju u eter stare verzije zagrebačkog radija 101. Bilo je to 2008. ili 2009., uglavnom u ono vrijeme tada aktualnih studentskih blokada fakulteta u Hrvatskoj. Gospođa je dala kratku, ali vrlo preciznu dijagnozu tog društvenog fenomena: mi kao društvo, ovu djecu nismo zaslužili. Smatram da je ta izjava, kao analogija, primjerena i za današnje prilike u Srbiji. Tko je mogao očekivati da će se u takvoj državi i u takvom društvu, koji sami sebe sistematično uništavaju i iscrpljuju već pune tri i pol decenije – koliko li je to samo vremena, antropomorfiziramo li ga, dovoljno dugo da odrasteš, školuješ se, odradiš već nekoliko poslova, imaš barem par ozbiljnih veza u životu, možda se i reproduciraš pa ti djeca krenu u školu – pojaviti i artikulirati nešto takvo kao ovo što Srbiju trese već četvrti mjesec. I ne popušta.

Kada sam se za tamošnji fenomen više generacijskog studentsko-društvenog aktivizma zanimao među kolegama, poznanicima i prijateljima politolozima, sociolozima, filozofima, historičarima iz Srbije – nevezano za ovaj zadnji val, već povijesno općenitije – većina odgovora sadržavala je neka zajednička obilježja. Recimo, Srbija još uvijek ima dovoljno ljudi da se nekoliko većih univerzitetskih gradova napaja mladima iz unutrašnjosti. Ili, društveno-političke i ekonomske okolnosti redovno su i kontinuirano tako loše, da povremeno izazivaju i takve kolektivne reakcije. Ne secirajući profil pokreta, na primjer njegovu nejasnu i nedefiniranu političko-ideološku orijentaciju, ali ni ne namećući mu ogroman teret misije na leđa – da mora srušiti Vučića i njegov režim – ono što ostaje puno je srce tamošnjih studenata.

■ Hajrudin Hromadžić

Кућа у којој су поубијани
Олујићи (Фото: Горан
Фербезар/PIXSELL)

Славонски случај Зец

Начелник Општине Церна Јосип Шторек зауставио је процес постављања споменика поубијаним члановима четверочлане српске породице Олујић, жртвама доказаног и процесуираног ратног злочина

У ноћи са 17. на 18. фебруара, пре тачно 33 године, почињен је један од најстрашнијих ратних злочина на ширем винковачком подручју. Петорица припадника извиђачко-диверзантске сатније ХОС-а из Комлетица убили су четворочлану српску породицу Олујић из Церне. За овај злочин оптужени су 14. фебруара 2008. године првоокривљени командант сатније Томислав Мади, другоокривљени припадник 131. бригаде ХВ-а Марио Јурић, трећеокривљени Зоран Поштић, четвртоокривљени Давор Лазић и петокривљени возач Мијо Старчевић док је непозната особа надимка 'Босанац' била у бегу.

Олујићи су били добростојећа породица. Отац РАДОМИР (37), Србин по националности, био је шеф самопослуге у Церни, а мајка АНИЦА (36), Хрватица, радила је као службеница у банци. Ђерка МИЛЕНА и син МАРКО, имали су само 15, односно 11 година у тренутку убиства.

Иницијативу о постављању спомен обележја породици Олујић у центру Церне покренули су Удруга хрватских ветерана из Домовинског рата са подручја ове општине и Удруга малолетних драговољаца Домовинског рата 2023. године, а план је био да обележје буде откривено 17. фебруара ове године. Ипак, до тога није дошло јер је поступак обустављен недељу дана пре самог откривања. Одлуку о обу-

стави откривања спомен обележја донео је начелник Општине Церна Јосип ШТОРЕК (ХСС) 'након консултација и разговора са мештанима'.

— Ову иницијативу покренула је Удруга хрватских ветерана из Домовинског рата Општине Церна, с племенитом намером да буде трајно одата почаст невиним жртвама. За реализацију пројекта исхођене су све потребне сагласности, укључујући ону Министарства хрватских бранитеља, те су исказали интерес и за суфинансирањем самог пројекта. Такође, одржана је јавна трибина на којој су сви мештани имали прилику изразити своје мишљење — написао је општински начелник на својој Фејсбук страници. Шторек је овим путем устврдио и како је *'вестан да су

се око овог питања појавила различита стајалишта унутар локалне заједнице и да је то резултирало поделама међу мештанима'.

— Мој је задатак, као начелника, радити на јединству и заједништву јер само тако можемо напредовати и доносити одлуке које ће бити у најбољем интересу свих грађана наше општине. Управо из тог разлога одлучио сам обуставити радове како бисмо избегли додатне поделе и несугласице. Иако до изградње споменика неће доћи, желим јасно истаћи да жртве попут породице Олујић никада неће бити заборављене. Њихова имена и сећање на њих остаће део свих наших будућих обележавања и комеморација везаних уз Домовински рат.

Успомена да, али... —
Јосип Шторек (Фото:
Давор Јаворовић/
PIXSELL)

Наша је дужност чувати успомену на оне који су страдали, али и радити на томе да заједништво и мир буду темељ наше будућности. Захваљујем свима који су учествовали у овом процесу, било кроз иницијативу, расправу или изражавањем свог мишљења. Наставићемо проназити начине како одати почаст свим жртвама рата на начин који ће бити прихватљив целој заједници — стоји у начелничковој објави.

Случај злочина почињеног над породицом Олујић прокоментарисала је и саборска заступница СДСС-а ДРАГАНА ЈЕЦКОВ.

— Мишљења сам да се о цивилним жртвама рата недовољно говори, што потврђује чињеница да је тек 2021. године донесен Закон о цивилним жртвама који се озбиљније бави њиховим статусом. Злочин учињен породици Олујић из Церне један је од најтрагичнијих догађаја који показује најсуровију страну рата. Та тешка прича о страдању целе породице, пљачкању и минирању њихове куће, не би доспела у јавност да није било људи са осећајем савести и жеље да се невини пострадали породици одуже постављањем споменика који би сведочио страдању цивила због њихове националности — прича Драгана Јецков. Прокоментарисала је и обустављање постављања спомен обележја у центру Церне.

— Ради се о веома осетљивој теми и могу само изразити жаљење због заустављања целог процеса за који су била осигурана потребна одобрења и сагласности од Министарства хрватских бранитеља које је било спремно и на суфинансирање споменика. Чини се да је дневнополитичко деловање и овај пут превагнуло. Сматрам да би изградња споменика породици Олујић био корак напред ка унапређењу односа у нашој жупанији у којој се још увек осете поделе на скоро сваком кораку па и у случајевима попут овог, где их не би требало бити, али и у још неким случајевима због којих се сви имамо разлога да се стидимо и којима дугујемо одати почаст јер су страдали деца, жене и старији људи, дакле, невини цивилне жртве — закључује саборска заступница.

Према доступним подацима са суђења, Томислав Мади је наредио Јурићу, Поштићу, Лазићу и *'осанцу' да оду у Церну и убију *'етнике' за које је он знао да се ради о цивилним особама, да из куће узму вредне ствари, а кућу да минирају. Мији Старчевићу је наредио да их тамо одвезе. Марио Јурић и *'осанац' испалили су више хитаца из ватреног оружја у РАДОМИРА, АНИЦУ, МИЛЕНУ и МАРКА ОЛУЈИЋА након чега су жртве на месту преминуле. Зоран Поштић и Давор Лазић су потом пронашли ловачку кућу, патроле, новац у вредности 1.500 тадашњих немачких марака, беретку, ланчић боје злата с привеском детелине и четири листа те пар златних наушница с три плава каменчића. Кућу су затим минирали, али неуспешно, што је готово деценију и по касније помогло при идентификацији починилаца злочина.

Жупанијски суд у Вуковару осудио је 14. фебруара 2008. године Томислава Мадија на 20 година, Марију Јурића на 12, Зорана Поштића на осам, Давора Лазића на седам, а Мију Старчевића на десет година затворске казне. Врховни суд Републике Хрватске потврдио је казне Јурићу и Лазићу, а осталима их смањено: Мадију на 15 година, Поштићу на седам, а Старчевићу на осам година затвора. ■

Temeljac moderne države

Sretenjski ustav usvojen je samo četrdesetak godina nakon američkog ustava i Francuske revolucije, u vrijeme kad je mali broj država u svijetu i Evropi imao pisani ustav, rekao je Boris Milošević

SRPSKO narodno vijeće (SNV) obilježilo je 15. februara Dan državnosti Republike Srbije – Sretenje. Svečane akademije koje je organizirao SNV održane su u Kninu, Glini i Zagrebu, a u Rijeci i Vukovaru organizirali su ih tamošnji konzulati Republike Srbije.

— Srbija Sretenje obilježava kao Dan državnosti 15. i 16. februara, u znak sjećanja na dva važna historijska datuma koja su neraskidivo povezana. Jedan je dan kada je na zboru u Orašcu 1804. godine bio podignut Prvi srpski ustanak protiv Turaka. Drugi je dan kada je u Kragujevcu 1835. godine usvojen i zakletvom potvrđen prvi moderni liberalni Ustav Kneževine Srbije – rekao je zamjenik predsjednika SNV-a BORIS MILOŠEVIĆ na svečanosti u Srpskom kulturnom centru u Zagrebu.

Podsjetio je da je Srbija do 1835. bila polufeudalna država. Srpski narod se oslobađa turske vlasti, ali još ne shvaća bit postojanja vlastite države. U takvim društvenim uslovima donesen je Sretenjski ustav, samo četrdesetak godina nakon američkog Ustava i Francuske revolucije, u vrijeme kad je mali broj država u svijetu, a još manji broj u Evropi, imao pisani ustav.

— Prvim srpskim ustanicima su bile uzor ideje liberalne i revolucionarne Evrope. Za Srbiju su ustanici htjeli isto ono što je netom izborila Francuska nakon revolucije. Jedan od najvažnijih vizionara i idejnih vođa Prvog srpskog ustanka je bio književnik DOSITEJ OBRADOVIĆ. Njega su vodile ideje prosvjetiteljstva, slobode i zajedništva naroda, te se zalagao za vjersku, a danas to znači i nacionalnu toleranciju – rekao je Milošević i dodao da je Dositej, nošen idejom nove slobodne i evropske Srbije, napisao himnu ustanka ‘Vostani Serbie’.

— Srbija Dositeja Obradovića je zemlja znanja i obrazovanja, zemlja vladavine prava i slobode. I mi Srbi u Hrvatskoj, koji smo se danas okupili da obilježimo Dan državnosti Srbije, naše matice, okupljeni jer dijelimo svijest o pripadnosti našem srpskom narodu, želimo na Sretenje sresti Srbiju Dositeja Obradovića i poželjeti joj sve najljepše – zaključio je.

Predsjednik SNV-a MILORAD PUPOVAC i SDSS-ova saborska zastupnica ANJA ŠIMPRA-

Boris Milošević na svečanoj akademiji u Zagrebu

GA ranije tog dana bili su domaćini Sretenja u Srpskom kulturnom centru (SKC) u Kninu. Pupovac je u svom obraćanju kazao da se o Srbiji danas zna sve manje.

— Mi sa Srbijom imamo slabe i sve slabije odnose. To je posljedica političkih okolnosti i to nije dobro za Srbe u Hrvatskoj, kao ni za odnose između dvije zemlje. Naročito malo znamo o putu slobode Srbije od početka 19. stoljeća, putu koji će se širiti i sretati s putovima slobode Srba izvan Srbije i putovima slobode drugih južnoslavenskih naroda, Hrvata u prvom redu. (...) Znamo da je patriotizam sloboda i prava, ustavni patriotizam najvrjednije nasljeđe koje baštinimo kao čovječansko postignuće. O tome, kao i srpskom putu slobode, o tome, kao i o hrvatskom putu slobode, trebamo imati punu svijest. Naročito u vremenima – a mi imamo živa sjećanja i na takva vremena – kad velike nacije i velike države sa svojih puteva slobode skreću na stranputice nacionalizma, velikodržavlja i uništavaju kulturu ustavnog patriotizma – rekao je Pupovac.

Kako je zapisao publicist ČEDOMIR VIŠNJIĆ, Sretenjski ustav objavljen je na ono-

dobnom srpskom jeziku ijekavskog izgovora. Njegov značaj bio je u ograničavanju kneževih ovlasti i njihovom zakonskom regulisanju, garantovanju osnovnih građanskih prava i uvođenju instituta Narodne skupštine u sistem vlasti.

U SKC-u ‘Josif Runjanin’ u Glini više od stotinu građana Gline i okolice prisjetilo se okolnosti donošenja Ustava Knjaževstva Srbije.

— Došao sam iz Ključara kraj Vojnića sa nekoliko svojih drugova da obilježimo ovaj datum i iznenađen sam funkcionalnim prostorom ovog kulturnog centra. Vjerujem da će ovo druženje postati tradicionalno – rekao nam je DUŠAN CRNKOVIĆ (70) iz Ključara pod Petrovom gorom.

— Član sam Saveza antifašista i obilazim sva mjesta vezana uz našu prošlost. Odluka da se obilježi ovaj datum je originalna i ja sam oduševljen. Vidimo se iduće godine – kaže MILAN GRBA (76) iz Majskih Poljana i dodaje da je SKC nova destinacija koju će redovito posjećivati.

NADA METIKOŠ (70) iz Siska po drugi put je ovdje – bila je i prije nekoliko mjeseci na otvorenju SKC-a.

— Raduje me obilježavanje Sretenja i danas sam sreća nekolicinu prijatelja koje dugo nisam vidjela. Iduće godine ponovno ću doći, ali i povesti svoje društvo – obećala je.

Dan državnosti obilježen je i u Generalnom konzulatu u Rijeci. Već po tradiciji okupio je desetine uglednika iz lokalnog političkog, društvenog, kulturnog i vjerskog života, a svečanosti su, uz ostale, prisustvovali Boris Milošević, potpredsjednik Savjeta za nacionalne manjine MILAN VUKELIĆ, zamjenik župana PGŽ-a PETAR MAMULA, predsjednica Gradskog vijeća Rijeke ANA TROŠELJ i proto-

jerej SPC-a u Rijeci JOVAN GALAMIĆ. Konzul žeran NENAD MARIČIĆ uvodno je prisutne upoznao s povijesnim kontekstom praznika. — Bio je to jedan od prvih demokratskih ustava u tadašnjoj Evropi. Tvorac teksta bio je novinar, političar i diplomata DIMITRIJE DAVIDOVIĆ, a njegovim je sadržajem naglašena potreba srpskog društva za demokratskim razvojem i svakovrsnom emancipacijom. Do kolike mere je doprinio demokratskom sazrevanju društva dovoljno govori činjenica da je njime obavljena podjela vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, a što je i danas merilo standarda demokratije i ustavnosti – naglasio je Maričić.

Osvrćući se na aktivnosti srpske zajednice toga kraja konzul je posebno istaknuo polaganje kamena temeljca i početak radova na SKC-u u proljeće prošle godine.

— Jedva čekamo konac leta ove godine, kad bi Centar trebao biti dovršen i stavljen u funkciju na dobrobit svom stanovništvu Rijeke i svih okolnih krajeva i županija – rekao je.

VSNM Velike Gorice također je obilježio 15. februara.

— Mi treba da slavimo Sretenje jer je to praznik naše matične države, jer mi nemamo drugu matičnu državu nego Srbiju. Bez obzira na sve probleme koji su tamo prisutni, obilježavamo taj dan kao i svih ranijih godina, što ulazi u program rada našeg Vijeća – istaknuo je predsjednik VSNM-a DRAGOLJUB GERATOVIĆ.

— Duboko verujemo da će današnji praznik Sretenja biti utkan u srca svih nas, kako u Srbiji tako i u regionu i rasejanju, kao duh jedinstva i zajedništva – rekao je na svečanoj akademiji održanoj u Vukovaru konzul žeran VLADIMIR MARJANOVIĆ.

Akademija je, u organizaciji Generalnog konzulata, Eparhije osečkopolske i baranjske, ZVO-a i Srpskog doma, okupila predstavnike društveno-političkog života sa područja slavonskih županija pod ingerencijom srpskog konzulata i brojne goste. Besedu je, kao izaslanik, održao savetnik predsednika Vlade Republike Srbije PREDRAG RAJIĆ. Istakao je značaj srpske zajednice u Hrvatskoj, koja je ‘vekovima prisutna, aktivno doprinosi kulturi i društvu zemlje’.

— Ponosni smo što Srbi u Hrvatskoj uspešno čuvaju svoju kulturu, jezik, veru i identitet, ali su istovremeno odgovorni građani Hrvatske, koji poštuju njene zakone i propise – kazao je Rajić, dodajući da Srbija uvek stoji uz njih, pružajući podršku u ostvarivanju njihovih prava.

Predsednik ZVO-a DEJAN DRAKULIĆ naglasio je da je proslava Dana državnosti prilika da se iskaže poruka zajedništva i podrške matičnoj državi.

— Samo moderna, nacionalno definisana i ekonomski stabilna Srbija može da bude Srbima u regionu garancija opstanka i očuvanja kulturnog, verskog, jezičkog i nacionalnog identiteta, a posebno u očuvanju ljudskih prava na demokratskim načelima – rekao je Drakulić. ■

Obilježavanje Sretenja u Srpskom kulturnom centru ‘Josif Runjanin’ u Glini

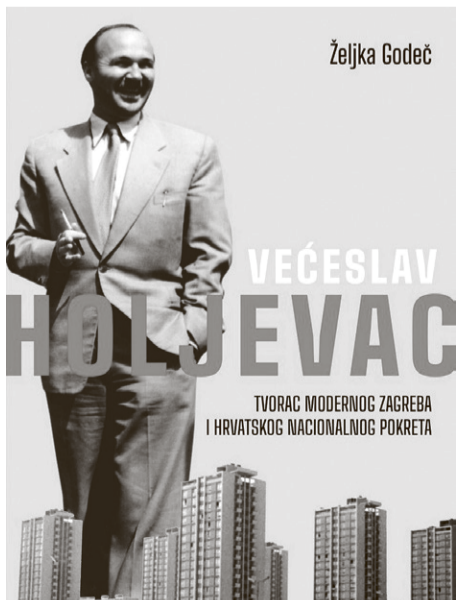
ŽELJKA GODEČ Za Holjevca je Tuđman bio preradikalan

Holjevac je bio liberalni komunist, puno bliži stavovima Tripala nego Tuđmana. Tvrdio je najbližima da je Tuđman preradikalan i da vodi politike koje bi mogle završiti ratom. Mislim da je bio za veći stupanj samostalnosti Hrvatske, ali pod federativnom kapom Jugoslavije

STATUS VEĆESLAVA HOLJEVCA (1917. – 1970.) u našoj političkoj javnosti prilično je depolitiziran. Smatra ga se najvećim gradonačelnikom u povijesti Zagreba i svojevrsnim tehnokratskim idealom. Međutim, njegova je politička biografija puno zanimljivija i politički kompliciranija. O samoj biografiji i kasnijoj recepciji njegova djelovanja razgovarali smo sa ŽELJKOM GODEČ, autoricom nedavno objavljene monografije 'Većeslav Holjevac – tvorac modernog Zagreba i hrvatskog nacionalnog pokreta'.

slojevitom, višedimenzionalna osoba s integritetom koja je bila spremna platiti cijenu svojih političkih uvjerenja. Nije bio savitljive kičme i taj mi je aspekt iz današnje perspektive pogotovo zanimljiv. A i privatni život mu nije bio ništa manje zanimljiv. Svaka dionica njegova života je ostavljala značajne povijesne tragove. Nisam uopće znala da je bio u Parizu na mirovnim pregovorima, da je imao značajnu ulogu u pripojenju Istre... Čega god da sam se dohvatila u toj biografiji, ispostavio mi se pred očima mali triler.

S obzirom na intrigantnost koju navodite, zanima nas koliko vam je zahtjevno bilo

manevrirati između različitih izvora? S jedne strane postoje pouzdani arhivski izvori, a s druge izjave članova obitelji i prijatelja od kojih ste se na nekoliko mjesta u knjizi morali ograditi jer im je pouzdanost upitna.

Što se tiče privatnog života, tu sam se morala osloniti na najbliži obiteljski krug jer je sve ostalo bilo sasvim nepouzdan. I premda svim članovima obitelji sve to nije bilo drago čitati, trudila sam se biti poštena, ali i nježna: naprosto čovjeka više nema i ne može se braniti od spekulacija. Neke stvari sam ispričala suptilno i uvijeno, ali nisam bježala od tema koje su bile kontroverzne. Što se tiče političkog aspekta biografije, ne mogu se žaliti da je ostalo nešto rupa. Ostala je samo ta enigma njegovog političkog razvoja: je li se potpuno razočarao i postao nacionalist? Ja bih rekla da ne. Domoljublje mu jest bilo važno, ali bio je daleko od nacionalizma. Mislim da se prosto vodio emancipacijom i boljim položajem Hrvatske. Došla sam do zaključka koji je on sam iznio obiteljskoj prijateljici nakon političkog pada, kad joj se požalio da ne može vjerovati da su ga optužili da je ustaša, a on je sa Srbima vodio ustanak na Korđunu.

Istarska i bratska trauma

Može li period njegovog angažmana u Istri nakon rata i rad na njenom pripojenju objasniti njegove kasnije političke,

socijalne i nacionalne stavove? Je li ga ta epizoda oblikovala?

Nažalost, vrlo je oskudna dokumentacija iz tog perioda pa ne mogu izvlačiti ozbiljnije zaključke. Njegov doprinos pripojenju Istre Jugoslaviji smatrao se ključnim i pod njegovim patronatom rađena su sociološko-kulturološka istraživanja u svrhu dokazivanja povijesne uloge hrvatskog naroda na tom prostoru. On je u Istri doživio jedno traumatično iskustvo. Dok je bio na putu, UDBA mu je usred noći odvela ženu na ispitivanje. Mislim da je to bila prijelomna točka u karijeri koja ga je učinila političkim skeptikom.

Kako je došlo do toga da postane partijski kandidat za gradonačelnika Zagreba s obzirom na prijašnje epizode? Očito nije maštao o toj poziciji.

On je maštao da postane oficir. A bio je po doban i, najvažnije, upravljao je velikim sustavima. Holjevac je imao jako dobre organizacijske sposobnosti i partiji je to bilo jako bitno jer je Zagreb stenjao pod problemima stanovanja, nezaposlenosti i industrijskog razvoja. Rat je desetkovao stručne kadrove i razvoj grada je bio prilično izazovan zadatak.

Izgradnja Novog Zagreba po kojoj je ostao najpoznatiji dogodila se u njegovom prvom mandatu. Što ga je to iz prvog 'kvalificiralo' za drugi mandat?

A kvalificiralo ga je to što je pokrenuo industriju i izgradio Velesajam, zbog kojeg je bio izložen velikim prijetnjama i opstrukcijama.

Tko mu je u tom momentu držao stranu?

Na koncu su ga, prema usmenoj predaji članova obitelji i suradnika, spasili general IVAN GOŠNJK I MIROSLAV KRLEŽA koji su se kod TITA založili da se taj Velesajam izgura. Problem je bio taj što je Beograd tad pokrenuo svoj Velesajam i smatralo se da ne mogu biti dvije tako velike gospodarske smotre u maloj državi i da se mora birati između Beograda i Zagreba, ali Holjevac naprosto nije htio odustati. Tad je u Beogradu dobio značajan krug neprijatelja.

Njegov gradonačelnički način upravljanja obilježio je stalni doticaj s građanima. Opisujete te epizode brojnim primjerima. Kako biste saželi njegov način upravljanja?

Imao je veliku radnu energiju i veliku socijalnu inteligenciju. I bio je prilično nesiguran oko svog obrazovanja koje je kompenzirao stalnim doticajem s građanima. Nije mogao biti u uredu i imao je potrebu nadgledati stvari na terenu. I tako su ga građani prisvojili kao svog, kao "Vecu". Iako se meni čini da je tu bilo i malo njegovog PR-a, da je baš želio dobro kotirati u bazi.

Na početku knjige spominjete da je odrađao bez oca, spominjete sad i manjkavosti u obrazovanju. Koliko ga je takvo odrastanje, proletersko djetinjstvo u provinciji kasnije odredilo, ljudski i politički?

Mislim da ga je to najviše odredilo. Bio je iznimno lojalan čovjek. Stalno se vraćao u Karlovac i nije prekidao prijateljstva s ljudima s kojima je otišao u rat. Iz toga zaključujem da mu je falilo vezivno tkivo koje bi otac predstavljao.

U knjizi navodite i priču o njegovom bratu koji je poginuo zadnjih dana rata, ali na drugoj strani.

Na predstavljanju knjige ste izjavili da niste bili naročito upoznati s Holjevčevim životom prije nego što ste krenuli u istraživanje i pisanje knjige. Što vas je motiviralo na samo pisanje, koja su bila očekivanja i jesu li se realizirala?

Već sam u pripremnim radovima shvatila da postoji jako puno rupa u njegovoj biografiji. Holjevca sam isključivo dotad poznavala kao gradonačelnika i bila svjesna njegovog doprinosa razvoju Zagreba. Međutim, nisu mi bili jasni razlozi njegova političkog pada. Ne samo da je od narodnog heroja i jednog od stupova vlasti postao disident, već mu je bila i prišivena snažna etiketa nacionalista. To je bila jedna od rupa koje sam htjela istražiti. S druge strane, Holjevčeva osobnost je dosta zanimljiva, jaka i intrigantna i shvatila sam da pred sobom imam čovjeka s punokrvnom političkom biografijom, da imam političara sa svojstvima i htjela sam te slojeve razlučiti. Dakle, nije me razočarao: pokazao se kao

To je druga bitna odrednica. Čovjek se vraća iz rata i nije u stanju spasiti svog brata, starijeg devet godina, koji je bio dijametralno suprotan – rat ga uopće nije zanimao. LEON se zvao i bio je glazbenik. Iako su bili iz siromašne obitelji, bio je aktivan u glazbenim društvima i na raznim instrumentima se okušao. Bio je potpuno apolitičan i samo gledao kako će kroz rat proći ispod radara. Međutim, nije mogao izbjeći mobilizaciju u domobrane i kraj rata dočekuje u okolici Zagreba. Odredilo mu je sudbinu to što je ANTE PAVELIĆ nešto prije osnovao Hrvatske oružane snage (HOS), spojio ustaše i domobrane i dodijelio im iste uniforme. SLAVKO GOLDSTEIN je pisao da Leon nije stigao do Slovenije posljednjih dana, a DANIEL IVIN je tvrdio da se pozivao na brata Vecu pred partizanima, koji su mu se smijali jer, s obzirom na različite očeve, nisu nimalo sličili. To je Holjevcu bila užasna trauma i zasigurno ga je politički formirala.

Vratimo se političkoj karijeri. Zašto ga se miče s mjesta gradonačelnika nakon drugog mandata? Ne samo da ga se miče, već i degradira i postavlja na mjesto predsjednika Matice iseljenika. Zašto baš te institucije?

Povjesničari poput HRVOJA KLASIĆA to pripisuju odluci partije da ograničava mandate na dva kao preventivu da se političari ne pokvare. To bi bilo legitimno da je njegova politička karijera napredovala, ali nije. Iz njegovog smjenjivanja se može iščitati da je postao politički prerizičan.

Da je bio prepopularan?

Da, prepopularan. Mislim da je njegov glavni problem bio taj da su osjetili da ima moć u bazi. Nije bilo nikakve logike da ga se smijeni i pošalje u instituciju koja je imala 26 zaposlenih nakon što je upravljao cijelim gradom i postavio ga na noge.

Postavljanje na mjesto u Matici iseljenika sugerira samo po sebi da nacionalizam nije bio problem. Ne bi valjda nacionalista stavljali na to mjesto gdje može surađivati s iseljenicima?

Upravo to. Riječ je o gotovo nebitnoj instituciji u širim okvirima i postavljanje na to mjesto pokazuje isključivo da je nadređene bilo strah njegove popularnosti, a ne nacionalizma.

Kao najveća Holjevčeva ostavština ističe se Novi Zagreb. Je li to bila njegova ideja ili dio šireg plana s obzirom na to da se i Beograd širio na sličan način?

Kao što mu je spočitnula ANKA BERUS: vidjela žaba da se konj potkiva... Nije Holjevac bio prvi koji je smatrao da Zagreb treba preći

Nije Holjevac bio prvi koji je smatrao da Zagreb treba preći Savu, ali je jedini imao energije to izgurati do kraja. S obzirom na godišnji priljev stanovništva, smatrao je da će se stari grad osakatiti ako će raditi nekakve interpolacije

Savu i to nije njegova originalna zamisao, ali je jedini imao energije to izgurati do kraja. Mislim da su se tada vodile jako složene rasprave između politike i raznih struka o tome na što Zagreb treba sličiti. Holjevac je smatrao, s obzirom na godišnji priljev stanovništva, da će se stari grad osakatiti ako će raditi nekakve interpolacije. Što je fascinantno za nekoga s četiri razreda osnovne škole. Sporno je bilo Trnje. Ono je trebalo postati produženi centar grada s ove strane Save. Ali na Trnju je živjelo jako puno prvoboraca u kućama koje je trebalo iseliti i njih obešteti. I Holjevac je izračunao da je to financijski neisplativo. A i politički. Valja istaknuti da ga je na početku struka dočekala na nož. Vidi se da on u prvom mandatu slaže šahovsku ploču i prilagodava kadrovsku strukturu struke.

U knjizi se vidi da je znao kadrovirati struku da mu bude politički lojalna, ali i da ostane autonomna u stručnim pitanjima. Tako je. Stručni suradnici su kasnije pričali da su ga svaki put uspjeti uvjeriti ako je inzistirao na nekom projektu ili aspektu koji se kosio sa stavom struke. Holjevcu je bilo važno da ima političku zaštitu projekta, a krajnju realizaciju je prepuštao struci. Nije im se previše miješao u posao, osim što je volio biti na terenu.

Općenarodna tuga

U podnaslovu knjige stoji da je Holjevac bio tvorac hrvatskog nacionalnog pokreta. Kako vidite njegovu ulogu u tom pokretu s obzirom na to da se kretao u disidentskim krugovima i prijateljevao s ljudima koji su bili istaknuti 1971. ili 1991. poput Tuđmana?

On je bio nacionalno osviješten, ali on je svoje stavove izlagao na partijskim sastancima, nije ništa krio. Matica iseljenika nije bilo nikakvo jezgro nacionalističkog pokreta. On je naprosto imao karizmu kojom je privlačio ljude.

Meni se čini da je on tada bio puno jači od, na primjer, FRANJE TUĐMANA. Bio je liberalni komunist, puno bliži stavovima MIKE TRIPALA nego Tuđmana. Tvrdio je najbližima da je Tuđman preradikaln i da vodi politike koje bi mogle završiti ratom. Mislim da je on naprosto bio za veći stupanj samostalnosti Hrvatske, ali pod federativnom kapom Jugoslavije.

Nakon smrti su kružile različite priče o trovanju, a sam sprovod je postao politički događaj. Kako gledate na tu neposrednu posthumnu dinamiku?

Priče o trovanju su kolale uglavnom na desnici, pomalo su s njima koketirali i članovi obitelji, ali ne vidim nikakvog dokaza i mislim da trovanja nije bilo. Sprovod je partiju zatekao. Prema izvještajima, tom sprovodu je mogao konkurirati samo onaj STJEPANA RADIĆA. Kad se partija suočila s općenarodnom tugom, odlučili su da se ne mogu izmaknuti i preuzeli su protokol oko sahrane. Određeno je da bude pokopan u grobnici narodnih heroja i partija je samo htjela da se to završi bez političkih ekscesa. Vidljivo je da je Holjevac bio na istoj platformi kao Tripalo i SAVKA DABČEVIĆ-KUČAR. Ironija je što ga je Tripalo došao glave.

Na kraju dolazimo do devedesetih i jednog paradoksa. U vrijeme kad se diljem zemlje dižu u zrak spomenici narodnim herojima, u Zagrebu se 1994. postavlja spomenik narodnom heroju Veci Holjevcu. Kako tumačite taj potez i njegov status devedesetih?

A njegovi ljudi su činili dio vlasti. Tuđmanu on nije bio nedrag, ali mislim da bi ga gledao kao konkurenciju. U vlasti su bili ljudi koji su ga cijenili, ali ipak se radila politička distinkcija između njega i Tuđmana.

A odakle je konkretno došla inicijativa za spomenik?

Inicijativa je došla od ekipe oko JOSIPA BOLJKOVCA, a BRANKO MIKŠA je bio realizator. U Karlovcu je doživio sudbinu ostalih narodnih heroja, srušili su mu bistu i doživio je posthumno i postumno osporavanje.

Uz vašu knjigu, posljednjih su godina izašle monografije o Špiljku i Šuvaru, dnevnik Ivana Čire Bukovića, doprinosi koji osporavaju prevladavajuću sliku o političkoj strukturi Jugoslavije kao kombinaciji Tita i mora sivih aparatčika. Kako na svoju knjigu gledate u tom kontekstu?

Holjevac nije bio dogmatik, ali ne romaniziram ga kao disidenta. Bio je političar sa svojstvima. To se vidi po stavovima na Kongresu 1954. kad kreće obračun s MILOVANOM ĐILASOM, po tome kako je pomagao OLGU HEBRANG, kako je branio praksisovce... Bio je realpolitičar. Po svim tim primjerima je jasno da je u zemlji postojalo puno intelektualnih jezgri koje su je mogle odvesti u ovom ili onom pravcu.

Pojavili su se devedesetih i pokušaji prisvajanja Holjevca s ekstremne desnice. Kako to tumačite?

Mislim da je kompleksna Holjevčeva politička osobnost omogućila raznim opcijama da ga svojataju i stvaraju mitove. Svojatala ga je i desnica, ali naprosto nisu imali dovoljno materijala. ROJNICA je tvrdio da je imao dogovor da se nađe s njim na dan kad je hospitaliziran i sugerira da je u tom dogovoru posredovao MATE MEŠTROVIĆ. Istina je da je Holjevac tvrdio da želi čuti i druga zvana, ali ne da ih želi i slušati. Ja kod njega nisam našla tragove nacionalizma. ■

Ni 's' od stanarskog prava

Bračni par Šegrt, koji je izbjegao iz Dubrovnika 1991. godine, već jedanaest godina ima rješenje za novi stan, ali je kupovina novog stana za državu očito preskupa

BRAČNI par Šegrt, LJILJANA i SINIŠA, već jedanaest godina su potpuno spremni da se već idućeg dana oproste s Francuskom, njihovim privremenim domom posljednjih 25 godina. Njihovo izbjeglištvo iz Dubrovnika po raznim odredištima, traje još od 1991. godine. S nestrpljenjem očekuju da se što prije vrate kući u Dubrovnik. Za njih izbjeglištvo još uvijek nije okončano: u svojoj 71. godini života su podstanari u tuđini.

Kao bivši nosioci stanarskog prava, još od 2014., posjeduju izvršno rješenje za dodjelu stana od 45 četvornih metara na području grada Dubrovnika. Osim tog dokumenta, Šegrti nemaju ništa drugo. Nisu obaviješteni kada će im biti uručeni ključevi novog stana niti gdje će to biti. Na dopise, požurnice i molbe, nadležne institucije već duže vrijeme odgovaraju da raspoloživih stanova nema te da su proračunska sredstva izdvojena za kupovinu njihovog stambenog prostora – vrlo mala. I dok sastavljači ovakvih odgovora pokušavaju uvjeriti socijalno ugrožene da je državna kasa prazna, bivši nositelji stanarskog prava su sve stariji. Prema posljednjim podacima, na izvršenje rješenja čeka

149 osoba, u većini pripadnika srpske nacionalne manjine starije životne dobi. Država mora osigurati 27 stanova na potpomognutim područjima i 118 stanova u gradovima na kontinentu i u priobalju.

Ljiljana i Siniša Šegrt napustili su Dubrovnik 30. septembra 1991. s maloljetnim djetetom i ostalim članovima porodice. Njihov trosobni stan od 93 kvadrata, u Ulici Nikole Tesle, pravomoćno im je oduzet 1995. na dubrovačkom Općinskom sudu.

— U jednom trenutku smo osetili da trebamo da odemo iz Dubrovnika, da ne upotrebim neku drugu reč. Za sve te godine koje smo tamo živeli, a to nisu male godine, mi apsolutno nikakve probleme nismo imali. Ja sam rođena i živela u Beogradu, tamo sam završila Pravni fakultet. Moj muž Siniša je igrao vaterpolo. Pošto je bio izuzetno veliki talenat, njega je Partizan uzeo u Beograd, pa smo jedno vreme i tamo živeli. Kad je počeo rat, on nije hteo da bori ni na jednoj strani, to nije bilo naše opredeljenje. I tako smo napustili stan, ostavili sve u njemu i otišli za Beograd – prepričava Ljiljana za Novosti.

Tamo su imali rodbinu kod koje su se mogli smjestiti za prvo vrijeme, ali izbjeglička

golgota će ih uskoro odvesti u Italiju na nekoliko mjeseci, a zatim u Francusku, u Nicu.

Šegrti se ni usred rata nisu mogli pomiriti da su izgubili dom. Ljiljanina svekrva SLAVKA, koja je sa svojim mužem u stan u naselju Lapad uselila još 1960., uspjela se vratiti 1992. u Dubrovnik. U njemu je zatekla izbjeglice, koje su, govori Ljiljana, bile ljubazne i pristale su da izađu iz njihovog stana. Međutim, u njemu više nije bilo ni jedne vrijedne stvari koje je porodica ostavila za sobom. Slavka Šegrt ipak nije mogla sačuvati obiteljski stan. Sa skoro 80 godina, nakon samo nekoliko mjeseci, po drugi put je zatvorila vrata dubrovačkog doma i po drugi put se uputila u izbjeglištvo.

Kada se otvorila mogućnost za podnošenje zahtjeva za stambeno zbrinjavanje, Ljiljana i Siniša su počeli prikupljati opsežnu dokumentaciju. Ljiljana govori da im je trebalo četiri godine da objedine sve potvrde iz četiri države u kojima su živjeli u proteklih 35 godina.

— Četiri godine su se ovde Francuzi krstili svaki put kad bih dolazila na šaltere. To me mnogo koštalo. Iz Središnjeg državnog ureda za stambeno zbrinjavanje su tražili da im

navedemo gde smo sve živeli od 30. septembra 1991., otkad smo napustili Dubrovnik, pa sve do 2014. Ne da deklarišemo, da izjavimo živeli smo tu i tu i da potpišemo, ne, ja sam morala sve to da dokumentujem. Sva mesta, sve adrese gde smo živeli – od Srbije, Italije do Francuske, da dokazujem da nigde ne dugujem porez. Dokumentovala sam sve iz Beograda, gde sam bila, šta sam radila, zašto sam radila, zašto sam živela, da li sam dužna. Sve to u Italiji za tih par meseci koliko smo tamo proveli, pa za Francusku. Tražili su potvrdu da ne posedujemo imovinu. Sve sam to overavala kod notara i prevodila na hrvatski. Naravno, tražili su potvrde da nismo kažnjavani i da se protiv nas ne vode sudski postupci, a to su dve različite potvrde. I sve to puta dva, za mene i muža. Neko bi odustao tražeći tolike papire. Ja mislim da su podesili proceduru da bi ljudi odustali – smatra Ljiljana.

Kada su nakon svega dobili rješenje, obratili su se svima. Na nekadašnji Središnji državni ured za stambeno zbrinjavanje upućivali su ih pravnice iz SNV-a MILENA ČALIĆ JELIĆ i JELENA BORIĆ. Savjetovale su joj da bude uporna i da im se redovno javlja s pitanjima. Na odgovore su Ljiljana i Siniša čekali i po šest mjeseci, da bi im u njima birokrati pisali kako 'nemaju nikakve nove informacije'. Posljednjih godina Šegrti su komunicirali s dalmatinskim ogranakom ureda za stambeno zbrinjavanje. I tamo su im samo ponavljali da se čekaju javni natječaji APN-a. Prema odluci Vlade iz marta 2023., definirano je da izračun ponudene cijene za jedan četvorni metar neto stambene površine na priobalju može iznositi do 2.350 eura. U Dubrovniku su nekretnine uvjerljivo najskuplje: u martu prošle godine prosječna cijena kvadrata iznosila je 5.686 eura.

— Službenica na telefonu mi je rekla da je Dubrovnik skup. A koliko vredi moj stari stan od 93 kvadrata u centru? I uvek je neko prioritet, samo mi ne. Ljudi koji su ostali bez kuća u zemljotresu, branitelji. Gde smo mi tu? Te godine, uz naše, bila su izdana samo još dva rešenja. To se moglo rešiti. Ja znam da ima puno praznih stanova izbeglih Srba koji su ostali dan-danas prazni. Koliko ima praznih državnih stanova? Rekla sam toj voditeljici za Dalmaciju da ću sama naći stan, da ću se potruditi da to rešimo. Ali ne, to je, kaže, mimo procedure i prioritet ima vojska – opisuje Ljiljana.

U Dubrovniku su, osim stana, Šegrti izgubili i lokal u kojem su imali trgovinu. Dva mjeseca nakon što su otišli, miniran je njihov dućan u nekadašnjoj Ulici 13. južnodalmatinske brigade, danas Alojzija Stepinca. Prvi put su u Dubrovnik ponovo stigli 2010. u posjetu kod prijatelja.

— Dubrovnik strašno volim i sutra bih se vratila tamo da živim. Moj muž je odrastao tamo, njegov život je tamo. Oboje smo operisali rak, ali srećom, prošle su određene godine od toga. U Francusku smo dospeli igrom slučaja. Namučila sam se dok sam naučila francuski. Čistila sam tuđe kuće, muž je bio moler, borili smo se za naše dete. Bila bi mi velika satisfakcija kada bih ostvarila svoje pravo za koje sam se toliko borila – zaključuje Ljiljana Šegrt. ■

S tim u vezi obavještavamo Vas da ovaj Središnji državni ured na području grada Dubrovnika nažalost nema raspoloživih stanova, s čime ste već od ranije upoznati. Naime unatoč redovitom iskazivanju potreba za kupnju stanova, na tom području i nadalje nema ponuda (*godišnje APN na temelju iskazanih potreba raspisuje 2 Javna poziva*). Slična situacija je nažalost i s drugim gradovima/općinama na Jadranskoj obali gdje su ponude u odnosu na potrebe, a s obzirom na ograničena proračunska sredstva za tu namjenu vrlo male ili gotovo da ih i nema.

U cilju iznalaženja rješenja za što brže rješavanje preostalih neriješenih predmeta bivših nositelja stanarskih prava kojima je utvrđeno pravo na stambeno zbrinjavanje, a suglasnosti/rješenja još uvijek nisu izvršena kao i u Vašem slučaju, ovaj Središnji državni ured Planom potreba za raspisivanje 1. Javnog poziva za prikupljanje ponuda za kupnju stanova u 2022. godini, potrebe je iskazao na način da su potrebe za stanovima u većim gradovima kao što su Dubrovnik, Split, Šibenik, Zadar, Pula i sl. proširene i na okolna mjesta tih gradova s očekivanjem da će takva odluka utjecati na veći broj ponuda koje će u konačnici rezultirati kupnjom novih nekretnina što će omogućiti i brže rješavanje preostalih neriješenih predmeta.

S obzirom na činjenicu da ovaj Središnji državni ured trenutno nema raspoloživih stanova u Dubrovniku kao niti u bilo kojem dugom gradu/općini na Jadranskoj obali te unatoč razumijevanju Vaše životne i zdravstvene situacije nažalost još uvijek nismo u mogućnosti ponuditi Vam odgovarajuću stan, no nadamo se da će se te okolnosti u skorijoj budućnosti promijeniti. Također koristimo ovu priliku te Vas upućujemo da se nadalje za sve detaljne informacije o statusu te mogućnostima rješavanja Vašeg predmeta obraćate direktno našoj Područnoj službi u Zadru u čijoj je nadležnosti i Dubrovačko-neretvanska županija na e-mail: podrucna.sluzba@zadur.hr ili na broj telefona: 023 461 770-480, u uredovno radno vrijeme za rad sa strankama svakim radnim danom od 10:00 do 12:00 sati, te da s istima budete u stalnom kontaktu.

S poštovanjem,

NAČELNIK SEKTORA

O tome obavijestiti:
Područna Služba Zadar

Odgovor središnjeg
državnog ureda za
stambeno zbrinjavanje
iz 2022.

Blokada Filozofskog fakulteta 2009. (Foto: Igor Kralj/PIXSELL)

Plenumom protiv poskupljenja

Studenti Filozofskog fakulteta u Zagrebu obnovili su praksu direktne demokracije, sve zbog činjenice da im sadašnja uprava na više načina pokušava izvući novac za studij

JEDNA lijepa tradicija nastavljena je prošli ponedjeljak održavanjem novog studentskog plenuma na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. Nije ga bilo godinama, a prije ovog ukupno ih je održano ravno 218, s ponekima veoma dragocjenim efektima. Najznačajniji bio je definitivno onaj već i načelni političko-emancipacijski. No tradicije, koliko god zajednicama ulijevale sigurnost, najčešće su krvni neprijatelj promjene. Plenum kao forma i suština, pak, služi upravo raskidu s određenim učmalim kontinuitetom. Pa, da vidimo koji je to problem dugog trajanja opet našuljao studente Filozofskog u Zagrebu. Dalo bi se pritom okladiti da ista muka tišti i ostale, ali drugdje se politička organiziranost u pravilu događa i manifestira rjeđe i slabije.

Prvo se mora reći da je ovo bio tek uvodni plenumski skup u pretpostavljenoj novoj seriji, kao što se pokazuje. To znači da je najvećim dijelom neminovno bio posvećen uhodavanju procedure i odmjeravanju praktičnih mogućnosti zajedničkog donošenja odluka uživo. Naredni je zakazan za idući utorak, 25. veljače, u istom amfiteatru D7. Iskusišnjima diskusije s direktnodemokratskim usuglašavanjem svakako ćemo u ovom članku posvetiti još prostora, ali najprije da vidimo što je to konkretno nagnalo studente da podignu svoj glas.

Netko labavije obaviješten zacijelo ne bi lako povjerovao, ali zapravo je posrijedi isti razlog kao i one burne 2009. godine, kad je na snazi bila totalna studentska blokada fakul-

teta. Sadašnja uprava te institucije u Lučićevoj ulici na Trnju, naime, studentima na više dovitljivih načina pokušava izvući novac za studij. Njega se inače baš i ne plaća, iako uvijek postoje zaobilazne metode. Tako se ponašaju banke, recimo, i to u nedostatku žustrijeg regulatora, kad izmišljaju dodatne maštovite naknade i slične perverzije. Drugim riječima, vrijednost javno financiranog obrazovanja kakvu je revidirala ona generacija, nipošto nije zajamčena. Naprotiv, ta je tekovina predmet stalnih nastaja tržišta i njegovih principa.

Oni dandanas u nezaposjednute zone javnoga obrazovnog sektora, naročito visokoškolskog, nadiru uporno i žilavo poput gljivične infekcije. No, mora se istaknuti, nije to zato što su sama fakultetska vodstva u startu bila nužno zločesta i lakoma. Kvaka je u tome što su fakulteti zakonski podvrgnuti, još od notorne Bolonjske reforme s početka ovog stoljeća, poslovnoj logici funkcioniranja, pa ih vlasti-financijeri tretiraju i doživljavaju kroz tržišnu prizmu. Fakulteti sami upućeni su na biznis koji postaje dominantna vrlina i mjera stvari. U tako podešenom okviru, fakultetska vodstva sklonija komercijalnom modusu izbijaju na površinu već po inerciji.

DOMAGOJ TONČINIĆ, aktualni dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu, jedan je od takvih generičkih proizvoda izvitoperenog sustava, pojave reakcionarne u vlastitoj političkoj srži. Upravo zato danas studenti moraju i svoje roditelje podsjećati da je visoko obrazovanje nekada bilo takoreći besplatno, od-

nosno financirano javnim novcem, a kamoli ovlaštene serviserne novog fiskalno-političkog poretka. Štoviše, da je ne tako davno i u kapitalizmu bilo znatno dostupnije. Tončinića smo pored toga prošle jeseni prozvali i zbog šireg djelovanja, kad je marševskim korakom nepokolebljivo pregazio zahtjeve Inicijative 'Studentice za Palestinu' te Inicijative za akademiju solidarnosti i epistemičku pravdu.

Podsjećamo, oni su tada zatražili osudu izraelskog genocida nad Palestincima, raskid svake akademske i druge suradnje s institucijama okupatorske države, kao i otkaz izvjesnoj lektorici hebrejskog koja je prethodno kvalifikacije stjecala ponajviše u zapovjednim strukturama oružanih snaga Izraela. Ostatak nastavnog kadra u Vijeću fakulteta očito se nije bio pretrgnuo da razuvjeri dekana. Nalik onome kod hrvatske vlade i šire političke elite, poslušnički te napadno provincijalni refleks naložio im je tada izbor po svemu oportune pozicije.

Time se Tončinić po definiciji svrstao u red dekana i vršitelja dekanske funkcije ove ustanove koji su u navedenom razdoblju učinili sve da izazovu studente na poduzimanje obrambene akcije u ime vlastitog fakulteta koliko i svoje. DAMIR BORAS, VLATKO PREVIŠIĆ, MILJENKO ŠIMPRAGA – ime je tu sad manje važno, pa i Domagoj Tončinić služi tek da nastavi takav neslavni niz. Ključna tema ponovno je dakle naplata studija, izvođena kroz razne zaobilazne kanale i namete tipa obaveze plaćanja u nepoloženih ECTS bodova koji se bacaju u

apsolventsku godinu, uključujući diplomske radove. Oni koji ne ostvare minimum od 30 bodova, plaćali bi duplo, gotovo tisuću eura. Usto su ljetos povišene cijene upisnina na studij i više akademske godine, ne bez pritiska na studentske predstavnike u Vijeću.

Dekan i njegovi pobočnici usput su se u tim konfrontacijama trudili svojski izvriježiti studente, ali potonje to nije osobito impresionalo. Važnije je bilo uočiti da se iznova na velika i mala vrata promovira uspješnost studiranja za kriterij određivanja visine njegova obaveznog materijalnog tereta. No ta uspješnost presudno je u prosjeku vezana baš za pojedinačne financijske mogućnosti. Sustav naplate prema uspješnosti tako sam po sebi perpetuiru temeljnu socijalnu nejednakost i diže ju na višu potenciju, osim što su istom diktatu i kompetitivnom odnosu izloženi i fakulteti te sveučilišta međusobno.

Uz fokus na zahtjev da studentski predstavnici ulože veto na tu praksu, izložene su na plenumu i druge primjedbe, ali koje bi na red imale doći sa predstojećim okupljanjima. Stoga se može očekivati ponavljanje one u vezi s Palestinom, te njih još nekoliko. Fakultetskoj upravi, na primjer, zamjereno je rezanje dodataka na plaću nenastavnim osoblju s 15 na pet posto, zabrana održavanja koncerata u Klubu studenata nakon gotovo tri i pol desetljeća njegova rada, pa i gomilanje samoposlužnih aparata s hranom i pićima nauštrb prostora za studente s invaliditetom. Fakultet je po tome danas sličniji kolodvoru, nego akademskoj ustanovi. No to valjda ide pod ruku s nametnutim razvojem opisanog merkantilističkog rezona.

Sve bi to moglo postati predmetom rasprave na sljedećim plenumima, ako studenti održe potrebnu razinu odlučnosti za djelovanje. Za takvo što neophodno je i svladavanje odbojnosti spram izvjesnog viška proceduralne gnjavaže koji s direktnom demokracijom nije moguće izbjeći, ali upravo u tom natezanju i propitivanju mehanizama kolektivnog odlučivanja gradi se i artikulira efikasniji te profiliraniji društveni i politički subjekt u datom polju. Otuda i viđena potreba za ponavljanjem gradiva o funkcioniranju samog plenuma. Klasično delegiranje predstavnika ima svoje prednosti, samo kad se ne bi naturalo za jedino adekvatno demokratsko rješenje.

Ipak, ono je uslijed prepuštanja liniji manjeg otpora u dobroj mjeri ovdje i prouzročilo sadašnju krizu. Putanja uspješnije demokratizacije i u ovom slučaju stoga biva napornija. To je onaj proces kad jedan te isti većinski dio plenuma u nekoliko desetaka minuta razmaka aplaudira prijedlogu delegiranja umjesto naveliko vrludajućeg kolektivnog usuglašavanja oko pojedinih detalja, zatim jednako prijedlogu koji sugerira ustrajnost na općoj raspravi. A na pitanje može li kolektiv valjano interpretirati pretpostavljeni interes, jedan je student doslovno upro prstom u natpis na tabli iza dvoranske katedre – 219. plenum. No svaki naredni skup imao bi sve manje naizglednoga praznog hoda. On bi se prenosio na odlučivanje o zahtjevnijim ciljevima, a pomoćne radne skupine vremenom bi se uhodale u pripremi materijala za plenumsku diskusiju.

U takav horizont ulazi i reanimacija tamo također spomenutog nekadašnjeg temeljnog cilja studiranja apsolutno financiranog javno. Taj zahtjev ujedno je opomena nastavnicima da upravno-politička pasivnost vodi u regresiju demokratizacijskih procesa i obnovu konzervativnih silnica u akademskom sektoru. U konačnici, netko bi se mogao zapitati i o demokraciji na radnome mjestu. S tim i svakim drugim širenjem fronta u vezi, teško je ne osvrnuti se na često potenciranu relaciju između studenata u Hrvatskoj i Srbiji danas. No lako je ponuditi objašnjenje, samo posegnuti za univerzalnim motom koji nanovo živi – Jedan svijet, jedna borba. ■

ИНФОРМАТОР

Срђан Колар и Срђан
Милаковић (Фото
PIXSELL)

Агресивна кампања

**Потенцијални кандидати за
заменика градоначелника Вуковара
из редова српске националне мањине,
Срђан Колар и Срђан Милаковић
ушли су у медијски сукоб**

МАЊЕ од три мјесеца остало је до локалних избора у Хрватској, а кампање су у пуном току. Уз велике градове попут Загреба, Сплита, Ријеке и Осиека, Вуковар је под посебним повећалом јавности. Симболички, увек је било важно освојити поверење гласача у овом граду. Док увелико трају приче између потенцијалне/ сигурне коалиције ХДЗ-а и ДП-а, а паралелно с тим се већ лицитира и о могућим кандидатима за градоначелника који ће сасвим сигурно заменити Ивана Пенаву, у игру су се озбиљно укључили Хрватски суверенисти предвођени Филипком Сушцем и Маријаном Павличеком. Доскорашњи партнери владајућег ДП-а су постали највећи противници и изазивачи за вуковарски престо. Из прикрајка вреба и СДП, некада владајућа странка у том граду.

Ништа мање занимљиво није ни међу Србима у Вуковару. Срби у Вуковару имају право на заменика градоначелника, а ових је дана заискрило између два најизгледнија кандидата, садашњег заменика СРЂАНА КОЛАРА из СДСС-а и његовог претходника на тој позицији СРЂАНА МИЛАКОВИЋА из ДСС-а. Све је почело изјавом Колара за Вечерњи лист у којој је упутио позив свим политичким странкама са српским предзнаком да на локалне изборе изађу са заједничком платформом.

— Сви видимо да је политички живот у Вуковару више него буран те да се спајају и странке за које сви знамо шта су говориле једне о другима и какве поруке су слале. Исто тако знамо и да су сви они против онога што је важно за Србе и њихов положај, чему смо до сада сведочили много пута – рекао је Колар притом додавши да ‘СДСС као најјача странка са српским предзнаком има обавезу да позове на слагање заједничке платформе’. — Када су у питању српски интереси, ми у Градском већу немамо подршку ни од кога другога, него само од самих

себе. Довољно је сетити се како је прошло увођење двојезичности, када нису поштовани Уставни закон о правима националних мањина, пропорционално запошљавање, финансирање неких удружења и слично. Треба знати и да су чланови других странака са српским предзнаком највећим делом бивши чланови СДСС-а те их позивам да сви заједно превладамо неке ствари – поручио је актуални заменик градоначелника.

Колар је рекао и да су већници српске националности из ДП-а и ХС-а легално изабрани, али гласају против свих питања у интересу Срба из Вуковара. Навео је да је стварање заједничке платформе обавеза према грађанима, удружењима и обртницима како би им се помогло да остваре своја права и бољи статус.

— Да смо на прошлим локалним изборима имали заједничку платформу, истински представници вуковарских Срба имали би четири или пет руку у Градском већу, што је веома важно јер се четири године већина у већу одржавала једном руком више – закључује Колар. На његову изјаву реаговао је и некадашњи заменик вуковарског градоначелника из редова српске националне мањине СРЂАН МИЛАКОВИЋ.

— Током последњих десет година самосталног политичког деловања, нажалост, у СДСС-у нисам имао савезника у борби за остварење бољег статуса српске заједнице те вршења притиска на градоначелника Пенаву ради остварења законом гарантованих права Срба. Оно што је СДСС првенствено занимало је да сачува доминацију и контролу над српским бирачким телом. Преузимали су моје идеје и амандмане те их приказивали као своје, у жељу антићириличне кампање јавно су ме прозивали што не сарађујем с Пенавом?! У свим српским институцијама био сам непожељна особа и као заменик градоначелника и као већник, а у листу ‘Извор’ чију уређивачку политику воде, забрањен. Сличан однос имају и према другима које не контролишу, Општина Трпиња и њен начелник Палић као да нису део српске заједнице јер не припадају СДСС-у – тврди он.

Милаковић, који је сада већник у Градском већу Вуковара и председник ДСС-а, у свом саопштењу за медије тврди како је СДСС узурпирао све српске институције у граду као да су страначке, а не свесрпске и као пример тога навео је да ова странка мањинска већа, Српски културни центар, Српски дом и Заједничко веће општина користи за властиту

промоцију те очување својих позиција моћи и власти.

— У рад српских организација, по узору на ХДЗ, увели су принципе подобности, непотизма, снисходљивости, тако да су конкурси о запошљавању углавном само формалност, а сумњиве дипломе факултета предност. Они који нису подобни се смењују унаточ стручности и добром раду, а у последњих десет година из Заједничког већа општина отишло је готово толико људи колико тамо сада ради. У таквим условима, поставља се оправдано питање и квалитета њиховог рада. Председник вуковарског СДСС-а Колар као да је преспавао четири године за успоставу бољих односа и таман се пробудио пред изборе са великом идејом да уједини све Србе – које као да се нико до сада није сетио. Колико је неозбиљна ова идеја говори то што се пласира преко медија и то свега три месеца пре локалних избора – каже Милаковић. Он је овим путем написао и како СДСС као велика српска политичка странка, сноси и највећу одговорност за разбијање јединства српске заједнице.

— Јединство за вас служи само у предизборне сврхе, јер је угодна за уши нашег народа па мислите да би могло донети који глас. Унаточ свему, моја врата за разговор су увек отворена, ако ће то бити на добробит нашег народа и на принципима уважавања којих се ви у СДСС-у до сада нисте држали – закључује Срђан Милаковић.

Вуковарско градско веће броји 19 посланика, од чега је шест места загарантовано српској мањини. Наредни сазив имаће петоро загарантованих српских већника јер, према попису становништва из 2021. године, Срби у становништву учествују са 29,73 одсто. У актуелном сазиву Градског већа Вуковар СДСС и ДП имају двоје представника српске мањине, а ДСС и суверенисти једног.

■ Душан Велимировић

Изразак из ратних поставки

**Након дебакла на локалним изборима
и несугласица након парламентарних,
вуковарска организација СДП-а
покушава да се врати**

НА ванредној изборној скупштини вуковарског СДП-а, за председника огранка изабран је Круно Рагуж. Избори су проведени јер је након парламентарних избора у мају прошле године, председница Биљана Гађа поднела оставку, због одлуке тадашњег председника странке ПЕЂЕ ГРБИНА да у Сабору, уместо у међувремену премину-

лог европарламентарца ПРЕДРАГА МАТИЋА пошаље главног секретара МАРКА КРИЧКА. Према тадашњем саопштењу за медије, наводно је постојао усмени договор између Гађе и Грбина да ће управо она у Парламенту да замени Матића. Заједно с Гађом, оставке на страначке функције тада је поднело још 12 чланова и чланица вуковарског Градског одбора СДП-а.

— Град у којем се промовише култура нетрпељивости и мржња, град у који се опет вратио страх и nelaгода, није град који има будућност него је град, који ће капитал избегавати и из којег ће се људи иселавати, као што је то сада случај – по-

Председник вуковарског
СДП-а Круно Рагуж

ручио је новоизабрани председник СДП-а у Вуковару, који ће уједно бити кандидат странке за вуковарског градоначелника на предстојећим локалним изборима. Према његовим речима, грађани Вуковара постали су таоци политике Домовинског покрета и ХДЗ-а, који су град вештачки поделили на два дела, раздвајајући грађане на Хрвате и Србе.

— Вуковар је још увек на ратним поставкама и то мора да заврши – сматра Рагуж, који истиче залагање за духовну те грађанску обнову Вуковара и повратак вредностима, јединство, право на добар и квалитетан живот свих његових грађана. Организација тренутно окуља 240 чланова и симпатизера, а нови председник, како је рекао, пружа руку свима који подржавају, пре свега, темеље антифашизма те неговање културе различитости на овом подручју, посебно између Хрвата и Срба. Уз наведено, циљ новог руководства је враћање вуковарских социјалдемократа у живот, након прошлих локалних избора, на којима нису освојили ниједан већнички мандат у Градском већу.

■ Сенка Недељковић

Усташтво по крововима и димњацима

**Проуштаким знаковима ишаран је
посјед познатог угоститеља и бившег
председника вснм-а Крижеваца
Миломира Ивановића**

‘За дом’ на крову објекта

Прожимање свјетова

Изложба ‘Културно-историјско наслеђе православних Срба на просторима Хрватске и Славоније’ постављена је прошли тједан у Дарувару

Велик број људи скупио се 11. фебруара увечер у Малој галерији Завичајног музеја у Дарувару на отварању изложбе ‘Културно-историјско наслеђе православних Срба на просторима Хрватске и Славоније’. Изложбу је организирано Вијеће српске националне мањине Дарувара, уз финансијску подршку Српског народног вијећа и у сарадњи са Завичајним музејом Дарувар. Отварајући изложбу, епископ пакрачко-славонски ЈОВАН нагласио је да она свједочи како је ‘велика касноантичка цивилизација стигла и на просторе Славоније, Хрватске и Далмације који су се дотицали на размеђи свјетова’.

— Тек од турског освајања ових крајева, у великом броју основани су манастири као што су Ораховица и Пакра и донијета су нека величанствена дјела потекла с православног истока – рекао је владика и додао да су се два свијета, исток и запад, одавно прожимала и да ‘сада гледамо како се прожимају на нашем простору’. Подсетио је на неке од експоната чије су се фотографије могле видјети на изложби, као што су плаштаница која је из Милешеве пренесена у Пакру или икона из манастира Лепавине, направљена у Јерусалиму, што показује како је Лепавина имала везу са Светом земљом. Захвалио је ВСНМ-у Града Дарувара, Даруварској парохији и Завичајном музеју Дарувар. — Овај постав у Завичајном музеју Дарувар само је увертира у велико отварање епископске књижице у Владичанском двору, једне од најчувенијих на овом простору која је истовремено музеја и архива у Пакрацу. Отварање је предвиђено за септембар ове године, када ће посјетиоци имати прилику видјети неке од експоната приказаних на овој изложби – најавио је владика.

— Окосницу изложбе чине фотографије експоната из музеја СПЦ-а у Загребу

Отварање изложбе
(фото: Град Дарувар)

У СЕЛУ Ердовец код Крижеваца, исписани су усташки симболи и паролe на господарском објекту у власништву Миломира Ивановића, бившег председника крижевачког Вијећа српске националне мањине и познатог локалног угоститеља.

Непознати починитељ током ноћи попео се на кров зграде у којој се налази сала за госте те по цријеку исписао ‘За дом спремни’ док је по димњаку исцртао слово ‘У’. Вандалиски чин, очито мотивиран националном мржњом, шокирао је породицу Ивановић и згрозиле већину становника Ердовца. Крижевачка полиција је је извршила увиђај и покренула истрагу.

У Ердовцу, мјесташцу подно Калника, овакав догађај још није забиљежен. Миломир Ивановић који је у Ердовец доселио из БиХ, признаје да досад није доживљавао проблеме. Истиче чињеницу да његова националист никоме није сметала те има добре односе с комшијама. Огорчен је чињеницом што ће насталу штету на свој имовини морати сам санирати.

— Жалосно да се некоме због националности иде правити штета на имовини. Тим више јер тај објект служи за разна догађања. У њему организирамо бројна славља, од прослави рођендана, крштења до фешти различитих удружења. Врата мога објекта свакоме су отворена и радо у њега многи долазе. Радимо то преко свога ОПГ-а већ годинама. У плану нам је проширење имања и даље улагање у угоститељски садржај. Потенцијала свакако имамо, имамо и идеја. Нажалост, то очито некоме смета па нас жели у свему спријечити – рекао је Ивановић. О поруци из натписа Ивановић такођер има мишљење.

— Ја их се не бојим и не живим у страху, а то им је поред оштећивања моје имовине и био циљ. Желе ми онемогућити да мирно и слободно живим те да се бавим својим послом. Не, неће у томе успјети и нећу дозволити да моја породица и ја будемо на мети. Ово што су урадили је кукавички и подмукло. Ако што имају нека ми кажу у лице, а не овако. Против сам сваке националне мржње и нетрпељивости. Залажем се за толеранцију те поштовање међу људима без обзира на разлике – истакнуо је Ивановић и додао да ће на свој објект поставити видео надзор како би избјегао евентуалне будуће инциденте.

■ Зоран Витановић

који је затворен јер је зграда у којој се налазио оштећена у потресу и сада се почело са цјеловитом обновом, док су експонати похрањени у депоу. Ово је значајно благо у духовном и вјерском смислу, не само за православне Србе с ових простора, него за цијелу културу нашег поднебља, а свједочи и о ауторима који су били значајни умјетници – казао је протојереј-ставрофор СЛОБОДАН ЛАЛИЋ, директор Српске православне опште гимназије ‘Кантакузина Катарина Бранковић’ у Загребу.

По ријечима БОРИСА БЈЕЛАЈЦА, члана ВСНМ-а Града Дарувара, иницијатора и реализатора изложбе, експонати који свједоче о богатој црквеној традицији и историји ових крајева, требали би бити више приказивани и видљивији јавности. Протојереј ставрофор ЛУКА БОСАНАЦ говорио је о важности ове богате културно-историјске поставке, а присутнима су се обратиле и председница Градског ВСНМ-а Николина ГЛОДИЋ и кустосица музеја МАРИЈА ИВАНДЕКИЋ-СИКИРИЋ.

Прије изложбе једна од организаторица ТЕА БЈЕЛАЈАЦ, казала је да је о збирци која се чува у Загребу написана и књига коју потписује покојни СЛОБОДАН МИЛЕУСНИЋ, некадашњи кустос Српске православне цркве у Београду. Управо је његова књига на неки начин послужила као инспирација за ову изложбу, рекла је.

Изложба је окупила велики број српских представника међу којима су били бјеловарско-билогорски дођупан из српских редова Саша Лукић, председници ВСНМ-ова Бјеловарско-билогорске, Пожешко-славонске и Загребачке жупаније ДАРКО КАРАНОВИЋ, МИЛАН КОЗЛОВИЋ и ДРАГИША ПИЛИПОВИЋ, председници српских мањинских вијећа у Гарешници, Дежановцу, Великој Писаници и Ђуловцу, председници Просвјетиних подбора у Слатини и Дарувару, као и други активисти српских организација. Од свештеника су били и парох даруварски Ђорђе Теодоровић и ђакон Милан Томашевић. Изложба ће се моћи разгледати до 7. марта.

■ Ненад Јовановић

Оптација и колонизација

У Беломе Манастиру одржана је промоција књиге Милана Мицића о српским колонистичким насељима у Барањи

Као ретко када, сала Етнолошког центра барањске баштине у Белом Манастиру била је 11. фебруара испуњена до последњег места, а разлог за велики интерес била је промоција књиге др. МИЛАНА МИЦИЋА, генералног секретара Матице српске из Новог Сада, под називом ‘Колонистичка насеља у Барањи између 1921. и 1941. године’. Темељ за настанак ове књиге

Публика на предавању

је богата архивска грађа која се чува у Архиву Војводине, веома драгоцену за презентацију процеса колонизације. Иако је оптација тема о којој се мало говори и пише она је у Барањи и након сто година још увек присутна, а разлог томе је у чињеници да је значајан део српског становништва управо оптантског порекла, и у некадашњи део југословенске Барање прелио се значајан број тог становништва.

Да су Барањци емотивно везани за процес оптације доказ је да је 2023. године у Белом Манастиру одржан округли стол поводом стогодишњице од оптирања српског становништва из Мађарске на којем су учествовали еминентни стручњаци из Матице српске из Новог Сада, Српског института из Будимпеште и други. Промоција у организацији СКД Просвјета, подбор Бели Манастир, била је посвећена трећој књизи др. Милана Мицића на тему колонистичких насеља, и у њима је обрађено 55 насеља. Теме које су заступљене у тим књигама су формирање, настанак и ток живота све до 1941. године, а све су то и теме ауторовог научно-истраживачког рада у ком је оптација, скупа са добровољачким покретом српске војске у Првом светском рату, примарна.

По попису из 1921. године у Барањи је најмање било јужних Словена, Срба и Хрвата. Срби су једино били релативна већина у Банату са 32 одсто, били су мањина у Бачкој, а у Срему су били убедљива већина. Тако су формиране колоније, а колонисти су били састављени од солунских добровољаца који су били примарно из динарских крајева.

— Оптантске групације, пре свега из Мађарске и у мањој мери из Румуније, нису имале званичан назив оптантски него избеглице с правима оптаната те су прелазиле границе и долазиле на овај простор – рекао је Мицић.

На територији Краљевине Југославије формирано је 200 насеља на подручју Славоније, Срема, Бачке и Баната те Барање на којој је формирано седам колонија. У другом делу промоције о књизи је говорио др. АЛЕКСАНДАР ХОРВАТ, Беломанастирац с новосадском адресом.

— Када је реч о потомцима оптаната чини ми се да је Барања један центар, и да је људима у односу на неке друге крајеве Србије и Хрватске посебно стало до њихових предака који су били оптантски – рекао је Хорват.

■ Зоран Поповић

ИНФОРМАТОР

Оптант и у Војводини

Изложба Заједничког већа општина о оптацији на подручје вуковарског среза приказана је у Архиву Војводине

НАКОН поставке у Српском дому у Вуковару крајем новембра прошле године, изложба Заједничког већа општина 'Било је сеоба и биће их вечно... Оптација Срба из Мађарске на простор вуковарског среза 20-их и

Новосадска изложба

30-их година 20. века', 12. фебруара свечано је отворена и у Архиву Војводине у Новом Саду.

Изложбу су отворили председник зво-а ДЕЈАН ДРАКУЛИЋ и заменик градоначелника Вуковара СРЂАН КОЛАР, док је о поставу говорио аутор – председник Одбора за културу и спорт у зво-у ВЕЉКО МАКСИЋ. Изложба се бави миграцијом и насељавањем Срба из Мађарске на простор вуковарског среза у споменутом периоду те приказује историјски контекст, процес оптације и проблеме с којима су се суочавале породице приликом интеграције у ново друштво. Изложба је важан историјски траг. Посетиоци су имали прилику да се упознају са документима, фотографијама и другим архивским материјалима који сведоче о животу оптаната и изазовима са којима су се суочавали у том периоду. Један од иницијатора изложбе, Срђан Колар истакао је задовољство што је после Вуковара, приказана и у Новом Саду. Потوماка оптаната на нашем подручју има у неколико места, рекао је Колар указавши на њихову сусретљивост током прикупљања документације, те приликом обнове крста у насељу Лужац, који је подигнут приликом досељавања Срба оптаната 1924. године у Вуковар, а на стоту годишњицу досељавања обновљен средствима Владе Републике Мађарске.

Кренули су од насеља Лужац, али потомака оптаната има и у другим местима,

попут Трпиње, Липоваче, Негославаца, Маринаца, Вуковара и Борова насеља. Сви они показали су интерес и указали им поверење током прикупљања грађе. — Морам да истакнем пример Трпиње, где су нам уступљени документи, стари више од 90 година, а односе се на решења о имовини, различите одлуке из тог периода и слично. Након толико година, први пут су угледали светло дана и хвала људима што су имали поверење – нагласио је Колар.

Заједничко веће општина је реплику изложбе о оптацији Срба из Мађарске, поклонило Архиву Војводине, чије су намере да ју, као део сталног постава прикаже у оним местима на подручју Војводине која имају везе с оптацијом становништва. С обзиром на досадашњу добру сарадњу с Државним архивом Србије, жеља зво-а је да у догледно време

изложба о споменутој сеоби Срба буде приказана и у Београду.

■ Сенка Недељковић

Бисер КОНТИНЕНТА

Резултати у туризму из прошле године говоре о повећаном броју долазака и ноћења у Вуковару

Повећан број туриста – Вуковар (Фото: Миа Слафхаузер/PIXSELL)

ГРАД Вуковар наставља да бележи одличне туристичке резултате те повећање броја долазака и ноћења. Тако су на презентацији резултата у градској управи, 12. фебруара, на основу података система е-визитор, нагласиле директорка Туристичке заједнице града Вуковара МАРИНА СЕКУЛИЋ и прочелница Управног одељења за привреду МАРИНА ПРЕПУНИЋ. Секулићева је нагласила да је у 2024. години забележен позитиван тренд готово у свим сегментима туризма у Вуковару.

— У прошлој години забележили смо 52.996 долазака и 86.794 ноћења, а без школских екскурзија, 18.431 долазака и 42.001 ноћења, што је повећање за 0,91 посто у доласцима и 9,21 посто у ноћењима у односу на 2023. годину. Променила се и структура гостију, па су тако страни гости остварили 30 посто укупног броја свих ноћења. Највише долазе из Немачке, Словеније, Аустралије, Сједињених Америчких Држава те земаља из окружења. Ту је и пораст гостију из Словачке и Македоније – рекла је Секулићева.

Нагласила је да то јасно показује да се Вуковар развија као туристичка дестинација у сваком сегменту, да има шта да понуди кроз садржаје који су занимљиви гостима. Прошле године забележен је и рекордан број присталих дунавских крузера – чак 366, са 54.214 путника, од којих је више од половине било из Америке, Немачке, Велике Британије и Аустралије. Евидентан је значајан број посета музејима и другим знаменитостима, од којих је сигурно најатрактивнији Вуковарски водоторањ који је прошле године посетило 118.800 гостију. У прилог развоја туризма, говори и податак о порасту смештајних капацитета, па је тако у праћеном периоду издано 47 нових решења, а година је завршена са 121 смештајним објектом. Прочелница Препунић истакла је ангажман Града кроз различите мере подстицања развоја туристичке активности.

— Ове године из градског буџета биће издвојено готово 400 хиљада евра за манифестације којима се промовишу туристички потенцијали, попут већ препознатљивог Вуковар филм фестивала и фестивала Сви заједно хрватско нај, које привлаче највећи број посетилаца – најавила је градска прочелница. Указала је да

је у протекле две године Град обезбедио и 134 хиљаде евра бесповратних помоћи запосленима у туризму, што је резултат повећаним бројем смештајних капацитета. Нагласила је важност континуираног улагања у пројекте, који обогатују понуду у сфери континенталног туризма, издвојивши адреналински парк у градском излетишту Адица те Археолошки парк Вучедол.

■ С. Недељковић

Истраживач и аниматор

Станко Кораћ био је истраживач, а за истраживаче се јако мало зна у јавности, рекла је проф Бекић-Војновић

УПРОСТОРИЈАМА СКД Просвјета, подбор Осиек, одржано је предавање под називом 'Симпозиј о Станку Кораћу' професорке МАРЕ БЕКИЋ-ВОЈНОВИЋ. Међународни научни симпозиј 'Књижевност-књижевни рад Срба у Хрватској', којим је била обележена 30. годишњица од смрти Станка Кораћа одржан је недавно на Филозофском факултету у Загребу. На симпозију, који су организовали Одсек за јужнословенске језике Филозофског факултета у Загребу, СКД Просвјета и СНВ, радове је представило 30-ак научних радника из Хрватске, Србије, БиХ, Црне Горе, Словеније, Италије и Аустрије, а међу присутнима је била и Бекић-Војновић. Професорка је нагласила да је ставила на предлавање две књиге Станка Кораћа: 'Преглед књижевног рада Срба у Хрватској' те 'Књижевну хрестоматију српског народа у Хрватској'.

— Станко Кораћ је истраживач, а за истраживаче се јако мало зна у јавности. За њих само зна научна елита, међутим они су истинска вредност човечанства. Станко Кораћ био је један од ретких који је успео да се не прилагоди тој друштвеној средини него да остане свој у свом националном миљеу, и за њега СТАНКО ЛАСИЋ каже да је 'централна личност српског националног круга'. Он не само да је врстан истраживач него окупља и анимира писце тога опредељења. Он је ударио темеље српској књижевној стварности у Хрватској па после тога имамо доста врних песника и писаца – рекла је Бекић-Војновић.

Кораћ је рођен 1929. године у Чемерници код Вргинмоста, а преминуо је 1994. године у Београду. Завршио је учитељску школу у Карловцу и студиј јужнословенских књижевности на загребачком Филозофском факултету где је и докторирао. На почетку научног рада примарно се бавио проучавањем хрватске књижевности, потом српске књижевности и културе, а у својим је научним пројектима и иницијативама оставио значајан траг.

— Станко Кораћ дипломирао је југославистику 1956. године на Филозофском

Крај илузије

ПОВРАТАК ДОНАЛДА ТРАМПА у Бијелу кућу донио је радикалан заокрет у америчкој вањској политици. Тијеком кампање Трамп је јасно давао до знања да не жели даље финансирање рата у Украјини и да сматра како је америчка потпора Кијеву само продужавање неизбјегног исхода. Његово обећање бирачима било је једноставно: 'Зауставит ћу овај бесмислени рат у року од 24 сата.' Како? Тако што ће натјерати Украјину и Русију да сједну за преговарачки стол под увјетима који ће значити значајне територијалне уступке Кијева.

Прво је Трамп ступио у контакт с владимиром путином, а разговор је окарактеризирао позитивним. За разлику од блудена, Трамп нема интереса одржавати дуготрајан рат исцрпљивања против Русије. Његов фокус остаје Кина, трговински ратови и унутарња политика.

На традиционалној Минхенској сигурносној конференцији амерички представници јасно су дали до знања европским челницима да Вашингтон више не жели играти кључну улогу у сукобу. 'Вријеме је да Европа преузме одговорност за властиту сигурност', поручио је Трамп. Једини проблем је тај што је Европа неспособна за такво што. Европска унија није војна сила и њезина економска моћ није довољна да надомјести одлазак сад-а с украјинског бојишта. Њемачка и Француска, које су раније биле међу водећим заговорницима наставка борби, сада морају промијенити реторику. Француски предсједник емануел макрон, који је некоћ говорио о потреби 'стратешког пораза Русије', сада заговара дипломатско рјешење. Европски дужносници, који су годинама понављали да 'Русија не смије побиједити', сада траже начин како да спријече тотални колапс Украјине без потпуног признања пораза.

Без америчке помоћи Украјина не би могла наставити с успјешном обороном јер се америчка војна помоћ мјери у десецима милијарди долара. Европске државе, чак и кад би хтјеле, не могу надокнадити губитак америчког оружја и финансирања. Русија, с друге стране, не показује знакове слабљења, барем не у мјери која би значајније утјецала на стање на бојишту. Њена ратна економија ради пуним капацитетом, а подршка из Кине, Ирана и Сјеверне Кореје осигурава континуирану опскрбу муницијом и дроновима.

Посљедице америчког повлачења већ су видљиве. Украјинске снаге су притиснуте на истоку, а морал међу војницима и цивилима пада. Дипломатски канали који су годинама били затворени сада се нагло отварају. Украјина и Русија, под међународним притиском, започињу преговоре у којима се више не поставља питање хоће ли Украјина морати направити територијалне уступке – већ само колико ће их бити присиљена дати.

Само годину дана раније, западни челници су говорили да је пораз Русије једини прихватљив исход. Данас, сви траже 'праведан мир'. Ова промјена није случајна. Једноставно, реалност је надвладала пропаганду. Санкције нису сломили руску економију, украјинска војска није успјела пробити руске обрамбене линије, а Запад је исцрпљен.

Већ 2022. и 2023. године могло се предвидјети да ће рат завршити преговорима, али нитко то није хтио јавно признати. Политичари су се бојали оптужби за слабост и нису жељели ризикувати политичку цијену промјене наратива. Реторика о апсолутној побједи одржавала је унутарњу политичку стабилност, али сада, када су се околности промијениле, прилагодба је постала нужна.

Еуропа из ове ситуације мора извући важне лекције. Прва је да њене политичке жеље не морају постати стварност, поготово ако с друге стране тих жеља стоји нуклеарна и војна сила спремна на све како би те политичке жеље задржала у сфери имагинације. Европски челници се већ годинама понашају као незрела дјеца, а

умјесто реалном политиком и економијом бавили су се сањарењем и испаљивањем празних фраза које у сразу с војном силом не вриједе ништа. Три године бесмислене реторике о апсолутној побједи над Русијом имале су своју цијену у виду стотина тисућа убијених и рањених Украјинаца и големим разарањима. Украјина има данас мање територија него што их је имала прије годину, двије или три, а изгледно је да ће их имати све мање са сваким мјесецем ратовања.

Рат у Украјини у овом тренутку најбоље илустрира циничну страну међународне политике – гдје су идеолошке пароле и геополитички циљеви важнији од људских живота. Многи су знали да ће рат завршити овако, али су га наставили подржавати из политичких, економских и стратешких разлога. Сад ће преко ноћи промијенити реторику и прилагодити се новој стварности. Прекасно за стотине тисућа оних који су изгубили животе, домове и будућност, али они су ионако само споредни ликови у животима и каријерама политичара на врху.

■ Душан Цветановић

Поново штафета

УСРБИЈИ већ неколико месеци траје надметање у исказивању љубави према – Србији. Са политичких говорница и парола, слила се та љубав на улице, тргове, мостове, а посебно на тастатуре. Сви мисле да имају тапију на љубав према својој земљи и право да јавно дисквалификују сваког ко их у томе не подржава. Ко само мало другачије размишља. Аргументи ту нису никакав фактор. Једини индикатор, лакмус папир те нагло пробудене емоције јесу – студенти.

Храм Светог Саве у Београду (фото: Милош Тешић/ATAIMAGES/PIXSELL)

Идолопоклонство према студентима почело је да превазилази све границе укуса. Врлине које су испољили хиперболизују се до патетике, а све оне вредности које су и појединцима и друштву очито недостајале сада се пројектују у њих – храброст, непоткупљивост, поготово заједништво. Они који су до јуче били 'аполитични', који су одрицали и основне грађанске дужности попут гласања на изборима, наједном су се пренули из инертности и незаинтересованости и грунули свом снагом годинама акумулиране, а неиспољене друштвене свести и одговорности. Не би у томе можда било ничег лошег, да нетрпељивост према сваком ко не дели ту хистеричну грозницу не прераста у врсту агресије.

Блокаде факултета и протести студената на којима се, поред осталог, тражи одговорност за трагедију у Новом Саду настављају се и три и по месеца након трагедије. Студенти, заједно с грађанима и активистима, свакодневно блокирају саобраћајнице. Блокирају раскрснице, мостове, ауто-путеве. Све стоји, само они ходају, шетају, трче и успут скупљају венце славе, цвеће, послужење и аплаузе. Новосадски студенти истрчали су штафетни маратон од Новог Сада до Београда. Штафету су предали београдским студентима који су онда наставили шетњу до Крагујевца, где је одржан протест на Дан државности. И студенти из Ниша и других градова пешачили су до Крагујевца, неки и трчали. Позивницу за тај протест претходно су им донели крагујевачки студенти који су истрчали 140 километара од Крагујевца до Храма Светог Саве у Београду. Студенти и остали грађани Руме пешице су отишли на протест у Сремској Митровици, који је одржан у знак подршке студентским захтевима, дан након тамошњег говора председника Србије поводом Дана државности. Студенти из Зрењанина најављују марш до Вршца, док су суботички студенти најавили шетњу до Бајмока. Сви заједно су најавили одлазак на велики протест у Ниш који су нишки студенти заказали за 1. март. На свакој станици дочекују их овације, честитке, понегде и црвени тепих. Поједини медији бележе сваки загрљај и сузу и послужење поред пута које су одушевљени грађани припремили.

Међутим, сви они који не учествују у тим манифестацијама или који са сумњом или страхом посматрају све те представе изопштени су, изложени жестоком критикама, бојкоту. Кренуло је наизглед безазлено, са плејлистама, тј. списковима забрањене музике и извођача на протестима. Онда су покренуте интернет петиције. Направљени спискови радњи, трговина које нису подржале протесте, нису закатанчиле врата кад су на то били позвани. Онда се списак ширио на све оне који су одбили да пруже неку врсту подршке, па су на списку и пекаре које нису нахраниле уморне студенте жуљевитих ногу. Ко год не изнесе иће и пиће и топлу ћебад постаје непоћудан. Било да се ради о позоришту које није замандалило врата или о градоначелнику који није обезбедио кров над главом шетачима с транспарентима. Крагујевачки скуп под називом 'Сретнимо се на Срећење' обележио је, поред осталог, снажан говор мржње према Србима из Републике Српске који су истог дана организовано одлазили на митинг у Сремској Митровици. Количина увреда и мржње упућена 'прекодринцима', како су класификовани, само је један од показатеља искључивости и мрачњаштва које не могу да не доведу у питање принципе такве врсте борбе за бољи свет. Јер то би требало да је борба за бољи свет, таквом се представља. А поприма одлике преког суда.

Увреде упућене сваком ко не пружа бесговорну и безусловну подршку (било декларативну, било својим присуством или донацијама) врхунац су достигле након једног од театаралних дотрчавања студената по дозу комплимената и дивљења, оног пред Храмом Светог Саве. Дотрчавши 'штафетни маратон' од Крагујевца до Београда, штафету су донели баш на плато пред Храмом Светог Саве. Јесу ли намеравали да је унесу у Храм није познато, али је познато да су затворена врата храма (у касним вечерњим сатима!) већ загрејани својим тумачењима текста 'Паралелни универзум или допринос студентских протеста савременој науци' објављеног на званичном порталу спц, обожаваоци студената протумачили као увреду. И мотив за претње и нападе на спц и на патријарха, који ову 'реликвију' нису достојно дочекали. Таква љубав према Србији последњих месеци цвета на улицама и трговима, у медијима и по интернетским платформама. И постала је права храброст не делити такве сентименте и одупрети се већини која их испољава.

■ Оливера Радовић

#240
Издаје Српско
привредно
друштво
'Привредник'

Утемељено
1898.

OSLONAC MLADIMA

oslonac.privrednik.hr

Većina mladih Srba u Hrvatskoj prolazi kroz mnoge izazove. Dok mi razmišljamo o prošlosti, oni će budućnost pronaći negdje drugdje. **OSLONAC MLADIMA** smo i Ti i Ja, i svi Mi koji želimo u sadašnjosti graditi bolju budućnost.

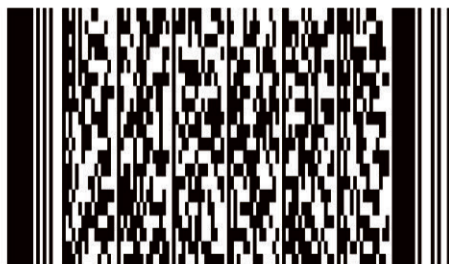
Srpsko privredno društvo Privrednik kroz tri stoljeća je **OSLONAC MLADIMA**. Zajedničkim radom samo u zadnje vrijeme izdvojili smo preko 500.000 eura za učeničke i studentske stipendije.

Postanite i Vi Privrednikov donator i pridružite se zajednici koja je **OSLONAC MLADIMA**! Posjetite našu web stranicu oslonac.privrednik.hr i saznajte kako možete donirati.

privrednik.hr

Pomozite uplatom i postanite OSLONAC MLADIMA!
Skenirajte barkod mobilnom aplikacijom bilo koje banke i donirajte odmah! Hvala Vam.

Posjetite naš P-portal i informirajte se o srpskoj zajednici u Hrvatskoj

p-portal.net

Radio Privrednik
Stanica za sve naše ljude

p-portal.net/radio-privrednik
Slušajte nas putem Interneta

Забезекнути и уставобранитељи

ПРЕЧА(НСКА)
ПОСЛА

пише Ђорђе Матић

Одавде се појављују рефлекси много тога потиснутог, најразличитије емоције, жеље и пројекције, углавном од мало добра и користи. Друга реакција је у Србији: ту дежурни брижници и тумачи, не желећи се открити док ствар још није готова, питају се: 'Је ли протест уставан?'

Двије врсте реакције, с два мјеста, спрам упорног и све више ширећег протеста студената у Србији, присутне су иако слабо уочљиве, но зато у пропорцији с иритацијом коју изазивају. Прва је овдашња забезекнутост над непопустљивошћу студената, над њиховом непоткупљивошћу, упорношћу и снагом. То за последицу има да се одавде одједном појављују рефлекси из којих се разазнаје много тога потиснутог, најразличитије емоције, жеље и пројекције, углавном од мало добра и користи у својој суштини. На примјер, закаснио и нејак, беспотребан и нетражен облик подршке, као и брбљање медијске 'симболичке класе' гдје се испод слојева квазитумачења у свему наслућују поново опћа збуњеност и затеченост кроз неизговорена питања: 'шта се то догодило' и 'Како је могуће?'. Друга реакција уочљива је у Србији самој пак: ту дежурни брижници, као они библијски фаризеји или оријентални мандарини,

све сами уставобранитељи, легалисти и тумачи, не желећи се открити док ствар још није готова, а исход масовног бунта неизвјестан, примјењују стари јурјидички трик питајући се директније и наизглед логичније: 'Је ли протест уставан?' Иако је питање демагошко, ту се треба зауставити. Ријеч 'уставно' у земљи Србији има другачије конотације и тежину, другу важност и историју него овдје, другачију него било гдје чак, с могућим изузетком Француске и Сједињених Држава, управо.

Као по некој вишој логици баш на то подсјећају два управо обиљежена празника, у два дана заредом: 15. и 16. фебруар, црквени празник Сретење Божје такођер је дан државности Републике Србије. Благдан бескрајне метафизичке симболике изабран је као спомен на овоземаљски, друштвени, политички догађај – на збор у шумадијском Орашцу истога дана 1804. године, кад је карађорђе подигао Устанак. Но, то је уједно и Дан уставности, један од свјетовних празника највишега сјаја, апотеоза свему што представља грађанско и слободарско установљено законом једне (будуће) државе: на тај дан прије равно 190 година у Крагујевцу је утврђен Устав Књажевства Србије – познат и као Сретењски устав, један од највеличанственијих и најидеалистичкијих покушаја и друштвених гести не само у повјести земље Србије, него и читаве ове цивилизације, ни мање ни више.

Понавља се ових дана по српским медијима (и понеком одавде), нижу опће ствари о том невјеројатном и злосретном Уставу, за чије предувјете, да би се уопће остварио, морао је издржљиви и лукави господар милош код Турака прогутати и отрпјети свашта, митити и куповати, пријетити и одступати, како би, кад је дошао историјски час, велики димитрије давидовић, лијечник, дипломат и новинар, дакле нетко изван правне струке, могао све то саставити, објавити и *йечайиши*. И данас збуњује нас трајно како је било могуће у оној неписменој, заосталој, измученој Србији изаћи с таквим правним актом. Документу у којем се у потпуном контрасту с реалношћу земље бахатих и крвавих дахија траже незамисливе ствари и прокламирају такве *универзалне вриједности* као што су неповредивост личности и имовине, слобода кретања, право на занимање, равноправност без обзира на вјерску припадност – и у свему онај најпотреснији, члан 118., у којем се старинским, јасним рјечником који звони као најљепша поезија, обзнањује да 'Како роб ступи на Србску земљу, од онога часа постаје слободним, или га ко довео у Србију, или сам у њу побјегао' – ступањем дакле на тло Србије *свако* постаје слободан човек – то је све дјеловало као чин из неке далеке, готово невјеројатне будућности. Диван је и трагичан и овај раскорак и суоднос личности твораца Устава: његов писац, Димитрије Давидовић, образовани, свјетовни Пречанин, и неписмени, али бескрајно промућурни и храбри Књаз – та асиметрија представља узносито драматску и драмску точку националне историје, контрапункт управо поетски, уза све сурове прагматизме и политичку реалност.

Па ипак, иако је Устав трајао само педесет и пет дана – тамо где је зрно клицу приметно, онда нека и плодом почине, како пјева генијални владика Раде у 'Горском вијенцу'. И заиста, унаточ свим забранама и притисцима – а не заборавимо симболику, до дан данашњи, која су се царства највише противила овом најмодернијем Уставу (Турска дакако, Аустрија, јасна ствар, али и Русија, тамо гдје се људске главе као власништво још броје у

душама) – овдје, на ободу славјанског свијета, један народ заостао и готово уништен ратовима и понижењима пише себи законе *йро фушуро* за стварање своје рођене државе, али и за читав људски род који ће доћи, опет владиком Радом, *за будуће неко йокољење*.

Није уставна идеја у земљи Србији почела с Давидовићем и Милошем – и то се ових дана управо морамо подсетити, на двоструком колосијеку догађаја, историјском и овом данашњице кад се дуж државе поново ствара повијест свакодневно. Као и с његошем, тако се сва наша култура увијек негдје утјече назад у генијалнога просвјетитеља и оца нашега језика, онога истога хромога вука. Неколико година прије Устава он пише чувено писмо Књазу, гдје једва скривајући праведну љутњу упозорава како 'ваљало би дати народу правицу' (звони ли иједна ријеч хрватскије од ове, иначе и 'узгред?'), а кроз докуменат, или 'као што се данас у Европи обично говори, конштитуцију'. И ту његову 'конштитуцију' Давидовић ће, као туђицу, превести и увести нашем језику сходну ријеч *усџав*, коју до данас имамо. Појам у којем је глагол 'уставити' – оно дакле што ће ограничити, зауздати сваку власт.

Јединствено је то Вуково писмо Милошу упућено из даљине, тон и убојито јасне ријечи којима грко апострофира Књажеву власт и самовласт. Нарочито кад се читају у овом тренутку, као ниједном у дуго времена, редци што нас плаше, колико тјерају на смијех нелагодом препознавања: 'Опет на кратко да кажем: с владањем ваше светлости тамо нико није задовољан, ама баш нико, осим ваша два сина, а и они да су мало старији, можебити да би били незадовољни (...)' Данас у Србији правитељства (влaде дакле, оп. Ђ.М.), у правој смислу ове речи, нема никаквог, него сте правитељство ви сами; када сте ви у Крагујевцу, и правитељство је у Крагујевцу; када сте ви у Пожаревцу, и оно је у Пожаревцу; када сте ви у Топчидеру, и оно је у Топчидеру, када сте ви на путу, и оно је на путу... – ниже Вук упорно, набраја и понавља готово комично, колико ледено. А у смислу аналогија и сличности, сатира која је потпуно у складу с временом није почела с домановићем, изгледа.

Као што Сретењски устав, што би се лако могло закључити, није ни први устав српски. Готово заборављени божидар Грујовић, и он Сремац и Пречанин, још је 1805. саставио запис о устројству Правитељствујушћег совјета, као нацрт првог Устава. Но, поред тога ова значајна и недовољно слављена личност за коју знамо захваљујући труду великог социолога небојше попова, оставила је исте 1805. изузетну бесједу насловљену 'Слово о слободи'. Ту један високообразовани правник, а не прости пучки трибун, с позиције струке и знања истиче нешто и данас потпуно апликабилно и као такво супротиво садашњим 'уставобранитељима': 'Где разума и правде нема, ту нема закона.' Своје 'Слово' Грујовић завршава великом реченицом: 'где нема слободе, ту нема живота.'

Једнацба је зато тренутно ова, и само наизглед парадоксална: они који се сада питају о Уставу и закону, у њима заправо правде нема. А у овој дјецни на улицама која раде 'протууставно', стоје уписане, чак и кад она то не знају, и негдје у њиховој колективној свијести пламте и ријечи Сретењског устава, и реченице Вукове, и оне устаничког уставописца Грујовића.

Разум, правда, слобода, *йравишељсйво* – старе ријечи за ново и незаустављиво сада. ■

ИВАНА СПАСОВИЋ Граничарска деца наши су највећи умови

Милица Богдановић била је прва девојка која је докторирала на Свеучилишту у Загребу. Јулија Ђорђевић прва је докторка наука у Аустроугарској. Сликарка Катарина Ивановић била је прва жена чланица Српског ученог друштва, међу њих спада и велика књижевница Исидора Секулић, као и многе друге. Све те образоване жене долазе из Војводине

Значај радова историчарке културе из Београда, иване Спасовић, у томе је што у неком већ помало давном времену, понајвише 19. вијека, она проналази вриједности које су важне и до данашњих дана. У петнаестак својих књига ('Биле су прве: биографије одважних Српкиња', 'Јулијин балкон с погледом на слободу и друге приче из хих века', 'Друштва свога доба', 'Исидора Секулић', 'Кнежеви и краљеви династије Обреновић', 'Кнежеви и краљеви династије Карађорђевић' и друге), Ивана Спасовић нас уводи у узбудљив свијет некадашње Војне крајине у Банату, у систем ефикасног хуманистичког школства Аустроугарске царевине која више не постоји, као и у животе надарених појединаца, нарочито жена, који су својим достигнућима задужили читаву епоху ових крајева. О тим великанима Ивана Спасовић је писала на страницама П-портала и у просторијама Привредника у Загребу одржала је и једно предавање о људима и догађајима тога доба. Данас с овом вриједном историчарком разговарамо о њеним истраживачким страстима, наравно и о изузетним људима, о љубави према казалишту и о 20. вијеку у којем је романтизам несебичних дјела нестао као сан...

Када се погледа ваш попис стручних радова, види се да је то богата архива најразноврснијих детаља културне историје Србије. Одакле долази порив за таквом врстом специфичног истраживања?

Мој одабир да студирам историју већ је на неки начин показао моје животно усмерење. Са друге стране, историја нису само политички ломови и бурни догађаји. Зато сам за свој дипломски рад одабрала тему 'Удружење драмских писаца Краљевине Југославије', што је са једне стране било неистражено подручје, а са друге стране Позоришни музеј и Архив Југославије у Београду пружали су обиље материјала за истраживање. Коначно, ја јако волим позориште и још од младих дана стално сам висила на свим могућим представама.

Какве врсте представа, који жанрови и драмски писци су вас највише занимали?

Сва моја позоришна љубав потиче од дела стевана Сремца и представе по његовим комадима на мене су утицале да за магистарски рад одаберем 19. век у културној историји Србије. Стеван Сремац не само да је био плодан писац, него се иза његових реченица откривају слојеви и слојеви тог културног и друштвеног пејзажа у времену средине и краја 19. века у коме је живио. Рецимо његов роман 'Поп Ђира и поп Спира' представља малу историју Срба у Угарској, уз мноштво Сремчеве изузетне духовитости и ингениозних слика менталитета, психологије и понашања људи тог времена. Зато генерално мислим да је овај крајње значајан писац недовољно заступљен у школским лектурама за децу. Стеван Сремац ме је подстакао да се научно бавим Србима у Хабсбуршкој Монархији, иако на почетку тог рада нисам ни слутила колико је то захтевно подручје на којем

Тесла, Пупин и Миланковић, такође, граничарска су деца. Тајна је да су те школе на граници биле квалитетне, добро вођене и одржаване. Са проведеним просветитељским реформама, одличним уџбеницима и сјајним професорима

је требало радити. Рецимо, читав тај простор у којем је у 18. и делимично у 19. веку постојала Војна крајина, био је у европском смислу специфичан по великим слободама које су у тим крајевима Војводине биле признате.

Балкон с погледом на слободу

На што конкретно мислите?

Мислим у првом реду о слободним сељацима под заштитом аустријске круне и о високом ступњу толеранције, на пример, према слободи писане речи коју је аустријска власт допуштала. Пуно сам података о том добу проналазила у архивима, али пуно тога и у ондашњој штампи. Велика помоћ у истраживању Војне крајине у Банату представљали су ми радови хрватског историчара миховила томандла. Он је живео у Панчеву, делимично се школовао у Земуну и у Загребу, био је високо моралан човек, завршио је права у Бечу и студије историје у Београду. Умро је 1963. године у Панчеву.

Ваш докторски рад носи наслов 'Образовање женске деце у јужном Банату'.

Да. Важно је да су прве више девојачке школе у Аустроугарској монархији основане на том подручју Војне крајине у Војводини и зато сам за докторски рад узела тему историје просвете у тим крајевима. Ја увек имам обичај да кажем да су наши највећи умови: тесла, пупин и миланковић граничарска деца. Тајна је да су те школе на граници биле квалитетне, добро вођене и одржаване. Са проведеним просветитељским реформама, одличним уџбеницима и сјајним професорима.

Доста сте се у вашим научним истраживањима бавили образованим женама које су у својим професијама отишле далеко?

Те жене описала сам у књизи 'Биле су прве'. Једна од њих је Јелисавета Начић, прва жена архитекта

Историчарка која се бави културним доприноси-ма Српкиња са рубних делова некадашње Аустроугарске

РАЗГОВАРАО
Бојан Муњин

у Србији, која је умрла у Дубровнику 1955. године, затим Војвођанке: глумица Драгиња Ружић и Милка Марковић, прва редитељка у држави Срба, Хрвата и Словенаца. Треба рећи да многе од тих образованих жена долазе из већ споменуте Војводине, под влашћу Аустроугарске која је, уз споменути добар школски систем, Србима допуштала црквено-школску аутономију, уз све мане живота у тада страни држави. Прва филмска редитељка била је Соја Јовановић, коју сам, такође, описала у књизи. Доста је важно и да су породице тим девојкама давале подршку у образовању, нарочито у времену када су девојке ретко одлазиле, на пример, у Берлин на факултет. У мојој књизи 'Јулијин балкон са погледом на слободу' описујем прву лекарку у Војводини, Марију Вучетић, која је прво завршила вишу девојачку школу у Панчеву, а онда и 1893. године медицину у Цириху. У књизи је историчарка, професорка, књижевница и преводитељка Милица Богдановић, наша велика књижевница Исидора Секулић и Јулија Ђорђевић, по којој је књига добила и име, прва докторка наука у Аустроугарској. О тој књизи сам већ говорили баш у дворани Привредника у Загребу.

Обреновићи и Карађорђевићи

Чини се да је 19. вијек у културној историји Србије кључан и за данашње вријеме?

Деветнаести век представља светлу страну српске историје. Тај век је испуњен надом, охрабрењем и врлинама неких људи који су часно провели свој живот и оставили значајан траг у свом деловању. Како се то данас каже, ти људи су били на правој страни историје. У мојој књизи 'Друштва свога доба', бавила сам се Друштвом српске словесности и Српским ученим друштвом, који су у 19. веку претече данашње Српске академије наука и уметности. Оно што је у тој књизи вредно нису само биографије истакнутих научника него и вредност њихове везе са народом, са обичним људима, којима су доприносили својим знањем, вештинама и спремношћу да помогну. Србија 19. века је простор у којем се јављају истакнути појединци и у којем се развија читаво друштво. Еманципаторски потези кнеза милоша и кнеза Михајла Обреновића средином 19. века и касније краља Милана од изузетне су важности за земљу Србију. Било је то време заслужених улога у друштву као и великог међусобног поштовања вредних људи: сељака, професора, научника и свих других. Као што знамо, Лаза Лазаревић је био велики писац и написао је грандиозне приповетке, али био је и лекар који је медицину завршио у Берлину. Било је људи других националности који су тада желели да дођу у Србију и својим знањем помогну том друштву. Један од њих је био Аћим Медовић, родом из Пољске, такође, лекар и писац и први председник Српског лекарског друштва. Па Јосиф Панчић родом из Брибира у Хрватској, био је истакнути и у народу омиљени српски ботаничар. Како кажу историчари, 19. век у Србији било је време сагласја ствараоца и дела.

Чини се да 'сагласје ствараоца и дела' има и дубље значење?

Ради се о томе да су сви ти људи веровали, бавећи се тако различитим дисциплинама, од физике и медицине до књижевности и филозофије, у јединство материјалног и духовног. Историчарка Милица Богдановић, прва девојка која је 1907. докторирала на Свеучилишту у Загребу, једном је рекла како су просветитељи све истине изнели на видело: разум, знање и слободу, а превидели су оно главно, а то је чудо. Истакнути појединци били су изврсни на више подручја и бавили су разним наукама. Катарина Ивановић, сликарка, била је прва жена чланица Српског ученог друштва, у време када у Европи жене такво чланство нису могле ни да сањају. У писму у којем захваљује Ученом друштву на чланству Катарина

Ивана Спасовић на Привредничкој трибини у Загребу (фото: Јовица Дробњак)

Ивановић каже: 'Ово је част за мене али и за читав српски род.' Оно што желим да кажем је да сви ти људи нису ништа тражили за узврат. Али, 20. век донео је постепено обезвређивање тих високих идеала 19. века.

На који начин?

На пример Стеван Јаковљевић, који је иначе био ботаничар, оснивач факултета и ректор београдског универзитета, у својој књизи 'Смена генерација' говори о наглом паду морала и корупцији у првим деценијама 20. века, који су постали све присутнији у српском друштву. О тој моралној деградацији пише и песник милутин бојић, који види како богаташка деца стичу привилегије, док они заиста паметни и надарени падају у други план. То је почетак 20. века, а данас у првим деценијама 21. века видимо докле је стигла негативна селекција, површност и незнање.

Два вијека новије историје Србије обиљежава супарништво двије породице: Обреновића и Карађорђевића. Ви сте се бавили њиховим биографијама. Што бисте рекли?

Историчари не би смели да стају ни на чију страну. Са друге стране тешко је рећи шта би се са Србијом догодило у 20. веку да није било оног страшног и неопростивог убиства Александра Обреновића и његове супруге у том Мајском преврату 1903. године, након којих су Карађорђевићи дошли на власт. И једна и друга породица има своје место у новијој историји Србије, али што се тиче развитка културе, образовања, полета привреде и науке и изградње модерних институција, ту се мора признати да су то направили

Обреновићи, нарочито кнез Михајло и то само у осам година своје владавине. Томе треба придодати модерне законе, развој правне државе и слободу штампе, као и одређене детаље државничке и дипломатске мудрости у то време. Сетите се само Берлинског конгреса 1878. године, након којег Србија први пут постаје држава после више векова турске окупације и све то је без сумње заслуга владавине Обреновића. Наравно, било је у новијој историји Србије пуно спорних момената, и код једне и код друге фамилије, али је важно у историографији да се не робује митовима него да се забележе и вреднују чињенице.

Рекли сте једном да је максима учених Срба у 19. вијеку гласила: Важно је знати, а још важније је дати. Данас се чини да ова алтруистичка максима није на нарочитој цијени. Што бисте ви рекли? У историјском смислу све што сада живимо су само тренуци. Мене у времену. У сваком добу су неке категорије уздигнуте високо, а неке су спуштене ниско. Овом времену треба да признамо успон технике која је достигла неслућене висине, наравно са њеним предностима и недостацима, као и да хуманистичке науке нису онакве какве су биле некада. Историја познаје многе позитивне преокрете, али у сваком случају од ове стварности не можемо да побегнемо. Сећам се филма 'Поноћ у Паризу', када главни јунак улази у један књижевни кафе и тамо проналази многе своје уметничке узор: пикаса, хемингвеја, далија и друге који, међутим, жале за неким прошлим, златним добом. Ниједно доба није златно и зато ћу поново цитирати историчарку Милицу Богдановић: 'Треба бити грађанин свога времена'. ■

Заборавањени Дубровчанин

Аустрија је Кулишића због његових снажних српских националних опредељења интернирала у логор у Волфсегу где је преминуо 1915. Његови посмртни остаци пренети су у Дубровник тек 1937. Тада се пред заветним храмом Св. Влаха окупио цео национални Дубровник

У државном архиву у Дубровнику налазе се између осталих докумената и оставштине знаменитих Дубровчана из друге половине 19. и почетка 20. века. Један од њих био је др Франо Кулишић (Дубровник, 4. децембар 1884 – Волфсег, 18. октобар 1915), српски историчар књижевности, секретар Матице српске у Дубровнику, члан дубровачког србokatоличког покрета. Био је активни члан соколског друштва Душан Силни.

Због истакнутог националног става није могао да постане професор у Дубровачкој гимназији коју је иначе завршио, као што му није било места ни у Дубровачком архиву, за шта су му, као изговор, тражили додатно образовање. Студирао је славистику у Бечу и докторирао филозофију. У Цавтату је уређивао библиотеку валтазара богишића, а затим је добио место професора у гимназији на Цетињу. У Дубровнику прихвата посао секретара Матице српске, који је обављао до почетка рата. Франо Кулишић је писао студије из историје књижевности, есеје, приказе и песме. У периодици и у посебним публикацијама штампао је своје радове: 'Из године 1848. у Дубровнику', 'Женска улога у старом дубровачком театру', 'О значају Богишићевог рада', 'Џиво Бунић Вучићевић', 'О Меду Пуцићу'...

Истражујући дубровачке архиве и проучавајући између осталих живот и дело Франа Кулишића, проф. др ирена Арсић пронашла је и публиковала ратне рукописне белешке тројице Дубровчана: историчара и лекара ивана аугуста казначића, филолога и публицисте Франа Кулишића и драмског писца и адвоката ернеста катића (Зборник Матице српске за књижевност и језик, 65).

Записи су настали у виду писама и дневничких белешки током аустријско-пруских сукобљавања шездесетих година 19. века, односно у току Првог светског рата. Као личност коју је Аустрија сматрала опасном у новим, ратним условима, Кулишић је интерниран у логор у Волфсегу. Од јула 1914. до октобра 1915. водио је дневник који је сачуван у Државном архиву у Дубровнику. Писао је о хапшењу истакнутих Срба католика у лето 1914, али и о тамновању у Шибенику.

'...На пароброду смо. Пароброд је 'Дубровник' финансијски. На пароброду су већ укрцани они који су дошли из града, из гарнизонског затвора.

Сви морамо унутра, нико на палубу не смије да стоји! Пуно страже, барем их је било двадесет. Удара поноћ, пароброд се креће [...]

У Шибенику. 29. јула, пред подне, стижемо у шибенску луку. Пароброд се усидрује на бови, звони подне. Гдје ћемо? – питамо и питамо се. Људи од пароброда не знају, већ иду на крај, за информације. Ура је од обједа. На пароброду нема хране.

Гладни смо. Што је ко имао са собом, извади. Некако се ипак нешто појело. Не знамо докле остајемо ту заустављени. Може доћи наредба да се креће и некуд даље. Шаљемо једног морнара да нам купи, за сваки случај, хране. Он оде. Вријеме пролази... Већ су 3 сата по подне. Досадно и вруће... [...]

У Дубровнику, па и на пароброду, говорили су нам да ће нас смјестити у какву велику дворану, односно стару тврђаву гдје има мјеста за кретање и слично. Дошли смо на обалу. Не крећемо путем, него неком страпугицом, преко жељезничких шина, увијек уз горе. Да не идемо можда на стацију, па влаком у Книн, или гдје у горња мјеста, као интернирани? Излазимо на цесту, широку цесту (Шибеник нијесам познавао!), њоме врви

мноштво тежачког свијета. Упућујемо се према вратима једне велике, простране, врло лијепе модерне зграде, са симпатичним, иако скромним прочељем. Не даје ми се погледати да ли је каква табла, натпис... Унутрима лијепа предавлија, ступови, укусне степенице. Идемо њима, не баш на високо, долазимо на један ходник, и њиме право. Идући ходником долазимо у лице вратима, мало сниским, не баш у пропорцији са осталим у згради што видјех. На вратима је мала, продуљаста, двојезична таблица, на којој пише: Тамница – барцери...'

Франо Кулишић преминуо је у аустријском логору 1915, али су његови посмртни остаци допремљени у Дубровник паробродом 'Карађорђе' 5. новембра 1937. године. О преносу костију Франа Кулишића писао је и лист Соколски гласник из Београда: 'Из лађе су га изнели његови другови интернирци. На пристаништу уз чланове породице били су представници општине и свих националних удружења у Дубровнику те велики број грађанства. Пригодно украшен камион је уз пратњу великог броја аутомобила одвезао мртвачки сандук пут Дубровника. Долазак ковчега био је оглашен пуцњавом са тврђаве Минчете. Кад је стигао на Пиле, поздравила су три пуцња долазак посмртних остатака. Ковчег је био унесен у соколану, око ковчега је било положено 18 венаца... Уз ковчег је стајала велика слика покојникова...'

Свет је пунио цео дан дворану да се поклони мученику и патнику. У недељу била је свечана сахрана. Музика је свирала 'Хеј, трубачу!' Пред заветним храмом Св. Влаха окупио се цео национални Дубровник. Први је говорио др. Антун Буцоњић, потпредседник дубровачке општине, затим светозар Барбић, председник Матице српске. У име Сокола говорио је староста нино шутић. У свом говору истакао је: 'Прошао си кроз нашу соколску школу сагоријевања и прегарања и с тога си био потпуно спреман и сагорио за отаџбину, ...' У име Дубровачког радничког друштва говорио је перо рељић, школски друг покојников. Затим је кренула погребна поворка, у којој је било око две хиљаде грађана, пут гробља на Бонинову. ■

Франо Кулишић, жртва прогона и историјског заборавља

Франо Кулишић био је историчар књижевности, секретар Матице српске у Дубровнику и члан дубровачког србokatоличког покрета

пише Марија Ђорђевић

Креатори криза

Кризе у БиХ стварају институције јер се састављају из прилично неприродних коалиција. Министар безбједности је у затвору због наводног учествовања у малверзацијама са државним новцем, а министар спољних послова прозива се због његових наводних веза са нарко-картелима

(Не)могућност БиХ институција

ПИШЕ
Жарко
Марковић

Тамо гдје немогуће постаје могуће. Не, то није мјесто из неке бајке браће Грим, већ зграда институција БиХ у Сарајеву. Догађаји у протеклих мјесец дана, међутим, више личе на трилер, повремено и на хорор, него на бајку, али све слуги да права драма тек предстоји.

Уставно уређење БиХ компликована је материја и за оне који живе у тој земљи. Уз општински, постоје кантонални (у Федерацији БиХ), ентитетски и државни ниво власти. Криза која ових дана дрма земљу креирана је у државним органима. Подсјећања ради, БиХ на том нивоу власти има Савјет министара (нешто попут владе), те Парламентарну скупштину са Представничким и Домом народа. Савјет министара има предсједвајућег и још девет министара, у Представничком дому сједе 42 посланика, а у Дому народа 15 делегата. У протекле три деценије та радна мјеста су међу најбоље плаћеним у земљи, а нарочито када се у исти контекст стави (не)рад и примања. Онда државни званичници постају рекордери јер ријетки су случајеви да примате плату већу од 3.000 евра, а да углавном не радите ништа.

Осим што креирате кризе, па онда све изгледа као да нешто заиста радите. Највећа 'бољка заједничких органа је што се они састављају путем прилично неприродних коалиција које морају да укључују представнике сва три народа. Након избора 2022. године власт су тако формирали бошњачке странке, наводно, лијеве орјентације, такозвана 'тројка', хдз БиХ, једини озбиљан политички фактор код Хрвата, те снсд милорада додика као убједљиво најјача политичка организација не само у Републици Српској него у цијелој БиХ. Из власти је након деценија владања избачена сада на чијем челу је бакир изетбеговић, син алије изетбеговића. Када се догодило то избацивање, многи су претпостављали да ће неке ствари да се помјере са мртве тачке.

Државни ниво власти надлежан је за нешто што медији и политичари називају 'европски пут'. У евроинтеграцијама БиХ није напредовала готово деценију, а онда је нова коалиција направила неколико битних корака што је званични Брисел 'наградио' одлуком да отвори преговоре са Сарајевом. То је било у марту прошле године. Сада смо у фебруару, али БиХ још није добила датум почетка преговора!

А у нове авантуре на европском путу БиХ је кренула са министром који је након годину и неколико мјесеци на функцији завршио – у затвору. Министар, које ли ироније, безбједности, ненад нешић, који је на то мјесто дошао из српске квоте, средином децембра је ухапшен због сумњи да је учествовао у малверзацијама са државним новцем у периоду када је био директор Пuteва Републике Српске. Између осталог, Нешићу на

Зграда институција Босне и Херцеговине (фото: Армин Дургут/PIXSELL)

терет стављају и да је заједно са другим осумњиченима учествовао у набавци соли из Египта по вишеструко већим цијенама него на другим тржиштима да би затим ултимативно захтијевао од предузећа која се баве одржавањем путева да управо ту со купују и користе у зимском периоду. Има ту још оптужби, помињу се силни милиони извучени из буџета, а Нешић је све ове мјесеце у притвору и највјероватније ће се тамо задржати све до почетка суђења. Нови министар још није именован зато што се у међувремену распала коалиција која је именovala не само Нешића, него и цијели Савјет министара. Странке поменуће 'тројке' су одлучиле да прекину сарадњу са снсд-ом што је резултирало и смјеном потпредсједвајућег Представничког дома из реда Срба, али како његов наслједник одмах није именован, тај дом, по правилима из Устава БиХ, сада уопште не може да ради, јер нема Србина у руководству. А ако не ради Представнички дом, не може бити именован ни нови министар јер њега могу да именују само посланици тог дома.

Да ствар буде гора, иако се стара коалиција распала, нема наговјештаја ко ће да чини нову. А многи су почели и да зазиру од позиције министра безбједности јер откако постоји та функција, сви министри, а било их је укупно шест, имали су проблема са законом. Неки су чак и осуђени, други су успјели да из судских процеса изађу са ослобађајућим пресудима.

Али, и од овог апсурда у којем министар безбједности има проблема са законом, има и већих.

снсд је поднио иницијативу за смјену министра спољних послова елмедина конаковића јер је предложио да 9. јануар, Дан Републике Српске, буде проглашен за дан жалости. Међутим, исти ти посланици који су тражили његову смјену, нису дошли на сједницу на којој се о томе расправљало, па је цијела прича пала у воду. Пала би и да су снсд-овци дошли на сједницу јер су за смјену Конаковића потребни и бошњачки гласови, а шансе да они смијене некога ко тражи да 9. јануар буде дан жалости су готово никакве. Постоји још једна иницијатива за смјену Конаковића, а њу су поднијеле бошњачке опозиционе странке због његових наводних веза са нарко-картелима, али о томе тек треба да се расправља у Представничком дому. Када ће се то догодити, из већ поменутих разлога, нико се не усуђује да прогнозира.

Сценарија је мноштво, али њихова реализација је још у магли. Најизгледније је да се у наредних неколико мјесеци не догоди ништа, да остане 'статус кво'. А онда ће услиједити годишњи одмори. Утом ће и јесен када би такође могло да се не догоди ништа, па празници, и већ смо у 2026. изборној години, у којој се у Босни по правилу не догађа ништа, осим избора.

А европски пут? Кога, укључујући и Брисел, брига за то. ■

Блокада културе

Након што се данима говоркало да ове године фест-а неће бити, стигло је и званично саопштење: 'Одбор фест-а, уважавајући реалност и најбоље интересе фестивала, донио је одлуку о помјерању термина одржавања овогодишњег 53. фест-а на септембар'

Већ нека три мјесеца, Србија живи и дише у ритму студентских протеста и блокада. Кад је ријеч о самим студентима, као и њиховим професорима, те свима запосленим на универзитетима, ствар је непотребно даље образлагати. Све ово вријеме не одржавају се вјешбе, ни предавања, од јануарског испитног рока није било ништа и чини се да нема назнака да ће се нешто брзо промијенити. Неколико недеља у јавности се инсистирало на теми како ће се надокнадити пропуштено, али као да се о томе и престало разговарати. Такође, блокаде саобраћаја неизоставно утичу на свакодневну рутину огромног броја људи. Људи се и на то, рекло би се, све више навикавају, па кретање унапријед планирају у складу са календаром и географијом протеста.

Постоји, међутим, још једна сфера свакодневног живота која се драстично промијенила. Ријеч је о култури. Наиме, културни живот у Београду, али не само у Београду, одвија се много нижим интензитетом него обично у ово доба године. Један је примјер најеклатантнији. У другој половини фебруара, Београђани већ традиционално бирају које ће филмове гледати на фест-у. Овај фамозни 'фестивал фестивала' по правилу се отвара крајем фебруара, али већ средином мјесеца најкасније

бива познат прецизан програм. Овогодишњи фест се, међутим, очекивао с нарочим нестрпљењем јер је требало да означи повратак филмофила у велику салу Сава центра. Наиме, током скорашње обнове Сава центра, најатрактивнији филмови били су премјештени у мању дворану у Дому синдиката. За праве 'фестољупце' то није било то, пошто је Сава центар скоро као неки локацијски синоним за фест. Након што се данима говоркало да ове године фест-а неће бити, односно да ће бити одгођен, стигло је и званично саопштење у коме се каже: 'Одбор фест-а, уважавајући реалност и најбоље интересе фестивала, донио је одлуку о помјерању термина одржавања овогодишњег 53. фест-а на септембар. Ова одлука је донета с циљем да се заштити интегритет најзначајније филмске манифестације у Србији и да се осигура успешан развој фест-а у будућности.' Истину за вољу, из Одбора фест-а ову одлуку тумаче као почетак трајне промјене термина, па мало касније наглашавају да би у контексту термина највећих свјетских фестивала, логичније било да се фестивал одржава крајем љета или почетком јесени него зими, али је јасно да су прави повод ове одгоде студентске блокаде и 'уважавање реалности' гдје би било могуће да фест бојкотује и сигнификантан дио публике, али нарочито глумци, режисери и продуценти.

Не треба заборавити да је цијела прича с блокадама кренула са београдског Факултета драм-

ских уметности који је и 'алма матер' огромне већине српских умјетника и са филмске и са позоришне сцене. У том смислу, скоро сви овдашњи глумци јасно су изразили своју подршку студентима. Та подршка је временом постала и институционална. Најприје се исказивала симболичним гестовима при поклањању публици на завршетку одржане представе. Недавно су, међутим, практично сва београдска позоришта, као и Српско народно позориште у Новом Саду и Сомборско позориште одлучили да не играју представе односно ступе у штрајк. Кажем, 'практично сва' зато што је испрва из Звездара театра стигла друкчија врста подршке, односно идеја да играју своје представе за студенте. Међутим, слога остатка позоришне заједнице, као и реакције јавности навеле су и запослене и руководство Звездара театра да се и они придруже штрајку.

душан ковачевић, управник овог позоришта, изјавио је: 'Ми смо решили да не правимо никакав проблем, уз нашу најбољу намеру и жељу да студентима поклонимо шест представа, пошто је дошло до тог неспоразума, тих представа неће бити, а ни оних вечерњих, тако да и Звездара неће радити наредних недеља дана. Подржавамо студенте од почетка њиховог протеста и не желимо да се деле око било ког питања, и одлично је што се и Звездара придружила овом штрајку и што око тога више нема недоумица.' Ковачевић ипак прави разлику између позоришта која се самофинансирају и оних која су на градском или државном или покрајинском буџету, па каже: 'Нека позоришта ће финансијски издржати да не раде недељу дана, а нека неће. На дуже стазе, поготову ако се уђе у генерални штрајк, позоришта која се самофинансирају то неће преживети. Видећемо шта ће бити даље, а тренутно је наша одлука да и Звездара не ради.'

Ипак, ствар се не зауставља са филмом и позориштем. Примјера ради, агенција бета је прије неколико дана пренијела и овакво саопштење: 'Српски пен центар позива писце и институције културе у Србији да до даљег откажу и одложе књижевне и културне програме у знак солидарности са студентским протестима. Упозоравамо на далекосежно штетне последице притисака, таблоидне пропаганде, медијске контроле и отворене физичке репресије и апелујемо на власт да испуни студентске захтеве. Немамо право да се у околностима драматичне друштвене и политичке кризе, док се на улицама физички нападају, а у режимским медијима таргетирају студенти и други грађани ове земље, међу њима и многе наше колеге, понашамо као да се ништа не догађа и да гледамо само своја посла.'

Чак и људи који не прате активно културне догађаје, него се евентуално о њима само информирају путем телевизије, радија, штампаних медија и интернетских портала лако ће примјетити да је таквих догађаја видно мање него раније. Као што је политички живот практично у хибернацији јер је Влада поднијела оставку, а скупштинска сједница на којој та оставка треба да буде констатована се недељама одгађа, нешто слично се очито дешава и са културним животом. Остаје питање да ли ће се с приближавањем прољећа хибернација окончати или наставити. ■

Због студентских протеста наставља се хибернација културног живота у Србији

пише Мухарем Баздуљ

Одлаже се и Међународни филмски фестивал – Фест (промотивна фотографија)

ИМПРЕСУМ

Година XVIII / Загреб | петак, 21/02/2025

ПРИВРЕДНИК #240

ИЗДАВАЧ
Српско привредно друштво
'Привредник' и Српско
народно вијеће
главна уредница новости
Андреа Радак

ГРАФИЧКИ УРЕДНИК
Дарко Матошевић
дизајн
Парабуреау /
Игор Станишљевић
& Дамир Бралић

УРЕДНИК ПРИВРЕДНИКА
Никола Лунић
РЕДАКЦИЈА
Јовица Дробњак, Александра
Лошић, Ђорђе Матић, Бојан
Муњин, Оливера Радовић,
Маша Самарџија, Леон
Ђеванић и Душан Цветановић

Привредник се финансира средствима
Савјета за националне мањине Владе
Републике Хрватске.

РЕДАКЦИЈА
Прерадовићева 18,
10 000 Загреб
т/ф ++385 1 4854 478
ured@privrednik.net
www.privrednik.hr

Предавање је одржала професорка Мара Бекић-Војновић

факултету у Загребу, а ту је 1961. године и докторирао дисертацијом о хрватском роману у доба модерне. Радио је прво као професор у Карловцу, потом је од 1968. године био уредник у Српскоме културном друштву, односно Издавачком предузећу Просвјета у Загребу. Године 1991. отишао је у Београд. Проучавањем хрватске и српске књижевности посебно се бавио књижевним радом Срба у Хрватској – рекла је Бекић-Војновић.

Имајући у виду опус Станка Кораћа, како је закључено, он је својим научним и стручним пројектима и иницијативама из подручја истраживања књижевности и културе Срба у Хрватској, оставио значајан траг у хрватском и српском културном памћењу.

■ З. Поповић

Слатки фебруар

Ауторском представом 'Муж је као чоколада' београдска глумица Весна Станковић насмејала је боровску публику

МОНОДРАМОМ 'Муж је као чоколада' у извођењу београдске глумице ВЕСНЕ СТАНКОВИЋ, Пројект центар Борово развеселио је 12. фебруара домаћу публику, у оквиру пројекта 'Слатки фебруар', чији је циљ неговање културе српске заједнице. Протагонисткиња представе емотивно говори о властитим искуствима

Представа у Борову

ма, анализирајући на духовит начин свој однос с партнерима, мушки его те неиспуњена очекивања у браку и љубави.

— Представа је моја лична исповест. Представља период када сам напунила 18 година и кренула да тражим љубав свог живота, што су пре за мене чинили други. Доноси причу о трновитом путу проналаску идеалног мушкарца као потенцијалног мужа, са свим особинама које би требао да има један животни сапутник – истакла је као кратак сиже представе Станковићева. Присетила се да је представа настајала полако, након што је своје исповести препричавала пријатељима.

— У једном тренутку се испоставило да сам ја све моје приватне приче спојила и претворила у ову забавну представу – рекла је кроз смех глумица, која је кроз монодраму успела да повеже комичне и драматичне моменте, што је публику навело на смех, али и на озбиљније размишљање о брачним изазовима. Весна Станковић је са неколико представа гостовала на ширем вуковарском подручју, па је публика увек жели поново да види. — Овде се увек осећам добродошло. Већ препознајем публику у сали и није ми тешко да успоставим контакт с њима. И кад сам играла врло тешке драме, публика ме прихватила пуног срца, ваљда зато што и ја долазим отвореног срца – закључила је Станковићева, која је члан Југословенског драмског позоришта, те оснивачица позоришне трупе 'Балкан нови покрет', с којом је освојила бројне награде на фестивалима широм света. Осим глуме, активно се бави писањем текстова за представе и режирањем истих.

— Пројекат 'Слатки фебруар' финансира Заједничко Веће Општина, а Весна Станковић се удумаћила на нашим просторима и публика је изразила жељу да је поново види – рекла је СЕНКА ЗАРИЋ, представница Пројект Центра Борово.

■ С. Н.

Шести 'Сајам завичаја'

Више барањских куд-ова и удружења учествовало је на новосадском сајму

ДРУГОГ фебруарског викенда на Новосадском сајму одржан је шести 'Сајам завичаја' под слоганом 'Завичај кроз привреду, туризам и културу' и у организацији Фонда за избегла, расељена лица и за сарадњу са Србима у региону. У суботу одржани су различити културни програми, а у недјељу, другог дана, преко 200 друштава из Србије и региона на штандовима и позорници презентирали су посјетиоцима туристичке потенцијале свог завичаја, своје културно и историјско наслеђе, обичаје, традиционалне занате,

народне рукотворине те локалне начине производње хране и пића.

Од барањских српских организација у недјељу су на Сајму учествовали Фолклорни ансамбл 'Чувари традиције барањских Срба' под водством председнице СВЕТЛАНЕ ЖАРКОВИЋ, те заједно скуд 'Јован Лазић' под водством председнице др. СВЕТЛАНЕ ПЕШИЋ те куд 'Живојин Жика Мандић' из Кнежевих Винограда и Секција жена 'Суљошанка' из истог мјеста. Како је у умјетничком програму учествовало много извођача, програм је започео већ у 10:30 и трајао до вечерњих сати. Наступ Фолклорног ансамбла био је заказан у – минут до 12 сати.

Суљошанке с пребогатим штандом у Новом Саду

— Ово је трећи пут да учествујемо у културно-умјетничком програму. Ове године смо одлучили да на Сајму прикажемо обичај из српских барањских сватова под називом 'Оглед и одвођење младе'. Вриједно смо увјежбавали кореографију појачаним пробама. У извођењу је учествовао 21 играч. За ову прилику израдили смо нове костиме српске барањске ношње. Посебно се морамо захвалити ДРАГАНУ ТОДИЋУ, који се потрудио да нас музички прати и обезбједи солидан број врсних музичара који су му помагали на наступу. Имали смо и свој штанд на коме су се наши колачи израђени по старинским рецептима – каже председница Жарковић.

Скуд-у 'Јован Лазић' ово је било пето учешће на 'Сајму завичаја'. На пут је кренуло 27 путника из Белог Манастира и Кнежевих Винограда. Шест чланова скуд-а представило се у српским барањским ношњама, чланице Секције жена 'Суљошанка' различитим домаћим сланим и слатким колачима и погачама, а чланице куд-а 'Живојин Жика Мандић' радовима у златовезу.

— За неке чланице из Кнежевих Винограда ово је било прво учешће на Сајму и све су биле одушевљене различитим садржајима и представљањем српских друштава из Србије, Републике Српске, Црне Горе, Хрватске, Мађарске, Румуније, Северне Македоније и Словеније. Наши Барањци који живе у Новом Саду редовно нас обилазе. Увек је лепо срести драга лица и пријатеље. Суљошанке су добиле похвале да имају најбоље колаче на Сајму, а и суљошки златовез такође је изазвао занимање посетилаца. Дан препун пријатних утисака и лепих догађања завршили смо заједничком вечером у једном ресторану – каже докторица Пешић.

■ Јован Недић

Stogodnjak (778)

21. 2. – 28. 2. 1925: sve su češće pritužbe putnika na neizdrživu hladnoću u jugoslavenskim vlakovima. Nadležni to pravdaju oštrom zimom. Uza sve to, kako se navodi, otežano je loženje vlakova, jer je kvaliteta ugljena jako loša. 'Zato ona para, koja prolazi kroz željezne cijevi ispod vagona i kroz gumene spojne cijevi između vagona pod vlakom, ne može dospjeti do zadnjih vagona, nego se zbog hladnih cijevi – a to je osobito za vožnje dok vlak sam proizvodi vjetar i još veću hladnoću – ohladi, pretvori i iscuri, a često i zamrzne. U velikoj zimi moguće je zato parom iz lokomotive grijati samo nekoliko prvih vagona...' Putnici baš nisu zadovoljni ovakvim objašnjenjem.

* od ranih jutarnjih sati, 27. veljače 1925. godine, u cijelom Osijeku je vladala čudna napetost. Dan ranije su u prepunu sudnicu Sudbenog stola dovedeni Jovo Čaruga i Pavao Prpić-Veliki i predsjednik sudskog senata je pročitao: 'Potvrđuje se smrtna kazna vješanjem. Jovo Čaruga, jeste li razumjeli?' Čaruga odgovara potvrdno, a Prpić riječima: 'I ja sam, drago mi je.' Predsjednik suda se ponovno obraća obojici: 'Sutra u sedam sati izvršit će se smrtna osuda.' Čaruga uzvraća: 'Makar i sada.' Predsjednik suda zatim govori kako trebaju da se pripreme za smrt, a njih obojica se na sve to smiju. Novinski izvještaji s pogubljenja govore da su 'obojica premješteni u veće i svjetlije ćelije. Skinuti su im okovi, a ljudi se otimaju za njihove autograme... Nisu spavali cijelu noć. Svaki je šetao svojom ćelijom i popužio mnoštvo cigareta... U dvorištu Sudbenog stola već stoje vješala. Naokolo masa ljudi. Mnogi su se popeli na zidove, zauzeli prozore okolnih zgrada i uzverali se na drveće... Nešto prije sedam sati ujutro dolaze suci, advokati, novinari, krvnik Mauzner i njegov pomoćnik Hart. Obojica su u crnini i s cilindrima. Žandari najprije dovode Prpića... Prije pogubljenja Prpić je izrazio želju da nešto kaže. Dozvolili su mu, pa je rekao: 'Poštovana publiko! Ja sam, kao što znate, star 23 godine. Nisam nikada u životu bio kažnjen. Ja sam žrtva Čaruge! Ja sam bio čestit čovjek i zato, ako sam nekoga uvrijedio, neka mi oprost. A sad idem na drugi svijet...' Žandari su ga dopratili do vješala... a nakon toga krvnikov pomoćnik mu je ispod nogu izmaknuo pomične stube... Liječnici su utvrdili da je smrt nastupila nakon 12 minuta, nakon čega su ga radnici zaklonili paravanom od dasaka... Čaruga je došao na gubilište s dvojicom žandara i svećenikom... Predsjednik sudskog mu je kazao: 'Nad vama će se sada izvršiti smrtna kazna'. Čaruga mu je uzvratilo, pomalo blijed. 'Znam to!' Kad ga je predsjednik predao krvniku, Čaruga je htio nešto reći, ali ga je krvnik brzo odveo prema vješalima. Koraćao je nesigurno, tako da ga je krvnik morao gurati. Pod samim vješalama Čarugi su počela klecati koljena i odjednom se sav počeo tresti. Krvnik mu je prebacio konopac oko vrata, a pomoćnik odmaknuo stube...' Novine zatim navode da su 'ljudi nakon pogubljenja nagmuli u dvorište. Kada su tijela skinuta publika je rastrgala konopac; svatko je nastojao dobiti komadić...' Komadić nečega što je obilježilo kraj dvojice surovih razbojnika koji su, na svoj način, dali pečat jednom vremenu...

■ Đorđe Ličina

U rukama eksperata

Senat Univerziteta u Beogradu formirao je 'dve ekspert-ske radne grupe koje će se baviti stručnom procenom ispunjenosti studentskih zahteva prema institucijama'

NAKON Novog Sada i Kragujevca, pobunjeni studenti pripremaju velika prosvjedna okupljanja u Nišu i Beogradu jer tvrde da nadležne srpske institucije nisu ispunile njihova četiri zahtjeva koja su im prije tri mjeseca izdiktirali na početku svojih blokada fakulteta i uličnih prosvjeda. Prosvjedi u Nišu i Beogradu trebali bi se održati u prva dva ožujkska vikenda. Intrigantna je činjenica da su uprave pojedinih blokiranih fakulteta upravu prvu polovinu ožujka označile kao krajnji rok do kojeg bi blokade nastave i ispita trebale završiti kako bi se uspjelo nadoknaditi tromjesečni prekid studiranja i izbjegao gubitak studijske godine.

Nakon prosvjeda u Beogradu studenti, dakle, mogu kao i do sada bez većih posljedica nastaviti prosvjedovati na ulicama i trgovinama srpskih gradova, ali bi se nastavak blokada fakulteta ponajprije njima mogao obiti o glavu. Naravno, gubitak akademske godine itekako bi uzdrmao blokirane fakultete i naštetio svim zaposlenima na njima. Kako pobunjeni studenti uporno odbijaju bilo kakve razgovore s predstavnicima vlasti o tome jesu li ili nisu ispunjeni njihovi zahtjevi, a rokovi u kojima se mogu nadoknaditi nastava i ispiti gotovo iscurili, u pomoć studentima i resornim državnim institucijama priskočio je Prošireni rektorski kolegij Univerziteta u Beogradu.

Na prijedlog Proširenog rektorskog kolegija, Senat Univerziteta u Beogradu formirao je 'dve ekspert-ske radne grupe koje će se baviti stručnom procenom ispunjenosti studentskih zahteva prema institucijama. Radne grupe čine profesori našeg univerziteta, eksperti iz različitih oblasti. Zadatak ekspert-skih radnih grupa je da na osnovu dostupne dokumentacije i stručne analize izrade izveštaj koji će biti predstavljen pro-

širenom rektorskom kolegijumu i student-skim plenumima. Njihova uloga je da obezbede stručno mišljenje, kako bi plenumi mogli doneti informisane odluke o daljim koracima, na osnovu proverenih činjenica'. Rektor beogradskog univerziteta VLADAN ĐOKIĆ koordinira rad objiju radnih grupa.

Pobunjeni studenti vlastima su isporučili četiri zahtjeva: objavljivanje kompletne dokumentacije i kažnjavanje odgovornih za pad nadstrešnice na Željezničkoj stanici u Novom Sadu; otkrivanje i kažnjavanje napadača na studente i građane koji su prosvjedovali; odbacivanje optužbi protiv uhapšenih prosvjednika i 20-postotno povećanje budžetskih sredstava za fakultete. Ispunjenost prva tri studentska zahtjeva analizirat će devetoročlana ekspert-ska radna grupa predvođena profesorima Građevinskog fakulteta, a realizaciju povećanja budžetskih sredstava za fakultete proučit će druga radna grupa u kojoj su uz prorektoricu za financije UB-a i tri dekana pojedinih fakulteta.

Ubrzo nakon formiranja ekspert-skih radnih grupa, Prošireni rektorski kolegij UB-a objavio je i 'principe na kojima je neophodno da se zasnivaju institucionalna rešenja povezana sa financiranjem visokog obrazovanja'. Kako je Vlada Srbije u međuvremenu donijela odluku o 20-postotnom povećanju budžetskih sredstava za fakultete, Rektorski kolegij je uz podršku studentskih plenuma zatražio da se 'ispunjenje četvrtog zahteva plenuma studenata' osigura 'izmenom zakona i drugih propisa i odgovarajućim finansijsko-pravnim aranžmanom između države i studenata'. Prevedeno, 20-postotno povećanje ne smije biti jednokratno nego trajno zakonski ugrađeno u državni budžet.

I dok se ekspert-ska radna grupa koja analizira ispunjenost prva tri studentska zahtjeva do sada nije javno oglašavala, na početku ovoga tjedna, u utorak, Univerzitet u Beo-

gradu saopćio je da je 'Rukovodstvo Univerziteta u Beogradu održalo danas sastanak sa predstavnicima nadležnih ministarstava na kome je bilo reči o budućim izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju'. U saopćenju se precizira da je 'na sastanku bilo reči o budućim izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju, te nacrtu koji je prošireni rektorski kolegijum uputio Ministarstvu prosvete decembra 2024. i dopunama nacrtu koje su upućene februara 2025. godine'.

Beogradski Blic je objavio da su o realizaciji četvrtog studentskog zahtjeva kao predstavnici vlasti pregovarali ministar financija SINIŠA MALI i ministrica prosvjete SLAVICA ĐUKIĆ DEJANOVIĆ, a Univerzitet u Beogradu su zastupali rektor VLADAN ĐOKIĆ, dekan Pravnog fakulteta BOJAN MILISAVLJEVIĆ i prodekan Ekonomskog fakulteta SAŠA RANĐELOVIĆ. Nakon sastanka nitko se od njih nije javno oglasio, ali se odmah javila predsjednica Narodne skupštine ANA BRNABIĆ. Brnabić se oglasila iz Rige, gdje se zatekla u zvaničnoj posjeti Latviji i poručila da 'od dogovora o izmenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju zavisi zakazivanje naredne sednice Skupštine' te dodala 'da očekuje da svako od učesnika tih pregovora preuzme odgovornost i da se u narednih nekoliko dana napravi dogovor oko izmena i dopuna tog zakona kako bi se o njemu raspravljalo na sledećoj sednici parlamenta'.

Brzopotezna reakcija predsjednice parlamenta manje-više je očekivana, jer se pod pritiskom studentske pobune i Narodna skupština Srbije zapravo našla u blokadi. Zasedanje je prekinula u prosincu, a sazivanje nove sjednice stalno se odgađa unatoč ostavci koju je prije tri tjedna podnio premijer MILOŠ VUČEVIĆ, a bit će pravosnažna

tek nakon što je parlament potvrdi. Prihvaćanjem ostavke premijera Vučevića, parlament će okončati i mandat čitave njegove vlade te označiti početak 30-dnevnog roka u kojem se mora izabrati nova vlada ili raspisati izvanredni parlamentarni izbori. Suočena s višemjesečnim studentskim blokadama i masovnim prosvjedima, vladajuća naprednjačka koalicija procijenila je da ne treba žuriti prije nego što konačno odluči hoće li izabrati novu vladu ili raspisati izvanredne parlamentarne izbore. Za razliku od studenata koji bi nastavljanjem višemjesečnih blokada fakulteta i prosvjedima rizikovali gubitak studijske godine, vladajući imaju vremena za čekanje jer su pobunjeni studenti odbijanjem da im se opozicija pridruži u organizaciji prosvjeda umrtvili i dobrono obesmislili i oporbno djelovanje.

Studentska pobuna nesumnjivo je izazvala krizu vlasti u Srbiji, ali ne i njezino rušenje koje priželjkuje opozicija jer studenti odbijaju da podrže njezin zahtjev da se kriza riješi formiranjem prijelazne vlade umjesto izborom nove vlade ili raspisivanjem izvanrednih izbora. Ana Brnabić zato i ne krije da je kao ozebli sunce dočekala vijest o pregovorima predstavnika vlasti i Univerziteta u Beogradu o ispunjavanju četvrtog studentskog zahtjeva kroz izmjene Zakona o visokom obrazovanju. Novinarima je u dalekoj Rigi rekla da 'jedva čeka da dobije izveštaj sa današnjeg sastanka predstavnika Univerziteta i Vlade Srbije o četvrtom zahtevu studenata koji blokiraju fakultete' i dodala da očekuje da prijedlog zakonskih promjena brzo krene u parlamentarnu proceduru.

'Ako možemo to da stignemo za narednu sednicu, onda sam spremna i da vidimo da pomerimo za nekoliko dana, samo da imamo taj zakon na sledećoj sednici. Zato što mislim da nam je to u interesu svima, ne samo nama u vladajućoj koaliciji ili meni kao predsednici Skupštine, već jednako tako i opoziciji koja kaže da je uz studente i da podržava njihove zahteve', poručila je Brnabić i najavila da bi u tom slučaju na dnevnom redu parlamenta bila i 'ostavka premijera Vučevića'.

Ako ekspert-ska radna grupa beogradskog sveučilišta za realizaciju studentskog zahtjeva o financiranju fakulteta uskoro uspješno okonča svoj rad, studenti će vjerovatno prekinuti blokade fakulteta jer njima najviše štete sebi i sveučilištima. Ostaje, međutim, otvoreno pitanje rada druge sveučilišne radne grupe i njezine ocjene o ispunjavanju prva tri studentska zahtjeva i nastavku studentskih prosvjeda. I Ana Brnabić sluti da 'studentskoj priči' neće doći kraj i nakon eventualne parlamentarne realizacije njihovog četvrtog zahtjeva o obilnom povećanju budžetskog financiranja fakulteta. Zato je oprezno upozorila: 'Žao bi mi bilo ukoliko bi se desilo da neko opet na grbači studenata i preko studentskih zahteva pokušava da progura nešto svoje, a što svakako mora biti deo šire javne debate, zato što se ipak radi o visokom obrazovanju'. ■

Ovotjedni prosvjedi u Beogradu
(Foto: M. M./ATAimages/PIXSELL)

Kragujevac, drugi put

Studenti su u Kragujevac, grad u kojem je 1835. donet Sretenjski ustav, došli iz Novog Sada, Beograda, Kraljeva, Niša, pa čak i Novog Pazara, sa Državnog univerziteta, što je privuklo posebnu pažnju nakon izjave jednog studenta da se konačno osećaju kao da je Srbija njihova država

Hoće da ih dele, ali studenti su ujedinjeni – prizor iz Kragujevca

PRIČA o dve Srbije koja je, barem što se njene novije istorije tiče, začeta sa kraja 1980-ih i početka 1990-ih godina, kulminirala je na Sretenje, 15. februara, na aktuelni Dan državnosti Republike Srbije. Nekadašnja republika SFRJ na kraju procesa razdruživanja ostala je sama i tako se 'osamostalila'. Sa priznavanjem državnosti problema nije imala jer je nosila nasleđe Jugoslavije, što predstavlja paradoks jer je tu Jugoslaviju sama počela razgrađivati. I kao da još nije završila sa tim. Kažemo da je kulminirala na Sretenje jer je taj svečani dan obeležen na dva različita mesta, sa dve potpuno različite poruke.

Prvi, i za budućnost onoga što bi Srbija mogla i, dodali bismo, morala biti, značajniji skup održan je u Kragujevcu, gradu u kojem je 1835. godine usvojen Sretenjski ustav, kom se još pridodaje pridev prvog modernog srpskog ustava. 'Skup' možda nije nasrećnija reč koja bi opisala ono što se dešavalo u Kragujevcu, jer se dolazak studenata iz raznih krajeva zemlje pratio danima. Došli su iz Novog Sada, Beograda, Kraljeva, Niša, pa čak i Novog Pazara, sa Državnog univerziteta, što je privuklo posebnu pažnju nakon rečenice jednog od studenata da se konačno osećaju kao da je Srbija njihova država.

KATARINA MILIĆEVIĆ, uposlenica Centra za nenasilnu akciju, inače Kragujevčanka, kaže nam da su veze Kragujevca i Novog Pazara posebne i da su se produbile u vreme pandemije Covida, kad je medicinsko osoblje iz Kragujevca išlo za Novi Pazar da popuni manjak osoblja, što u Novom Pazaru nikad nisu zaboravili.

— Ovo je kolektivno oslobađanje, kolektivna katarza svih nas. Mi plačemo, smejem se, grlimo se na ulici, jer konačno posle niza godina osećamo slobodu i oslobađanje. Osećamo se oslobođeni od onih emocija i misli koje su svakog od nas pojedinačno pritiskale, a nismo mogli to društveno da kanališemo – govori.

Snagu za oslobađanje od tih stega dali su studenti, napominje naša sagovornica i naglašava da se nikad u Kragujevcu nije osećala

toliko lepo i ponosno, ali i ganuto jer, podseća, 'početak svega ovoga su tragični događaji koji su nam se dešavali'.

— Sve to mi je na mnogo nivoa emotivno i lepo jer konačno vidim, kao i svi ovi ljudi ovde, neko svetlo na kraju tunela, vidim

nadu i budućnost – zaključuje naša sagovornica.

Pored slike koja se zamrzava u sećanju, ona od 15 minuta tišine za 15 stradalih pod nadstrešnicom, čija su imena ispisana na praznim stolicama, dok se iza njih kočoperi 'jug' na koji je natovaren Petrovaradinski sat, a u kom se voze Beogradski pobednik i Šumadinac sa šajkačom, čuvaćemo i onu sa studentima pred spomenikom u Šumaricama gde je 1941. godine ubijeno oko 3.000 nevinih građana, među kojima oko 300 učenika.

Katarina Milićević napominje da su upravo iz Prve kragujevačke gimnazije, čiji je ponosni đak bila i ona, odvedeni učenici na streljanje. Ističe da je upravo ta gimnazija bila prva srednja škola u Srbiji koja je stupila u potpunu blokadu.

— Veza Kragujevca sa antifašizmom je izuzetno jaka. Ovde je svašta ubijeno, ali antifašizam nije. Kragujevac dobro zna kakve su posledice fašizma i Kragujevac to nikad nije zaboravio. I nije slučajno što je kragujevačka gimnazija prva gimnazija koja je stupila u blokadu i nije slučajno što se ovo dešava u Kragujevcu – ističe ona.

Katarina Milićević

Primećuje i da Kragujevčane na doček studenata niko od javnih medija nije zvao. Mediji su zato pozivali u Sremsku Mitrovicu u Vojvodini. Zašto? Pored optužbi da iza blokada fakulteta stoje kolege iz Hrvatske i pripadnici SOA-e, već neko vreme je aktuelna ona o vojvođanskom separatizmu, jer da blokade pokreće želja za otcepljenjem Vojvodine, kao da opet iza svega stoji strani faktor.

Tu se vraćamo na početak razgradnje, koja je u Srbiji započeta ograničavanjem široke autonomije koju je Kosovu i Vojvodini garantovao Ustav iz 1974. Srpski nacionalizam, koji je put trasirao 'jogurt revolucijom' u Vojvodini 5. oktobra 1988, sada se vratio na početak. Na to podseća i LUKA FILIPOVIĆ, istoričar Instituta za savremenu istoriju u Beogradu. On tvrdi da su manipulacije Vojvodinom jedna od retkih konstanti politike Srbije od 1980-ih do danas. Prozivke za separatizam naziva glupošću, dodajući dva razloga za to. Kao prvi navodi studentski pokret koji doprinosi zajedništvu i ujedinjenju, a ne separatizmu, što je posebno vidljivo tokom proslazaka studenata kroz različita mesta. Kao drugi razlog navodi činjenicu da današnja Vojvodina nije ni blizu toliko ekonomski i privredno moćna kao ona protiv koje je istupao SLOBODAN MILOŠEVIĆ.

— Nakon decenija korupcije, zapuštanja, prodaje zemlje domaćim i stranim investitorima privreda je dovedena u takvo stanje da životni standard u Vojvodini više nije u tolikoj meri različit od onog u drugim oblastima – kaže i dodaje da bi neka provincija imala separatističke tendencije, po pravilu bi trebalo da bude bogatija od ostatka.

— U ovom trenutku Vojvodina nema privrednu moć kao u vreme 'jogurt revolucije', a sama društvena struktura je izmenjena. Etnička struktura se stalno menja i danas je u Vojvodini vrlo dominantna etnička struktura koju naši nacionalisti doživljavaju kao jedinu validnu, a to je srpska etnička struktura – zaključuje Filipović.

I u ovom slučaju optužbe za separatizam u slučaju Vojvodine su specifične. Sve ostale republike, pa i Kosovo kao pokrajina, nisu imale etničku strukturu kao Vojvodina. Ipak, Filipović veruje da će multikulturalna tradicija, kao i večno jak faktor otpora nacionalizmu i etnocentrizmu preovladati, te da će te tradicije samo jačati uz aktuelni pokret koji teži jačanju kolektivne solidarnosti.

— Nemoguće je zamisliti da će medijska manipulacija u vezi Vojvodine biti uspešna – kaže.

I Katarina Milićević smatra da je pitanje Vojvodine nametnuto, kao i da jednako tako onda može da se priča i o otcepljenju Šumadije.

— Sve su to teme kojima pokušavaju da nam skrenu pažnju. Oni hoće da nas dele, ali mi smo ujedinjeni. Svi mi koji smo došli, došli smo svojom voljom, o svom trošku i zato što želimo da živimo u državi u kojoj vlada zakon, to je jedini razlog zašto smo ovde – ističe ona.

Veliki broj Vojvođana bio je tog dana u Kragujevcu, a među njima i ALEKSANDRA KOLAR, koju mnogi znaju kao portparolku tima EXIT-a, sa početaka festivala. U rukama nosi transparent na kom piše: 'Rekao si vojvođanskoj Hercegovki da je separatista???' — Mislim da je stvarno prošlo vreme takvih polarizacija, identifikacija, surovih optužbi. Celog života, koliko pamtim društvena zbivanja, mladi ljudi bivaju optuženi da su sile haosa i bezumlja, da su separatisti. To je toliko pogrešno, toliko zagađujuće, a suština svih naših emocija koje nas spajaju, pokazuje se u ovih poslednjih nekoliko nedelja, jesu ljubav, saosećanje, međusobno razumevanje i poštovanje – kaže Kolar. ■

Гласом жена ПРОТИВ ТИШИНЕ

У посљедњих десет година у БиХ је убијено више од сто жена, а готово је половина жена доживјела неки облик насиља од своје 15. године. Међународне институције већ дуже вријеме упозоравају да БиХ не чини довољно да заштити жене од насиља

НАКОН петодневне потраге, ухапшен је ЕМИР СЕЛИМОВИЋ из Калесије, осумњичен да је убио супругу ИНЕЛУ и њиховог тринаестогодишњег сина, те је предат Тужилаштву Тузланског кантона. Тиме је окончана агонија страха и неизвјесности, док је јавност остала суочена с још једним бруталним злочинем који се, као и многи прије њега, могао спријечити. Према подацима Тужилаштва, Селимовић је удавио супругу, с којом је био у процесу развода, као и њиховог малолетног сина, након чега је побјегао. Због двоструког убиства у Калесији је проглашен дан жалости, док је у цијелој Босни и Херцеговини поново отворено питање све учесталијих случајева фемцида. 'Док чекамо да Федерално министарство правде коначно упути нацрт измјена Кривичног закона којим се фемцид дефинише као посебно кривично дјело, жене и даље умиру. Позивамо Владу Федерације да што прије достави текст закона', поручили су из удружења Глас жене. Сличним тоном огласила су се и друга удружења која се баве правима жена.

Поражавајуће статистике показују да фемцид одавно није спорадична појава у БиХ. Према подацима Високог судског и тужилачког вијећа БиХ, само између 2021. и 2022. године убијено је 19 жена. ОСЦЕ наводи да је готово половина жена у БиХ доживјела неки облик насиља од своје 15. године. Центер центар БиХ биљежи 12 случајева фемцида у прошлој години, 13 у 2023., опет 12 у 2022. и тако уназад, све до 18 убиства у 2015. години. У посљедњих десет година у БиХ је убијено више од сто жена, а број убиства се не смањује. Сваки нови случај доноси исту причу: пријављивано насиље које институције нису озбиљно схватиле, пријетње које су остале на папиру, казне које нису биле одвраћајуће. Питање које се поставља није само колико жена ће још страдати, него колико дуго ће систем остати нијем на ову врсту злочина.

У друштву у којем патријархални образци и даље одређују односе моћи насиље над женама често се минимизира или за њега тражи оправдање. Фемциду у великом броју случајева претходе године пријављеног насиља, али институције не реагују правовремено. Полиција често подцијењује пријетње, судови изричу

Просјед у Сарајеву након двоструког убиства у Калесији (Фото: Армин Дургут/PIXSELL)

благих казни, а држава и даље не препознаје фемцид као посебан злочин. Правосуђе фемцид третира као обично убиство, најчешће га квалификујући као тешко убиство или убиство из љубоморе, користољубља или освете. Покушаји да се фемцид експлицитно уврсти у Кривичне законе ентитета и Брчко дистрикта до сада нису наишли на подршку законодавца. У пракси, казне за убиства жена често остају испод законског максимума – као да постоји прећутно разумијевање да је убиство жене мање вриједан злочин.

Иако је БиХ још 2013. ратификовала Истанбулску конвенцију, њена примјена и даље није на задовољавајућем нивоу. Сигурне куће за жене жртве насиља углавном се финансирају донацијама, док држава није осигурала стабилна средства за њихово функционисање. Недостатак координације између социјалних служби, полиције и судова додатно отежава ситуацију – жене које пријаве насиље често остају незаштићене и изложене даљој опасности. Начин на који медији извјештавају о фемциду такођер игра кључну улогу у томе како друштво перципира овај проблем. Неки случајеви изазову огорчење и захтјеве за реформама, док други остају на маргини, представљени сензационалистички, с фокусом на 'трагичне љубавне приче' умјесто на суштински проблем. Тако се фемцид и даље третира као низ изолованих случајева, а не

као оно што јесте – системски проблем. Организације које се баве правима жена годинама траже хитне реформе. Строже казне за насилнике, бржа реакција институција, боља правна заштита за жртве, едукација службеника – све су то захтјеви који се понављају, али остају мртво слово на папиру. Поједини правници предлажу и конкретне превентивне мјере, попут електронског надзора насилника и строжих забрана приласка, али без политичке воље све остаје на нивоу приједлога.

Психотерапеуткиња ФАТИМА БЕЋИРОВИЋ за Новости каже да је фемцид крајњи исход друштва у којем је насиље нормализовано, а системске су реакције неадекватне. Истиче да су одговорни сви – институције, медији, али и породица и заједница. Наглашава да фемцид може бити спријечен комбинацијом законских мјера, попут привременог лишавања слободе насилника, забране приласка и обавезног психосоцијалног третмана, али упозорава да неки случајеви, упркос свему, остају неизбјежни.

Један од кључних изазова је и психолошки аспект – жене које трпе насиље често остају у таквим односима због страха, недостатка самопоуздања, економске зависности и друштвених порука које их обесхрабрују да потраже помоћ. Бећировић објашњава тзв. циклус насиља, гдје се насиље понавља кроз фазе напетости, напада, 'меденог мјесеца' и привременог затишја.

— Посебно је опасно раздобље након одласка од насилног партнера, када је ризик

од фемцида највећи – наглашава Бећировић, подсећајући да је, унаточ повећаном броју пријављених случајева насиља у породици, број изречених заштитних мјера у порасту, али и даље низак у односу на број пријављених случајева.

Према подацима Центер центра БиХ, само у 2023. години забиљежено је 3.500 пријава насиља у породици, али само 35 посто случајева је резултирало подизањем оптужнице, а тек 20 посто правоснажним пресудама. Истовремено, доминантна казна остаје условна осуда (75 посто), док је затворска казна изречена у свега 15 посто случајева.

Међународне институције већ годинама упозоравају да БиХ не чини довољно да заштити жене од насиља. Европска

Фатима Бећировић
(Фото: Елдин Хаковић)

комисија је у више наврата указала на озбиљне пропусте – од слабих закона до лоше координације институција. Ипак, упркос повременим обећањима и највама реформи, озбиљнијих помака нема. Правосудни систем и даље не успијева да одговори на проблем, а институције остају споре и неефикасне.

Искуства жена које су преживјеле насиље потврђују да систем не функционише. Многе жртве наилазе на бирократске препреке, неадекватан третман и изостанак конкретне заштите. У случајевима који су завршили фемцидом често се испостави да су жртве више пута упозоравале на пријетње, али их институције нису озбиљно схватиле.

У Федерацији БиХ је недавно усвојен Закон о заштити од насиља у породици и насиља над женама, али да би ступио на снагу чека потврду Дома народа. У међувремену, у парламентарној процедури су и измјене Кривичног закона ФБиХ, али их нема на дневном реду заказане сједнице. А требало их је бити, барем према обећању премијера Нермина Никшића.

Али, у Босни и Херцеговини обећања су јефтина. Људски животи, тачније животи жена – још јефтинији. ■

Razbolijevanje Amerike

U prvom danu drugog mandata Trump je donio deset uredbi koje utječu na zdravstvo i socijalne programe u zemlji i svijetu. Konzervativni upliv uključuje i mizoginiju i homofobiju, dok bi Medicaid u deset godina mogao ostati bez 900 milijardi dolara

NEKOLIKO sati nakon inauguracije 20. januara DONALD TRUMP ispunio je obećanje iz prvog predsjedničkog mandata i potpisao izvršnu uredbu o povlačenju SAD-a iz Svjetske zdravstvene organizacije (SZO). Već su ranije najave tog poteza izazivale paniku, no kako je Trump frenetičnim ponašanjem nastavljao šokirati, jedva je itko stigao registrirati da je već 25. januara izjavio da bi mogao razmotriti povratak SZO-u. Njegov nedavno potvrđen ministar zdravstva ROBERT F. KENNEDY još je u decembru rekao da više nije predsjednik ili glavni pravni savjetnik za Children's Health Defence, neprofitnu organizaciju koja je pokrenula tužbe protiv vlade zbog nuspojava cjepiva, a 29. se januara pred Senatom gorljivo branio od optužbi da je antivakser, tvrdeći da su sva njegova djeca cijepljena i da je 'svjestan vitalne uloge cjepiva u zaštiti javnog zdravlja'. 'Podržavam cijepljenje protiv ospica. Podržavam cijepljenje protiv poliomijelitisa. Kao državni tajnik za zdravstvo neću napraviti ništa što bi otežalo pristup cjepivima ili odbijalo ljude da uzmu bilo koje cjepivo', kleo se na saslušanju. Prethodno je zarađivao na odštetnim parnicama za žrtve nuspojava cjepiva, ali i kao glasnogovornik antivakcionalnih pokreta. Prema AP-u, samo je prošle godine uprihodio deset milijuna dolara od honorara za javne nastupe, vođenje neprofitne organizacije i od

raznih odvetničkih naknada. Ove dvije političke minijature iz kompleksnih procesa koji su zahvatili američke zdravstvene institucije od početka drugog Trumpovog mandata pokazuju razmjere nepredvidljivosti situacije i glavnog političkog aktera, zbog čega se nitko ne može kladiti u određeni ishod. Kako će to točno izgledati katastrofa, po svemu sudeći, ne zna ni sam Trump.

Za početak, novi/stari predsjednik u prvom je danu svog drugog mandata donio čak deset uredbi koje utječu na zdravstvenu politiku i razne socijalne programe u zemlji i svijetu. Iz perspektive liberalnih identitetskih politika, najuočljiviji je izravan utjecaj konzervativnog svjetonazora na programe zdravstvene skrbi, što uključuje upliv mizogonije i homofobije, dok je iz humanitarne perspektive u krupnom planu fraza 'Amerika na prvom mjestu', tj. poruka da je Trumpu prilično nevažna uloga spasitelja u zemljama koje su zbog siromaštva zdravstveno zapuštene. O tome, među ostalim, govore naredbe o suspenziji financiranja kompletne pomoći SAD-a inozemstvu, kako bi se procijenila usklađenost različitih programa s američkim vrijednostima, kao i jedna uredba distopijskog naslova – o 'obrani žena od ekstremizma rodne ideologije i vraćanju biološke istine na federalnoj razini'. Kennedy je, na primjer, 28. siječnja ipak izdao nalog da se od suspenzije vanjske pomoći izuzmu programi humani-

tarne pomoći koji spašavaju živote, ali ne i 'aktivnosti koje uključuju pobačaje, planiranje obitelji, konferencije, administrativne troškove na rodne ili DEI (raznolikost, jednakost, inkluzija) ideološke programe, operacije transrodnih osoba ili drugu pomoć koja nije vezana za spašavanje života'. U 'obranu žena' državnim je agencijama naređeno da uklone sve izjave, politike, propise, obrasce, komunikacije ili druge interne i vanjske poruke 'koje promiču ili na drugi način usađuju rodnu ideologiju', pa su već 2. februara stranice Centra za kontrolu bolesti (CDC) bile u izradi kako bi se 'uskladile s uredbama predsjednika', dok su dijelovi stranica posvećeni zdravlju LGBTQ populacije bili nedostupni, odnosno uklonjeni.

Zbog političkog sistema koji jednoj osobi omogućava da mijenja čak i stručne smjernice ekspertnih institucija – bez osobito snažnih mehanizama zaštite od posljedica – najranjiviji u Americi i izvan nje ovaj su tren paralizirani neizvjesnošću i strahom. — Trumpove arbitrarne izvršne uredbе na području zdravstvene politike tek su mali dio onoga što je u prva tri tjedna svojega mandata pokrenuo, poništio i uništio. S iskustvom stečenim tijekom prvog mandata on je odlučio sve svoje zamisli provesti u prve dvije godine, prije sljedećih izbora za Kongres i Senat. Moglo bi se dogoditi da tada republikanci izgube većinu. Zasad Trumpu,

barem teorijski, prepreka može biti Vrhovni sud. No, u tekstovima njegovih izvršnih uredbi stoji da ako sudski bude osporen samo određeni dio nekog dokumenta, ostatak će se primjenjivati. Kao reakcija na sudske zabrane provedbe pojedinih Trumpovih uredbi/naredbi pojavio se prijedlog jednog republikanskog kongresmena da se protiv takvih sudaca provede *impeachment*, da ih se smijeni – kaže za Novosti bivši diplomat BOŽO KOVAČEVIĆ.

Naglašavajući ulogu Kongresa koji bi trebao biti protuteža izvršnoj vlasti, Kovačević ukazuje na problem da sadašnjim sastavom dominiraju fanatični trampovci. — To su ljudi koji svojom zadaćom smatraju provedbu predsjednikove volje, a ne donošenje zakona koje on treba provoditi. Još manje im je na pameti nadzirati njegov rad. Dijele s njim ultrakonzervativnu političku agendu zasnovanu na kršćanskom/protestantskom fundamentalizmu koji je, u osnovi, najvećim dijelom oblikovao predodžbe prvih naraštaja Amerikanaca o sebi i ulozi Amerike u svijetu. To se svodi na njihovo razumijevanje da su oni baštinici Božjeg poslanja na Zemlji, da je njima povjereni da svijet – a to danas znači cijeli svijet – urede po svojim religijskim zamislima i da time budu primjer svim ljudima. Dakako, svim bijelim ljudima, WASP kako su ih zvali – tvrdi Kovačević.

Fundamentalizam o kojemu Kovačević govori na opću se zdravstvenu politiku može preslikati kao libertarijanski fundamentalizam, zbog kojeg Amerika danas ima preko 25 milijuna neosiguranih osoba, a trostruko više onih kojima osiguranje ne pokriva kompletnu nužnu zdravstvenu zaštitu. Prema podacima neprofitne organizacije KFF, broj neosigurane djece u 2023. godini skočio je s 3,8 na četiri milijuna. U tom će dijelu Trump pokazati malo manje nepredvidljivo lice, ono koje je samo radikalna posljedica političke tradicije.

Njegov glavni program je Make America Healthy Again, za što je osnovao i državnu komisiju koja će kontrolirati bolesti koje ugrožavaju američki stil života, uz potpuno sljepilo prema podacima koji govore da upravo američki stil života ugrožava zdravlje. Istovremeno, u toku su otpuštanja u Agenciji za hranu i lijekove (FDA), a AP tvrdi da će i u CDC-u najmanje 1300 ljudi ostati bez posla. Nakon što su u Kongresu izneseni planovi rezova Medicaida u ukupnom iznosu od astronomskih 2,3 bilijuna dolara, neprofitna organizacija KFF predviđa da će Medicaid u deset godina izgubiti gotovo 900 milijardi dolara.

Za vrijeme ovogodišnje konferencije JP Morgan Healthcare, najvećeg okupljanja direktora u farmaceutskom i biotehnološkom biznisu, gdje se procjenjuju izgledi za nadolazeću godinu, industrija se složila da će s Trumpom više profitirati nego s JOEOM BIDENOM. Među ostalim, jedva se čekaju izmjene odredbe Bidenovog Zakona o smanjenju inflacije koja Medicareu dopušta pregovaranje o cijenama lijekova s proizvođačima.

'Pravac zdravstvene politike je promjenjiv i nepredvidiv. Ali porezna politika, zajedno s općom željom da se smanji uloga savezne vlade, glavni je čimbenik koji pokreće zdravstvenu politiku', smatra direktor KFF-a DREW ALTMAN.

Gledajući bližu povijest, Trump je novi RONALD REAGAN, samo u eri neusporedivo većih nejednakosti. Od zapadnih se zemalja očekuje da pokažu solidarnost s onima koje će politika SAD-a oštetiti izvan granica zemlje, a od SAD-a da se – barem u dalekoj budućnosti – suoči s time da ova katastrofa nije pala s neba.

Bez toga slogan 'Ozdravimo Ameriku' može ostati na eugeničkom 'Pustimo da prežive najjači'. ■

Trump i ministar zdravstva Robert F. Kennedy ispred portreta Ronalda Reagana (Foto: SIPA USA/PIXSELL)

VOLODIMIR IŠČENKO Teret rata u Ukrajini je na siromašnijima

Siromašnije ruralno stanovništvo i radnike je lakše mobilizirati jer se nemaju gdje skriti, odnosno dostupniji su vlastima. Oni imaju i manje mogućnosti da podmićivanjem izbjegnu regrutaciju. Javna potpora ratu naj snažnija je upravo među profesionalnom srednjom klasom i u takozvanom civilnom društvu. Ta klasa uživa različite privilegije

VOLODIMIR IŠČENKO, istaknuto ime ukrajinske ljevice, sociolog je i istraživač Instituta za istočnoeuropske studije Slobodnog sveučilišta u Berlinu. Bavi se društvenim pokretima, revolucijama, krajnjom desnicom i ljevicom u Ukrajini. Prošle godine izdavačka kuća Verso objavila je njegovu knjigu 'Towards the Abyss: Ukraine from Maidan to War' ('Prema ponoru: Ukrajina od Majdana do rata').

Kakvi su stavovi građana Ukrajine prema pregovorima SAD-a i Rusije te mogućem mirovnom sporazumu?

Nema istraživanja o raspoloženju Ukrajinaca prema najnovijim događajima, a bez podataka ne bih nagađao. U prijašnjim istraživanjima očit je bio rast potpore pregovorima, jedno jesensko istraživanje ustanovilo je i većinsku potporu kompromisu oko teritorija ukoliko bi Ukrajina dobila čvrste sigurnosne garancije – članstvo u NATO-u ili ekvivalent tome. A TRUMP ne nudi zaštitu ni NATO-a ni SAD-a. Europski vođe pregovaraju o tome jesu li voljni poslati mirovne snage, što također ne izgleda kao garancija. Možemo pretpostaviti da mnogi Ukrajinici ne žele nastaviti rat, ali pitanje je što su spremni prihvatiti. Trumpov prijedlog o preuzimanju ukrajinskih rudnih resursa izgleda kao eksplicitan kolonijalni aranžman. Ne bi mnogo građana to podržalo, ali možda bi bilo drugačije ako bi to uključivalo nastavak potpore Ukrajini.

Neposredno prije početka invazije napisali ste kako se Ukrajina ne bi trebala dovesti u situaciju da o njoj odlučuju velike sile, no upravo se to događa?

Ustvrdio sam da Ukrajina treba voditi au-

tonomniju i nezavisniju politiku te tražiti rješenja koja se tiču suštinskih elemenata sukoba. Mislim na sporazume iz Minska, koji nisu predstavljali samo mirovni sporazum za rat u Donbasu nego i instrument osiguravanja ukrajinske neutralnosti. Mogli su stvoriti uvjete za inkluzivni, pluralistički projekt izgradnje nacije koji uključuje naslijeđe sovjetske Ukrajine. U suprotnom, kao što sam rekao, Ukrajini bi mogla biti uskraćena 'prilika da utječe na vlastitu budućnost, dok odluke u njeno ime donose strane sile'. Nakon početka invazije i nakon što je inicijalni plan invazije brzo propao, spomenuti argument mogao se činiti naivnim ili čak posve pogrešnim. Sada se ta teza ispostavlja proročanskom. Izgleda da se u Saudijskoj Arabiji trenutno odvija upravo ono na što sam upozoravao – o našoj sudbini odlučuju velike sile.

Nakon početka agresije ustvrdili ste kako su Ukrajinci ujedinjeni u otporu Rusiji, ali kako ih ne ujedinjava nikakav pozitivan projekt?

Jedinstvo je bilo emocionalno i vrlo privremeno i nije bilo zasnovano ni na kakvom pozitivnom projektu, osim očekivanja brze pobjede. To jedinstvo je stvoreno ne toliko samom invazijom, koliko time da je brzo postalo jasno da je izvorni plan propao. Da su Rusi uspjeli smijeniti vlast u Kijevu, Ukrajinici bi bili mnogo podijeljeniji. Nakon što su se očekivanja o brznoj pobjedi nad Rusijom ispostavila uzaludnim, uglavnom nakon propasti ukrajinske protuofenzive iz 2023., pojavilo se mnogo znakova društvene i političke fragmentacije među Ukrajinčima.

Provodimo dubinske intervjue s građanima iz različitih klasa. Svi se smatraju Ukrajinčima, ali imaju vrlo različita očekivanja. Mnogi su izuzetno pesimistični i otuđeni.

Ako bi mogli, napustili bi zemlju zato što ne vjeruju u njenu budućnost. Državi ne vjeruju čak ni altruisti, volonteri koji distribuiraju humanitarnu pomoć. Ne doživljavaju je kao svoju državu, a mnogi ni rat ne doživljavaju kao svoj. To je rezultat politika provedenih nakon invazije, ali još i prije toga. To je rezultat fundamentalne krize legitimacije ukrajinske države i elite, koju Ukrajina dijeli s većinom drugih postsovjetskih država, što se nije promijenilo ni u situaciji egzistencijalne prijetnje. Rasprostranjeni su pesimizam i kritičnost, primjerice percepcija korupcije mnogo je gora nego prije rata.

Zelenski u teškoj situaciji

U analizi na portalu Al Jazeera ističete kako su neuspjesi na frontu posljedica socioekonomskih tenzija. Mnogi građani smatraju da državom vladaju predatorске elite zainteresirane prvenstveno za profit, dok stanovništvu država ne nudi ništa, kao i da teret rata nije ravnoopravno raspoređen. Zbog toga se mnogi opiru mobilizaciji ili dezertiraju. Prema istraživanju, 52 posto Ukrajinaca odbija mobilizaciju, dok je otvoreno podupire svega 32 posto?

Teret rata uglavnom leži na siromašnijem ruralnom stanovništvu i radnicima. Njih je lakše mobilizirati jer se nemaju gdje skriti, odnosno dostupniji su vlastima. Oni imaju i manje mogućnosti da podmićivanjem izbjegnu regrutaciju. Njihovi stavovi u javnosti su manje prisutni. Javna potpora ratu naj snažnija je upravo među profesionalnom srednjom klasom i u takozvanom civilnom društvu. Ta klasa uživa različite privilegije. Primjerice, regrutacije su oslobođeni zapo-

slenici 133 nevladine organizacije financirane sa zapada. Države u ratu obično osnažuju svoj aparat, nacionaliziraju resurse i povećavaju poreze. Ukrajina je radila suprotno. Porezi su podignuti vrlo kasno i umjereno. Paradoks je da su mnogi građani spremni donirati novac privatnim inicijativama koje nabavljaju opremu za vojsku, ali ne žele plaćati porez, i to zato što ne vjeruju državi. Jedna manifestacija te klime nepovjerenja i otuđenja je i izbjegavanje mobilizacije. Građani ne žele žrtvovati život za državu koja se tijekom tri decenije postsovjetske krize povlačila iz njihovih života, kršeći sva obećanja o prosperitetu, sigurnosti i bazičnom preživljavanju. Također, pojačana državna

Provodimo dubinske intervjue s građanima iz različitih klasa.

Mnogi su izuzetno pesimistični i otuđeni. Ako bi mogli, napustili bi zemlju zato što ne vjeruju u njenu budućnost. Državi ne vjeruju čak ni altruisti, volonteri koji distribuiraju humanitarnu pomoć

prisila u provođenju regrutacije još više potkopava njenu legitimnost.

Prema zakonu, izbori se ne mogu održati tijekom rata, no sada ne samo Rusija nego i SAD vrše pritisak po tom pitanju. Što bi povratak politike značio za Ukrajinu, kao i za predsjednika Volodimira Zelenskog? To suštinski ovisi o ishodu pregovora. Ako Trump i PUTIN uspiju sklopiti i nametnuti dogovor, to će za ZELENSKOG biti loše vijesti. Ako ne uspiju, mogao bi nastaviti igrati ulogu ratnog vođe, iako to znači i nastavak razaranja. Moguće je da će sporazum uključivati i provođenje izbora. Zelenski je upravo nametnuo sankcije i zamrznuo imovinu jednog od svojih protivnika, bivšeg predsjednika PETRA POROŠENKA kojeg velik broj Ukrajinaca vidi kao vođu opozicije, iako on vjerojatno ne bi pobijedio Zelenskog. Mnogo se nagađa o kandidaturi bivšeg zapovjednika vojske VALERIJA ZALUŽNOG. On o političkim ambicijama šuti, ali je prema istraživanjima najpopularnija ličnost i vjerojatno bi imao dosta šansi.

Zelenski nije uspio izgraditi jak personalizirani režim. Čak ni zastupnici njegove vlastite stranke u Vrhovnoj radi ne glasaju uvijek kako bi on htio. Tu je i pitanje legitimnosti. Očekivano, invazija je okupila građane oko vodstva, pa mu je tijekom prve godine rata podršku izražavalo preko 80 posto građana. Sada je povjerenje u njega palo na 40 do 50 posto, a prema jesenskim anketama svega bi 16 posto građana glasalo za njega, što ne izgleda dobro za vođu zemlje u ratu. Zelenski je u prilično teškoj situaciji. Mnogo toga bit će odlučeno narednih mjeseci. Ako pregovori budu uspješni, moguće je da bude reizabran. Neki su mu savjetovali da se ne kandidira, nego povuče iz politike i ostane upamćen kao ratni vođa.

Na zapadu je rat percipiran kao sukob ukrajinske demokracije i ruske autokracije, no u Ukrajini je zabranjen niz stranaka koje su označene kao 'proruske', dok je cenzura medija raširena. Do koje su mjere prisutne autoritarne tendencije?

Ideja da će rat neku zemlju demokratizirati je zanimljiva. U tim se interpretacijama često ističu živo civilno društvo, otpor i entuzijazam. To je nakon prve godine rata nestalo. Ostale su, i eskalirale, cenzura i represija. Broj kaznenih slučajeva zbog 'političkih' zakonskih članaka – kolaboracija, izdaja države, 'opravdavanje agresije' – ili onih o dekomunizaciji vrlo je visok, veći nego broj slučajeva političkog progona u Rusiji, ukoliko gledamo u odnosu na malobrojnije stanovništvo Ukrajine. Događalo se da Služba sigurnosti ljude progoni čak i zbog stavova iznesenih u privatnim razgovorima, putem telefona ili s rodbinom. Neki smatraju da država u ratu ima pravo progoniti one koji su protiv nje. Brojnost tih slučajeva pokazuje da odbijanje države nije većinski stav, ali je prisutan i to ne u beznačajnom broju. Zelenski je sankcionirao vođu opozicije, što se u demokracijama ne bi smjelo događati. Nije jasno što sankcije protiv Porošenka, vođe nacionalističkog dijela opozicije, imaju s državnom sigurnošću. Zalužni je smijenjen s mjesta zapovjednika vojske i poslan u Veliku Britaniju kao veleposlanik, iako ne govori dobro engleski. Nagađalo se da je Zelenski to napravio zbog Zalužnijeve popularnosti. To nema veze s demokracijom ili potrebama vojske, nego s eliminacijom političkih suparnika. Mnogi su vođe najveće zabranjene stranke, Opozicijske platforme Za život, postali vrlo lojalni Zelenskom zato što su ucijenjeni da će ostati bez mjesta u parlamentu i biti sudski gonjeni kao proruski izdajnici.

Banderizacija Ukrajine

Moćni oligarh Ihor Kolomojski uhapšen je 2023. Kakva je danas uloga oligarha i kako je rat utjecao na klasne odnose?

Zelenski je nedavno sankcionirao još nekolicinu oligarha. Nagađa se da bi se moglo raditi o preuzimanju kontrole nad resursima, koje bi potom ponudio Trumpu u okviru sporazuma sa SAD-om. Oligarsi su u ratu oslabili. Često ističem da se rat zapravo vodi oko interesa političkih kapitalista, koje predstavlja Rusija, dok su na drugoj strani profesionalne srednje klase organizirane u prozapadno civilno društvo i u savezu s međunarodnim kapitalom. Taj blok je očito ojačao, već i zbog ukrajinske ovisnosti o stranom oružju, novcu i puno toga drugog.

Nerijetko se ističe utjecaj ukrajinske ekstremne desnice na društvo i državu. Kako ga vi procjenjujete?

Ekstremna desnica toliko je normalizirana da reakcije na nju uglavnom dolaze ili iz

Zelenski je sankcionirao vođu opozicije, što se u demokracijama ne bi smjelo događati. Nije jasno što sankcije protiv Porošenka imaju s državnom sigurnošću. Zalužni je pak smijenjen s mjesta zapovjednika vojske i poslan u Veliku Britaniju kao veleposlanik

proruskih ili krugova zapadne ljevice. Radikalno nacionalistički pozdrav u vojsci je institucionaliziran. Bivši direktor Ukrajinskog instituta nacionalnog pamćenja VOLODIMIR VIATROVIČ odigrao je ključnu ulogu u dekriminalizaciji i glorifikaciji banderovaca, a nedavno je izjavio kako je zadovoljan banderizacijom Ukrajine. Narasle su legitimnost i moć ekstremne vojne formacije Azov, koja je započela kao bataljon, pa prerasla u dvije brigade, a sada će imati tri korpusa. Govorimo o desecima tisuća vojnika pod zapovjedništvom ekstremnih desničara poput ANDRIJA BILECKOG. Njihovi veterani mogli bi postati jezgra značajne političke partije. Azov je povezan s ekstremnom desnicom u državama zapadne i istočne Europe. Ne surađuju s Alternativom za Njemačku jer je sklona Rusiji, ali povezani su s III. Weg, organizacijom mnogo ekstremnijom od AfD-a, kao i s talijanskom Casom Pound. Taj potencijalni međunarodni problem još je jedna mračna posljedica ovog rata.

U uvodu knjige naslovljenom 'Pogrešan Ukrajinac' navodite kako se ni prije rata niste uklapali u dominantni intelektu-

Dominantne teze kažu kako je Putin postao opsjednut poviješću ili iracionalnim suprotstavljanjem NATO-u. No ozbiljna objašnjenja rata trebaju uzeti u obzir materijalne interese i vladajuće strukture. Moja teza je da se suštinski radi o postsovjetskom klasnom sukobu

alni svjetonazor, i to zato što niste odbacivali osobno i društveno sovjetsko naslijeđe, niti podržavali nacionalističke liberale po kojima priključenje zapadu znači dolazak 'pravog kapitalizma' i priključenje 'civiliziranom svijetu'. Koliko u današnjoj Ukrajini postoji prostora za drugačije poglede?

Prostor je vrlo ograničen, čak i van Ukrajine. Nakon objave članka 'Ukrajinski glasovi?' u kojem sam kritički pisao o takozvanoj dekolonizaciji Ukrajine i nacionalističkoj političkoj identitetu doživio sam puno potpore, ali i zaista mnogo napada. Ako se suprotstavljate nacionalističkom prozapadnom diskursu, niste toliko 'nacionalni izdajnik' nego još više klasni izdajnik – izdajica vlastite klase. Povjesničarka MARTA HAVRIŠKO piše o ekstremnoj desnici. Od ukrajinskih i ruskih ekstremista dobiva vrlo ozbiljne prijetnje. Umjesto da je brane, njeni je kolege napadaju kao izdajnicu. Stoga se brojni kritički intelektualci boje javno govoriti.

Sovjetsko i rusko naslijeđe

Ukrajina je prije rata bila pluralna zemlja, u kojoj je polovina stanovništva govorila i ruski ili isključivo ruski. Iako se većina svrstala uz Ukrajinu, danas je upotreba ruskog vrlo ograničena. Zabranjeno je objavljivanje knjiga i javno izvođenje pjesama na ruskom, pojedina sveučilišta zabranila su govorenje ruskog čak i u privatnim razgovorima. Kako izgleda perspektiva rusofonog stanovništva na teritoriji pod kontrolom vlade?

U Ukrajini još uvijek traju rasprave o tome bi li zemlja ipak trebala u nekom stupnju biti otvorena za sovjetsko i rusko naslijeđe. Postoje kritike zakona o dekomunizaciji, ograničenja javne upotrebe ruskog i uklanjanja simbola ruske kulture. Danas u Ukrajini nema nijedne škole u kojoj se uče ruski jezik i književnost, ni u gradovima u kojima je većina djece ruski materinji. To je teško opravdati brigom za sigurnost zemlje, ali se uklapa u ideje etničke asimilacije. Neki javni akteri poput OLEKSIIJA ARESTOVIČA ili gradonačelnika Odese GENADIJA TRUHANOVA istupaju protiv toga. Ukoliko se stvori permisivnija politička klima, dio ukrajinske elite mogao bi se pridružiti njihovim stavovima. Teško je nagađati, no sigurno postoji ogroman ra-

skorak između stavova dijela stanovništva, koje drže za sebe, i pogleda koji javno dominiraju. U intervjuima koje smo provodili ima mnogo vrlo kritičnih sugovornika, koji kažu da u strahu od ostracizma ili formalne represije politička pitanja raspravljaju samo u najužem krugu.

Možete li pojasniti tezu da u korijenu ovog rata leže nesposobnost i interesi vladajuće klase političkih kapitalista?

Dominantne teze kažu kako je Putin postao opsjednut poviješću ili iracionalnim suprotstavljanjem NATO-u. No ozbiljna objašnjenja rata trebaju uzeti u obzir materijalne interese i vladajuće strukture. Moja teza je da se suštinski radi o postsovjetskom klasnom sukobu. Nakon raspada SSSR-a dominantna grupa u vladajućoj klasi postali su politički kapitalisti, čija je glavna prednost pristup državnim povlasticama i resursima. No oni nisu dovoljno investirali u domaću privredu i nisu bili sposobni izgraditi lojalnu srednju klasu. Profesionalne srednje klase našle su interes u zapadnim integracijama i u transnacionalnom kapitalu, koji su nudili prilike za karijere od nevladinih organizacija do korporacija. Taj dio društva se povezo s transnacionalnom liberalnom frakcijom globalne vladajuće klase, za razliku od protekcionističke, koju sada oličava i Trump.

Politički kapitalisti suštinski su zainteresirani za zadržavanje kontrole nad državom. Ne žele dopustiti da ih istisne međunarodni kapital, kao što se dogodilo u istočnoeuropskim zemljama u kojima se nisu pojavili snažni lokalni igrači, nego su te ekonomije uvelike preuzele zapadne korporacije. Zapadni integracijski projekti i njihov fokus na borbu protiv korupcije znače poraz lokalne vladajuće klase u svrhu otvaranja prostora međunarodnom kapitalu. Zelenski sada uzima prirodne resurse Kolomojskom kako bi ih isporučio američkim tvrtkama. Postsovjetski oligarsi su se u globalnu vladajuću klasu mogli 'integrirati' samo individualno i oportunistički – kupovinom vila ili jahti – ali nikada kolektivno, kao blok, organiziran u suverenoj državi na postsovjetskom prostoru.

Putinov plan je bio da Rusija preko projekta Euroazijske unije (EAO) postane suvereni centar kapitalističke akumulacije, reintegrirajući važne dijelove sovjetske ekonomije, prije svega Ukrajinu s njenom energetsom infrastrukturom te vojnom i zrakoplovnom industrijom. Bez Ukrajine je EAO mnogo slabija. Ostvarenje tog projekta potkopavalo je širenje zapadnih struktura i europskih partnerstva. Dakle, iza ekspanzije NATO-a i EU-a u biti stoji klasni sukob. Invazija Ukrajine krajnja je eskalacija – do koje je došlo kroz političke krize, revolucije, neuspjela rješenja – fundamentalnog sukoba koji presijeca cijeli postsovjetski prostor.

Zapad nije uspio izolirati Rusiju. Oduprla se sankcijama i kao alternativu zapadu gradi BRICS. Putin možda neće ostvariti maksimalističke ciljeve, ali će vjerojatno izboriti značajne ustupke Ukrajine i SAD-a. Smiješno je smatrati da je sve to rezultat njegovih 'iracionalnih' opsesija. Putin je bonapartistički vođa, autonoman od pojedinih frakcija ruske vladajuće klase političkih kapitalista, ali zastupa i slijedi njihov dugoročni kolektivni interes u osnaživanju suverene države. Unatoč teškim međunarodnim sankcijama, rat je i izravno pogodio rusku vladajuću klasu, uvećavajući njeno bogatstvo, prihode i koncentrirajući vlasništvo. Zahvaljujući vojnom kejnzijanizmu prosperirali su i veliki dijelovi drugih klasa, poput radnika u vojno-industrijskom sektoru ili obitelji vojnika. ■

Dejting i loš rejting

Istraživanje američkog Centra Pulitzer razotkriva kako Match Group – kompanija koja kontrolira polovicu globalnog tržišta online datinga i u čijem je vlasništvu niz aplikacija za upoznavanje, među kojima i najpopularniji Tinder – opstruira istragu protiv prijavljenih silovatelja i sustavno odbija poduzeti mjere za zaštitu svojih korisnika

JEDNE večeri u siječnju 2023. godine mlada žena iz Denvera otišla je u restoran na dejt s 34-godišnjim kardiologom kojega je 'srela' na aplikaciji za upoznavanje Hinge. Nakon večere zajedno su otišli u njegov stan, gdje joj je 'doktor' po izlasku iz kupaonice pružio piće. To je otprilike sve čega se s tog susreta sjeća jasno, sve ostalo je u magli. Nakon što je popila gutljaj tekile sa sodom, žena je počela gubiti kontrolu nad tijelom i pala je na pod, a muškarac joj je priklještiio glavu rukom i počeo je snimati telefonom. Žena se uspjela osloboditi, pozvala je taksu u kojem je povratila, a povraćala je i u svom stanu sve do sutra ujutro. Kada je prizdravila, prijavila je napad kompaniji preko koje je upoznala muškarca koji ju je napao, izvjesnog STEPHENA MATTHEWSA, koji će dvije godine kasnije biti osuđen na 158 godina zatvora po 35 točaka optužnice drogiranja i seksualnog napada na 11 žena.

Ovaj slučaj dio je 18-mjesečnog novinarskog istraživanja pod naslovom 'Dating Apps Reporting Project' koje je proveo američki Centar Pulitzer u suradnji s nekoliko medija, a novinari koji su na njemu radili saznali su i da je kompanija Match Group, u čijem je vlasništvu aplikacija Hinge, samo četiri dana

prije opisanog slučaja dobila obavijest jedne druge žene da ju je isti korisnik silovao. I desetak dana nakon opisanog napada jedna je žena i kompaniji i policiji prijavila silovanje koje je počinio isti muškarac. Kasnije se ispostavilo da je Grupa Match prvu prijavu protiv Matthewsua dobila još u rujnu 2020., dakle više od dvije godine prije ovih incidenata. Kompanija je čak i nakon podizanja optužnice protiv Matthewsua opstruirala istragu, a državno odvjetništvo čekalo je da im pošalju dokumente više od osam mjeseci.

Match Group je 8,5 milijardi dolara vrijedna kompanija u čijem je vlasništvu niz aplikacija za upoznavanje, među kojima su i najpopularniji Tinder, te OKCupid i Plenty of Fish. Posluje u 190 država i kontrolira polovicu globalnog tržišta online datinga, a u vrijeme opisanog napada kompanija je imala politiku sigurnosti prema kojoj bi svaki korisnik prijavljen za napad trebao odmah biti uklonjen sa svih Matchovih aplikacija. Novinari koji su vidjeli interne dokumente saznali su i da je uprava počela dobivati prijave o drogiranju, napadima i silovanjima najmanje od 2016. godine, da se od 2019. svaki takav napad bilježi u centralnu bazu podataka kojoj imaju pristup administratori svih aplikacija i da su u tom

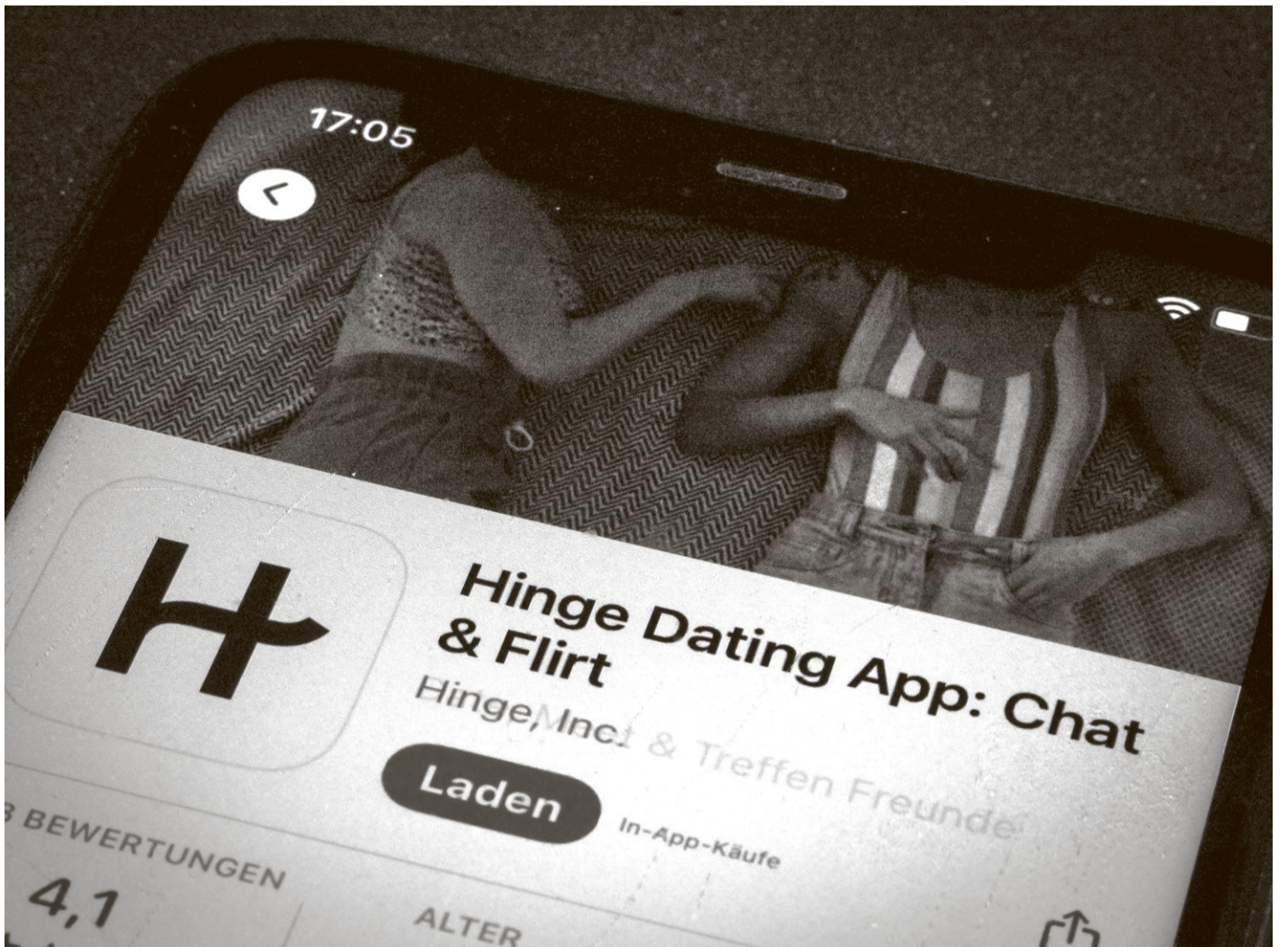
sustavu svakog tjedna registrirane stotine sličnih slučajeva. Unatoč tome, kompanija po pitanju sigurnosti nije poduzimala ništa, a interni dokumenti pokazuju i da se uprava sustavno odupirala nastojanjima da se poboljša sigurnosna politika kako se time ne bi kočio rast prihoda.

Prilikom istraživanja poslovnih praksi kompanije, 'Dating Apps Reporting Project' sam je testirao njezine aplikacije da vidi mogu li se i kako korisnici Tintera ponovno pridružiti iako su prijavljeni za seksualni napad. U travnju 2024. novinari su otvorili nekoliko računa na Tinderu, a kasnije su fiktivne korisnike sami prijavili za seksualno nasilje. Tinder ih je ubrzo blokirao, no novinari su nakon toga s lakoćom otvorili nove račune i na Tinderu i drugim aplikacijama Match Groupa i to s identičnim osobnim podacima (ime i prezime, datum rođenja i profilna fotografija) koje su koristili na zabranjenim računima. Kako bi zaobišli Tinderovu zabranu koristili su se jednostavnim tehnikama koje su pronašli na internetskim forumima.

U istraživanju se detaljno opisuje i kako je kompanija sustavno odbijala poduzeti mjere za zaštitu svojih korisnika, a kada je i donosila neke protokole činila je to samo kako bi ostavila dojam da nešto poduzima. Američki Kongres je, naime, u dva navrata – 2020. i 2023. godine – od kompanije tražio podatke o seksualnim napadima i njezinim sigurnosnim politikama, ali ih nikada nije dobio. Umjesto toga, u rujnu 2020. Match Group je za šeficu odjela za sigurnost doveo bivšu policajku koja je prije toga radila u Uberu i toj kompaniji pomogla srediti stanje nakon serije skandala koji su uključivali pijanstvo vozača, prometne nesreće i seksualne napade. U početku je sve izgledalo obećavajuće, no jedan bivši zaposlenik Matcha novinarima je rekao da je sve to zapravo bila predstava i da je jedino rješenje da aplikacije za upoznavanje naprosto 'prestanu postojati'.

MICHAEL LAWRIE predvodio je tim za sigurnost Matchove aplikacije OKCupid, a po dolasku nove šefice ponudio se da riješi neke manjkavosti programa za sigurnost Sentinel, koje su prijavljenim korisnicima omogućavale da se ponovno registriraju na aplikacijama. Uz softverske intervencije, Lawrie je inzistirao i da kompanija oformi istraživački odjel u kojemu će se kvalificirani i iskusni ljudi baviti otkrivanjem pristupnika. Umjesto toga, kaže Lawrie,

Američki Kongres je u dva navrata od Match Groupa tražio podatke o seksualnim napadima i njihovim sigurnosnim politikama, ali ih nikada nije dobio. Umjesto toga, za šeficu odjela za sigurnost doveli su bivšu policajku koja je prije toga u Uberu pomogla 'srediti stanje'

Aplikacija putem koje je operirao silovatelj kasnije osuđen zbog seksualnog napada na 11 žena (Foto: Rüdiger Wölk/IMAGO/PIXSELL)

zaposlenici u ovom odjelu pretvoreni su u radnike na tvorničkoj traci i pritiskani da čim brže zaključuju istrage, da bi na koncu svi bili otpušteni, a sigurnosni rad 'outsorsan konfaktorima s malo znanja i strogim kvotama' u zemljama izvan SAD-a.

Iako se u ovakvim slučajevima često može čuti argument da se seksualno nasilje učestalo događa i mimo aplikacija za upoznavanje, istraživanja pokazuju da one napadačima omogućavaju praktički neograničen pristup potencijalnim žrtvama i na taj način povećavaju broj seksualnih napada. Jedno takvo istraživanje Sveučilišta Brigham Young, vjerske obrazovne institucije iz Utaha na koje se pozivaju istraživači Centra Pulitzer, pokazalo je da se napadi u susretima organiziranim preko aplikacije događaju brže i da su nasiljniji nego kada se ljudi upoznaju direktno, te da napadači češće za žrtve izabiru naročito ranjive osobe, primjerice ljude s mentalnim bolestima. 'Pronađene su specifične i zabrinjavajuće razlike između seksualnih napada uz pomoć dejting aplikacija i seksualnih napada koje počinje poznanici', piše u ovoj studiji, 'pa stoga smatramo da seksualni predatori aplikacije za upoznavanje koriste kao teren za lov na ranjive žrtve.'

Zbog ovih razloga, ali i sve izraženijeg dojma da im aplikacije za upoznavanje zapravo ne pomažu pronaći partnere, posljednjih godina bilježi se sve veće nezadovoljstvo korisnika. Tako je istraživanje agencije Pew Research Center iz 2023. pokazalo da gotovo polovica (46 posto) ispitanih ima 'negativno ili vrlo negativno iskustvo', pri čemu je 64 posto ispitanih žena prijavilo i da su se osjećale nesigurno zbog poruka koje dobivaju. Da aplikacije nisu siguran način za upoznavanje smatralo je 49 posto svih ispitanih i 57 posto žena, a 56 posto žena mlađih od 50 godina reklo je i da su primale neželjene poruke eksplicitno seksualnog sadržaja. Istraživanje je pokazalo i da je aplikaciju za upoznavanje barem jednom koristilo 30 posto svih Amerikanaca, a mlađih između 18 i 29 godina čak 53 posto. Samo deset posto ispitanih reklo je da su trajnog partnera ili partnericu upoznali preko aplikacije. Također, 35 posto ispitanih

odgovorilo je da su platili da bi mogli koristiti dodatne značajke aplikacija, a istraživanja pokazuju i da prosječni korisnik na online dating troši oko 20 dolara mjesečno, no cijena za 'elitno članstvo' može dosegnuti i 6.000 dolara godišnje.

KOMENTIRAJUĆI praksu naplaćivanja dodatnih značajki aplikacija, odvjetnik TIM GORDANO rekao je da je kompanija Match 'napravila vrlo dobar posao da ljude uvjeri da su oni sami razlog zašto im ljubavni životi ne valjaju'. Match je 'moćna kompanija koja dizajnira tehnologiju zbog koje se ljudi osjećaju usamljeno, depresivno i ovisno', rekao je ovaj odvjetnik koji je u veljači 2024. u ime skupine bivših korisnika podignuo tužbu protiv kompanije. U njoj se tvrdi da ona namjerno koristi adiktivne značajke aplikacija kako bi kod korisnika poticala kompulzivno ponašanje i navodila ih da sve više plaćaju.

U tekstu nedavno objavljenom na portalu Jacobin autor spominje i članak objavljen u pravnom časopisu Sveučilišta New York u kojemu se problematizira monopolska uloga kompanije Match, koju relevantne vlasti međutim ne propituju zbog toga što je osnovna aplikacija besplatna. U tom pravnom članku opisano je i kako je Grupa Match od 1995. godine, kada je osnovana, pa do 2020. različitim nasilničkim taktikama apsorbirala gotovo sve konkurentne aplikacije za upoznavanje, pa sada zajedno s jedinim preostalim konkurentom, kompanijom Bumble, kontrolira praktički cijelu industriju.

U spomenutoj grupnoj tužbi protiv Grupe Match navodi se i da je njezina dominacija 'izmijenila društvenu stvarnost' i da putem 'značajki koje stimuliraju dopamin korisnike pretvara u kockare zarobljene u potrazi za psihološkom nagradom koju Match namjerno čini nedostiznom'. Korisnicima se obećava da će dobiti pristup 'najboljem izboru' što više puta stisnu 'like', dok s druge strane onima koji nisu dovoljno aktivni aplikacija u početku nudi atraktivnije profile kako bi ih navela da ostanu prisutni. Jedan od tvorca Tintera, navodi se u tekstu Jacobina, priznao

je da ga je inspirirao američki bihevioristički psiholog B. F. SKINNER koji se bavio konceptom 'operantnog uvjetovanja', oblika učenja nagrađivanjem poželjnog, odnosno kažnjavanja nepoželjnog ponašanja.

Primarni cilj aplikacija Grupe Match, tvrdi se u tužbi, stoga nije da poveća svoju bazu korisnika i time im pomogne da pronađu partnere, već da postojeće besplatne korisnike pretvori u one koji plaćaju. O tome svjedoči podatak da je kompanija recentno povećala prihode iako joj je broj novih korisnika u padu.

No u procesu koji je skupina bivših korisnika pokrenula protiv Matcha sud je potkraj prošle godine prihvatio argument njihovih odvjetnika da kompaniju od ovakvih tužbi štite uvjeti poslovanja na koje korisnici pristaju kada preuzmu aplikaciju. Sudac je slučaj uputio na arbitražu, što je odvjetnik prokomentirao rekavši da velike kompanije preferiraju arbitraže jer im njihova tajnost omogućava da sakriju informacije od javnog interesa, a financijska moć da ispregovaraju za sebe povoljan ishod.

Jacobin navodi da i Savezna trgovinska komora, agencija zadužena za zaštitu potrošača, već godinama vodi proces protiv Grupe Match, no ishod tog procesa ovisit će i o tome što će predsjednik DONALD TRUMP uopće učiniti s ovom agencijom, odnosno hoće li je, kao i neke druge, ugasiti ili joj drastično smanjiti sredstva.

S druge strane, zahvaljujući novim evropskim zakonima kojima se reguliraju digitalne platforme, Grupa Match obavezna je podnijeti izvještaj o transparentnosti, koji uključuje i podatke o različitim nepravilnostima pa tako i one o sigurnosti korisnika. Na web-stranici DSA Transparency Database Evropske komisije može se vidjeti da je od 15. do 17. veljače izlistano 161.075 slučajeva kršenja različitih EU propisa odnosno uklonjenog sadržaja Matchovih aplikacija, od kojih se većina odnosi na najpopularniji Tinder. ■

INTERNACIONALA

Krojači Ukrajine

SAD i Rusija o Ukrajini pregovaraju bez Ukrajinaca. Njihov mogući sporazum trebala bi provoditi i EU, koju se malo što pita. Rusija bi na koncu mogla dobiti teritorij i izgubiti sankcije, a od međunarodnog prava mogle bi ostati ruševine

USAMO nekoliko tjedana geopolitička karta je izokrenuta. Autor izokretanja je američki predsjednik DONALD TRUMP. Posljednji dani obilježeni su američko-ruskim razgovorima koji bi trebali postati pregovori o kraju rata u Ukrajini. U Rijadu (u očito rehabilitiranoj Saudijskoj Arabiji kojom vlada prestolonasljednik MUHAMED BIN SALMAN, donedavno ne naročito poželjan partner zbog toga što svoje političke protivnike doslovce trančira) sastale su se američka i ruska delegacija. Predvodili su ih ministri vanjskih poslova, ruski SERGEJ LAVROV i američki MARCO RUBIO. Uočimo da u američkoj delegaciji nije bio poseban Trumpov izaslanik za Ukrajinu KEITH KELLOGG, ali jest bio njegov golfer-ski partner i posebni izaslanik za Bliski istok STEVE WITKOFF.

Na razgovore nije pozvan nitko iz Ukrajine (zbog toga je predsjednik VOLODIMIR ZELENSKI odgodio putovanje u Saudijsku Arabiju za ožujak), njihovi predstavnici navodno će biti pozvani u kasnijim fazama, a Europa, odnosno Europska unija iz prego-

vora je isključena. Pojednostavljeno rečeno, stvari stoje ovako: Zelenski se trudi da se Ukrajinu pozove za pregovarački stol i govori da za njegovu zemlju nije prihvatljivo pregovarati o njoj bez nje, a dijelovi Europske unije, Francuska posebno, nastoje sklepati nekakvu kompoziciju koja bi nešto radila po pitanju mira u Ukrajini, tek toliko da se ne osjećaju potpuno marginalizirani u svojoj globalnoj nevažnosti. U međuvremenu je Rubio izjavio da su se dvije delegacije u Rijadu dogovorile o formiranju timova na visokoj razini koji će nastaviti raditi na sklapanju mira za Ukrajinu i 'istražiti ekonomske i investicijske prilike koje će nastati uspješnim završetkom konflikta u Ukrajini'. Primijetimo i da je upotrijebio imenicu 'konflikt', ne 'rat'.

Sastanak delegacija predvođenih inoministima nije bio jedini rusko-američki sastanak u Rijadu u utorak. Član ruske delegacije KIRIL DMITRIJEV, prijatelj PUTINOVE kćeri i predsjednik uprave Ruskog fonda za direktne investicije, sa svojim se timom odvojeno sastao s Amerikancima. Izjavio je da su američke naftne kompanije jako dobro poslovale u Rusiji, vjeruje da će se vratiti jer zašto bi propustile prilike koje Rusija pruža.

Sve to naliči na refeudalizaciju svijeta. Dva feudalna vladara, Trump i Putin, putem svojih emisara dogovaraju sudbinu zemlje koja nije njihova, ali je u vazalnom odnosu. Možda se na koncu sporazum pečatira i kakvim dinastičkim brakom kao zalogom vječnog mira. Nakon sastanka spomenuto je i da će delegacije razgovarati o teritoriju (ukrajinskom) i sankcijama (nametnutim

Rusiji). U prijevodu, to znači da bi na koncu pregovora Rusija mogla dobiti teritorij, a izgubiti sankcije.

Europska unija ima nešto bolju poziciju od Ukrajine u očima aktualnih krojača Ukrajine. Ona je ta koja bi trebala platiti nemali dio računa zamišljenog mirovnog sporazuma. Dvije krojačice dat će sigurnosna jamstva Ukrajini, a garant realizacije tih jamstava trebala bi biti EU, po mogućnosti (iz američkog gledišta) slanjem vojnika, odnosno (iz ruskog kuta) na neki drugi način. No, prvo pitanje nije zašto bi netko tko nije uključen u pregovore bio garant realizacije, prvo je pitanje zašto bi netko uopće trebao garantirati ono što mu garantiraju SAD i Rusija. Doduše, Ukrajina je jamstva za svoj teritorijalni integritet s istih adresa dobila i 1994., kada je u Budimpešti Moskvi predala svoje nuklearno oružje, a ta jamstva nisu propala 2022. nego 2014. godine, kada je Rusija anektirala Krim i vodila pobunu na istoku zemlje.

Naravno, postoji velik problem s vojskom koju bi europske zemlje trebale poslati, navodno 150.000 vojnika. Nitko ne zna kako bi se u Europi skupilo toliko vojnika za Ukrajinu. Britanski premijer KEIR STARMER najavio je slanje vojnika, njemačka politika (na liniji odlazećih, kancelara OLAF SCHOLZA i ministrice vanjskih poslova ANNALENE BAERBOCK) malo bi slala, pa bi vidjela bi li slala. Veliki arhitekt pokušaja europskog povratka u međunarodnu političku arenu je francuski predsjednik EMMANUEL MACRON, poznat i po tome što mu svi najvažniji planovi propadaju. Slanje vojske, čak i da se pronađe

150.000 vojnika, neće biti jednostavan posao. Rusija je izjavila da nema ništa protiv ulaska Ukrajine u EU jednog dana, ali ne dolazi u obzir njeno članstvo u NATO-u. Lavrov je rekao da prisustvo vojnika članica NATO-a u mirovnoj misiji u Ukrajini nije prihvatljivo.

Macron je u ponedjeljak naprasno organizirao sastanak izabраниh čelnika članica Unije i britanskog premijera. Sastanak je ispunio očekivanja – ništa nije dogovoreno, osim toga da će se dogovarati o dogovoru. Europa, posebno njen dio zvan EU, u groznom je položaju: ustati i emancipirati se od SAD-a pa postati svjestan svojih geopolitičkih slabosti i nemoći ili odustati pa (p) ostati sve manje važan privjesak američke administracije. EU, i da hoće, ne može slati vojske članica u mirovne misije; to je pravo koje (još) pripada članicama. Unija je na raskršnici: ili će krenuti prema stvaranju ne-labave konfederacije ili će, u optimističnoj varijanti, ostati društvo za dijeljenje novca iz europskih fondova i usvajanje direktiva o kavezima za perad. Trump je razgolitio sve slabosti EU-a, ekonomsko-trgovačkog diva bez vojske i mornarice (i zajedničke vanjske i sigurnosne politike), dakle na staklenim nogama. EU se bolno sudara sa svojim slabostima i sviješču o vlastitoj sve manjoj važnosti: ona dobro funkcionira kad joj ide dobro, ekonomija je stabilna i vlada manje-više mir, a u periodima krize članice gledaju svoja posla svjesne da Unija ne može riješiti globalne, posebno sigurnosne probleme.

Svi ti problemi vjerojatno ne zanimaju Trumpa. Njega zanimaju mir u svijetu (jer je on dobar za biznis) i Kina (jer ona nije dobra za američki biznis). Zato i pregovara o Ukrajini bez Ukrajinaca i o Palestini bez Palestinaca (po mogućnosti i bez Palestinaca u Palestini).

Ukrajini se sprema dodatni račun. Osim što je već platila cijenu rata u stotinama tisuća žrtava, milijunima raseljenih, uništenoj i nemaloj mjeri okupiranoj zemlji, još bi svu pomoć u obrani koju je dobila, posebno od SAD-a, trebala platiti. Doba FRANKLINA DELANOVA ROOSEVELTA i Zakona o zajmu i najmu je prošlost. Trump traži da Ukrajina pomoć plati svojim golemim rudnim blagom koje će isporučivati američkoj ekonomiji. Demonstrirao je i to da stara usporedba o američkoj vanjskoj politici kao supertankeru na oceanu više ne vrijedi. Supertanker je moguće zaokrenuti, ali za to treba mnogo vremena i prostora. Trump je to napravio u nekoliko tjedana. U doba JOEA BIDENA SAD je bio spreman u Ukrajini protiv Rusije ratovati do posljednjeg Ukrajinca i pružati golemu materijalnu pomoć. Trump je to šokantno brzo promijenio.

U pitanju je i ono što se zove međunarodni poredak, a što će, promijene li se i formalno ukrajinske granice, biti definitivno uništeno. Sve se, navodno, radi i zbog mira u Europi, a on je desetljećima određen nepovredivošću granica, kako je definiran u završnom dokumentu tadašnjeg KESS-a iz Helsinkija. Granice su očito povredive, uskoro bi mogle biti i jednostrano promjenjive, a uljulkanost u sigurnost izvan tih granica bit će vrijednost jača od *reliquiae reliquiarum olim magni et inclyti* međunarodnog prava.

■ Tihomir Ponoš

O Ukrajini bez Ukrajinaca – razgovori američke i ruske delegacije u Rijadu (Foto: Freddie Everett/NEWSCOM/PIXSELL)

Noćna mora građanskog rata

U građanskom ratu u Sudanu do sada je smrtno stradalo oko 150 tisuća ljudi, a prema podacima UNHCR-a u posljednje dvije godine više od 12 milijuna Sudanaca bilo je prisiljeno napustiti svoje domove. Rat upravo ulazi u novu fazu

GRAĐANSKI rat u Sudanu ovih je dana ušao u novu, potencijalno odlučujuću fazu. Ofenziva Sudanskih oružanih snaga, koja je u ograničenom opsegu započela još prošle jeseni, posljednjih je tjedana polučila značajnije rezultate. Nakon što je vojska sredinom siječnja istjerala paravojne Snage za brzu podršku (RSF) iz Wad Madanija, administrativnog središta centralne pokrajine Džazire, na meti nove ofenzive našao se i sam sudanski glavni grad Kartum.

Sudanska je vojska od početka godine zauzela industrijski Sjeverni Kartum i veći dio Omdurmana na lijevoj obali Nila, čime se

dovela u povoljnu poziciju za daljnje napade u smjeru središnjih dijelova Kartuma. Kartum i Džazira najvećim su dijelom pali pod kontrolu RSF-a još 2023. godine, odnosno netom po izbijanju građanskog rata u ovoj strateški bitnoj afričkoj zemlji.

Rat je u Sudanu izbio 15. travnja 2023., nakon što je RSF pod zapovjedništvom MUHAMEDA HAMDANA DAGALA, zvanog HEMETI, pokušao svrgnuti dotadašnjeg šefa vladajuće vojne hunte i vrhovnog zapovjednika oružanih snaga ABDELA FATAHA AL-BURHANA. Državni udar se izjalovio i ubrzo degenerirao u naoko beskrajan rat iscrpljivanja u kojemu je do sada smrtno stradalo oko 150 tisuća ljudi.

Prema podacima UNHCR-a iz veljače, u posljednje je dvije godine više od 12 milijuna Sudanaca bilo prisiljeno napustiti svoje domove. Drugim riječima, gotovo svaki če-

tvrti stanovnik Sudana danas je prognanik ili izbjeglica. Vrijedilo bi citirati i glavnog tajnika UN-a ANTONIJA GUTERRESA, koji je situaciju u Sudanu opisao kao 'noćnu moru nasilja, gladi, bolesti i progona'.

Naravno, niti jedan se rat ne odvija u vakuumu, pa tako ni građanski rat u Sudanu. Očito je da se u pozadini sukoba ponajprije krije višegodišnja borba za prevlast između dvaju frakcija nekadašnjeg režima diktatora OMA-RA AL-BAŠIRA, svrgnutog tijekom masovnih prosvjeda 2019. godine. Obje frakcije – vojni establišment pod al-Burhanom i Hemetijev RSF – imaju svoje domaće ekonomske i političke baze. Vojska svoj oslonac ima u dolini Nila u centralnom Sudanu, dok je RSF naj-snažniji u Darfuru, na pustinjskom zapadu zemlje. RSF je 2013. godine i nastao kao amalgam arapskih milicija iz Darfura, koje su ranih 2000-tih u toj regiji počinile genocid nad lokalnim nearapskim stanovništvom. Njihov vođa Hemeti pritom je jedan od najbogatijih Sudanaca i suvlasnik brojnih rudarskih, prijevoznih i industrijskih poduzeća čija profitabilnost uvelike ovisi o njegovom statusu i vezama unutar državnog aparata. Stoga ne treba čuditi da je sve pokušaje podređivanja RSF-a vojsci između 2019. i 2023. doživljavao kao egzistencijalnu prijetnju.

Iako nisu odgovorni za izbijanje rata, vanjski faktori svakako igraju veliku ulogu u njegovom tijeku. Al-Burhanov režim uživa otvorenu podršku Irana i Rusije, koji u Sudanu vidi mogućeg strateškog partnera, prije svega u pogledu otvaranja pomorske baze na Crvenom moru. Taj su cilj na sastanku održanom u Moskvi 12. veljače potvrdili i ministri vanjskih poslova Sudana i Rusije ALI JUSEF i SERGEJ LAVROV. RSF pak najsnažniju podršku dobiva od Ujedinjenih Arapskih Emirata. Suradnja UAE-a i RSF-a nije novost: RSF je svojevremeno poslao nekoliko desetaka tisuća boraca u Jemen, kao ispomoć saudijsko-emiratskoj intervenciji protiv jemenskih hutista. No dok se Saudijska Arabija u današnjem Sudanu pokušava igrati medijatora, UAE je čvrsto stao uz jednu od zaraćenih strana. Najnovije pozive emiratskih diplomata za sklapanjem ramazanskog primirja stoga treba gledati u kontekstu nedavnih teških gubitaka RSF-a na bojnopolju. No malo je tko u Sudanu zainteresiran za mirno rješavanje sukoba. Vojska trenutno ima inicijativu i odbija bilo kakve pregovore, dok bi RSF primirje zasigurno iskoristio tek za lizanje rana. Jedna stvar je ipak sigurna – glavni gubitnik će ponovno biti sudanski narod, kojemu je nakon buđenja iz demokratskih snova 2019. uslijedila noćna mora novog građanskog rata.

■ Marko Faber

PERSONA NON CROATA

MUHSIN HENDRICKS, prvi otvoreno gej imam na svijetu, ubijen je u subotu u Gqeberhi, u Južnoafričkoj Republici. Hendricks je sjedio u automobilu, iz automobila iza njega je istrčala zasad neidentificirana osoba, ubila ga i pobjegla. Roden 1967. godine, Hendricks je posljednja tri desetljeća djelovao na osnaživanju gej muslimana i borio se za prava LGBT osoba. Posebno je nastojao osnažiti gej muslimane u svojoj zajednici i psihološki im pomoći ne bi li, uz ostalo, smanjio broj samoubojstava koji je među njima dvostruko viši nego u općoj populaciji. Motivi ubojstva, koje izgleda kao smaknuće, službeno nisu poznati, a JAR je na zlu glasu po visokoj stopi ubojstava.

■ T. P.

Foto:
Facebook

Lošije im se piše

TKO još nije čuo, a DONALD TRUMP se brine da ovih dana čuju svi – u SAD-u se nalazi oko 20 milijuna iregularnih migranata. Osim što tome nije tako, ako pogledamo službene podatke. Nedavno izvješće Instituta za migracijsku politiku (MPI) poklapa

se s procjenama drugih demografa u SAD-u koji tvrde da trenutačno u zemlji boravi oko 14 milijuna ljudi bez dokumenata. Izgleda da američki predsjednik brojke uporno izvrće kako bi opravdao svoje antimigrantske planove koji uključuju kriminalizaciju migranata, njihovo pritvaranje i deportaciju po žurnom postupku.

Prema izvješću MPI-a, u mandatu bivšeg predsjednika JOEA BIDENA, između 2019. i 2023., populacija iregularnih migranata porasla je za tri milijuna ili prosječno za šest posto godišnje. Meksiko ostaje glavna zemlja porijekla migranata, ali sve manje. Godine 2023. Meksikanci su činili 40 posto svih migranata bez dokumenata u zemlji, u usporedbi sa 62 posto u 2010. godini. Tijekom istog razdoblja udio iregularnih migranata iz Gvatemale porastao je s pet na deset posto od ukupnog broja te kategorije migranata. Nakon Meksika i Gvatemale, sljedećih pet zemalja porijekla iregularnih imigranata u 2023. prema izvješću su bili Honduras, Salvador, Venezuela, Kolumbija i Filipini.

Koliko će od tih 14 milijuna ljudi moći ostaniti u SAD-u pod Trumpom, ostaje za vidjeti. Trumpu je jedan od prvih poteza na vlasti bilo ukidanje pristupa azilu, ali i drugih programa, potpore i mehanizama važnih za migrante koji još uvijek nemaju reguliran status u zemlji. Trumpova administracija pojačala je napore u provođenju masovnih deportacija, proširujući upotrebu ubrzanih postupaka deportacije i koristeći zaljev Guantanamo na Kubi kao prošireni sabirni centar za tisuće migranata i migrantkinja.

U SAD-u inače postoji standardni proces deportacije, kao i druga metoda, brzi proces deportacije kojim se zaobilazi imigracijski sud. Ta je politika povijesno bila ograničena na one migrante pronađene unutar sto milja od granice i unutar 14 dana od ulaska u zemlju. Međutim, Trumpova administracija proširila je proceduru na prostor cijele zemlje i produžila vremenski okvir. Krajem januara Ministarstvo domovinske sigurnosti najavilo je značajnu promjenu u migracijskim politikama s ciljem ograničavanja korištenja uvjetnog ostanaka u zemlji i proširenja ubrzanih postupaka deportacije. Tom se odlukom programi uvjetnog otpusta mogu odmah pauzirati, modificirati ili prekinuti. Osim toga, proširuje se primjena ubrzanih deportacija tako što se dopušta američkim imigracijskim službenicima da deportiraju određene nedržavljanke koji se u SAD-u nalaze kraće od dvije godine bez sudskog saslušanja prije deportacije.

Otkako je Trump ponovno zasjeo na predsjednički tron, imigracijske su vlasti uhitile više od 8.200 ljudi i izdale više od 6.500 zahtjeva za pritvaranjem, prema sadašnjim vladinim podacima. Iz Trumpove administracije naglašavaju da oni koji tek trebaju biti deportirani imaju konačne naloge za udaljenje, iako aktivisti koji rade s iregularnim migrantima tvrde da brojni pojedinci nisu ni ranije prošli poštene provjere za ispunjavanje uvjeta za azil. Naime, nizom izvršnih uredbi još pod Bidenovom administracijom drastično su ograničena prava tražitelja azila da uopće podnesu zahtjev za azil, pa mnogi među onima koje Trump sada deportira, a koji su nedavno dobili naloge za deportaciju, nikad zapravo nisu prošli adekvatnu proceduru za ostvarivanje prava na azil. Loše im se pisalo i prije, a sada ide još lošije.

■ Ivana Perić

Kako hasa radnička klasa

Zbornik 'Bratstvo i jedinstvo za kuhinjskim stolom' intrigantan je i dobrodošao uvod u podistraženu temu prehrane i nje-
ne uloge u jugoslavenskoj svakodnevici

ŠTO se kuhalo u jugoslavenskom loncu, onom emajliranom, iz fabrike Metalca u Gornjem Milanovcu? Je li uopće postojala i kako se prezentirala i percipirala jugoslavenska kuhinja? Kako su stvarane prehrambene navike jugoslavenskih građana i građanki, jesu li bratstvo i jedinstvo postojali za kuhinjskim stolom, kako je bila organizirana društvena prehrana? To su neka od pitanja s kojima se u koštac hvata knjiga 'Bratstvo i jedinstvo za kuhinjskim stolom. Hrana u socijalističkoj Jugoslaviji' (Srednja Europa, 2024.), zbornik radova koji su uredili RUŽA FOTIADIS, VLADIMIR IVANOVIĆ i RADINA VUČETIĆ s Humboldtovog sveučilišta u Berlinu i Univerziteta u Beogradu.

Ozbiljno istraživanje i analiza povijesti (pre)hrane uvijek na umu paralelno mora držati i povijest društva, političke organizacije života, kulture i identiteta, intimnih odnosa i sjećanja. To u uvodu konstatiraju i urednici, podcrtavajući svoje intencije s ovim zbornikom – razmatranje uloge koju je hrana imala u svakodnevnom životu te raznih aspekata prehrane u privatnim i javnim sferama diljem Jugoslavije. To je naravno velik zalogaj, pa ovaj zbornik služi uvodničarski, nešto kao miris koji će nas primamiti da se kuhinji približimo. Historiografski se dosad jako malo pažnje posvećivalo analizi prehrane u Jugoslaviji, uzbudljivo je i poticajno napokon moći čitati nešto o tome.

O društvenoj prehrani u Jugoslaviji za vrijeme prve petoljetke piše IGOR DUDA, koji svoje istraživanje temelji na sindikalnim izvorima. Među zadacima plana koji je 1947. prihvatila Narodna skupština bilo je poboljšanje opskrbe hranom, osiguravanje prehrane stanovništva i unapređenje prehrambene industrije. Istodobno je petoljetka zahtijevala radni polet i stvaralačku inicijativu radničke klase, povećanje proizvodnosti rada općenito, što se sve teško moglo postići bez organiziranja zajedničke prehrane. Pitanje radničkih menzi postalo je neminovno, a kako ističe Duda, prehrana radnika i radnica bila je shvaćena kao dio radnog procesa – štoviše, govorilo se o 'forsiranju društvene ishrane'.

Menze tako postaju široko rasprostranjene, ali i upitne kvalitete. Radilo se o poratnim vremenima, pa je i ponuda bila oskudna, a radnici i radnice često nisu bili zadovoljni uslugama. Postojale su i značajne razlike u opremi i higijenskom standardu u radničkim menzama diljem zemlje, ali se o tome otvoreno razgovaralo i razmišljalo o načinima unapređenja usluga. Duda konstatira

Uzbudljivo je napokon moći čitati o prehrani u Jugoslaviji iz historiografske perspektive

da se nakon prve petoljetke s godinama sve manje govorilo o važnosti prehrane u izgradnji socijalizma, ali su radničke, školske, studentske i druge menze nastojale obavljati svoju ulogu u nikad do kraja izgrađenom sustavu društvene prehrane.

Tome u prilog idu i opservacije iznesene u radu RORYJA ARCHERA i GORANA MUSIĆA 'Nisu sve menze stvorene jednake: opskrba hranom jugoslavenskih radnika u kasnom socijalizmu'. Archer i Musić pišu kako je 1970-ih prehrana na radnom mjestu postala jedan od temelja obnovljenog naglaska na društvenom standardu industrijskih radnika i radnica. Sedmi kongres Saveza sindikata Jugoslavije 1974. izričito je usvojio rezoluciju u kojoj se navodi da 'svaki radni kolektiv mora uvesti topli obrok', koja je obvezivala sindikalne organizacije da poduzmu konkretne radnje za ispunjenje tog cilja. U praksi je pružanje toplog obroka variralo u cijeloj zemlji, po regijama, unutar gradova, pa čak i između različitih odjela i smjena jednog poduzeća. Tvornički dokumenti potvrđuju postojanje tih razlika, kao i razlika u percepciji kvalitete hrane koja se poslužuje u menzama iz perspektive radnika koji su koristili menze i tvorničke uprave koja je provodila formalne inspekcije u menzama.

Archer i Musić dotiču se i rodnog aspekta rada u menzama, činjenice da je osoblje za-

duženo za čišćenje, pripremu i posluživanje obroka najčešće bilo najslabije plaćena skupina tvorničkih radnika i da se uglavnom radilo o ženama. Uvjeti rada bili su surovi, često je u pitanju bio udarnički ritam od tri smjene, što je posebno izazovno bilo za majke s malom djecom. Zanimljiva je pritom i odudarajuća pozicija jedne podskupine tih radnica, a to su tzv. 'kafé kuvarice', koje su bile među rijetkima 'povlaštenima' u slobodi kretanja između hala i svih odjela tvornica, čime su postizale stupanj društvenog kapitala nerazmjern niskim plaćama koje su primale. Autori bilježe i kako je ekonomska kriza 1980-ih na brojne načine utjecala na tvorničke menze i opskrbu hranom, standardi su padali, a kvaliteta hrane sve je češće bila kritizirana.

SLAVOJKA BEŠTIĆ-BRONZA i BORO BRONZA u svom se radu bave jugoslavenskim gastronomskim brendiranjem i ćevapima između mita i stvarnosti. Navode tako da se 1850-ih ćevap kao pojam pojavljuje u izvorima s prostora zemalja Jugoslavije, a Leskovac postaje važno središte pripreme jela od prženog mesa. Jedan od prvih kroničara ekspanzije ćevapa u Beogradu i njihovih transfera iz Leskovca bio je poznati pisac BRANISLAV NUŠIĆ. Ćevapi, tj. ćevapčići kako ih naziva Nušić, bili su samo jedna stavka na jelovniku pečenog mesa, koji je uključivao i pljeskavicu, mučalicu itd. Nušić je pisao o

Sedmi kongres Saveza sindikata Jugoslavije 1974. je usvojio rezoluciju u kojoj se navodi da 'svaki radni kolektiv mora uvesti topli obrok', koja je obvezivala sindikalne organizacije da poduzmu radnje za ispunjenje tog cilja

prvom restoranu u Beogradu (Rajić) koji je počeo nuditi ćevape 1860-ih, kao i o kasnijim uličnim prodavačima ćevapa. Autori se osvrću i na poneke recentnije prijepore oko ćevapa između Sarajeva i Banja Luke, ali i na njihovu ekspanziju izvan granica Jugoslavije tijekom 1970-ih. Brojni su turisti iz Njemačke i Austrije dolazili na jadransku obalu, a ćevapi su uključeni na jelovnike u svim turističkim središtima i nerijetko bili popularniji od jadranske riblje ponude. Velik broj radnika iz Jugoslavije u isto je doba počeo odlaziti na arbjat u Njemačku i Austriju, i te su migracije kumovale širenju ćevapa po zapadu Europe.

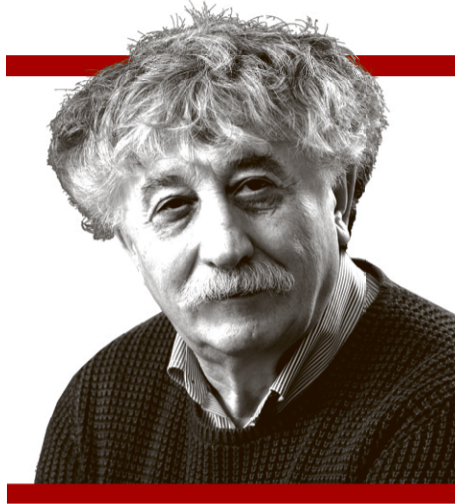
Povezano s time, zanimljiv je rad VLADIMIRA IVANOVIĆA o restoranima i reprezentacijama jugoslavenske kuhinje u Saveznoj Republici Njemačkoj. U Zapadnoj Njemačkoj 1972. je bilo preko 800 tisuća jugoslavenskih gastarbajtera, što ih je činilo najvećom zajednicom stranih radnika i radnica. U istom je periodu ondje postojalo više od pet tisuća restorana i kioska brze hrane koji su nudili jugoslavensku hranu. Samo u Zapadnom Berlinu početkom 1980-ih bilo je više od 350 jugoslavenskih restorana. Vlasnici su bili iz različitih dijelova Jugoslavije, a od samih početaka među njima je bilo i žena. Vlasnica restorana Makedonija grill u berlinskom Alt-Tegelu borila se krajem 1960-ih da otvori restoran u strogo muškom okruženju, i bila je prva žena koja je dobila dozvolu za otvaranje jugoslavenskog restorana u Njemačkoj. Restorani su često dobivali imena po turističkim destinacijama, u skladu sa slikom Jugoslavije kao turističkog raja – Opatija, Dubrovnik, Dalmacija. Prema njemačkoj istraživačici MAREN MÖHRING na koju se referira Ivanović, u početku su postojale dvije skupine redovitih posjetitelja jugoslavenskih restorana – prva je bila njemačka srednja klasa, a druga alternativni ljevičarski studenti, koji su svoje nezadovoljstvo sustavom među ostalim iskazivali jedući u restoranima zemlje koja je bila nositelj samoupravnog socijalizma.

Doduše, identitet tih restorana uglavnom se nije temeljio na pripadnosti socijalizmu, jer su postavljanje najeksplicitnijih socijalističkih oznaka mnogi smatrali previše riskantnim za biznis. Slike TITA i jugoslavenske zastave nalazile su se po radničkim klubovima u Zapadnoj Njemačkoj, ali ne i restoranima. Izraženo riječima vlasnika restorana Šumadija: 'Nismo imali Titove slike. Imali smo Ovčar Banju, spomenik u Kragujevcu. Težili smo neutralnoj slici, ne nacionalnoj (...). Radije smo ciljali na kulturnu sliku.'

Dodajmo još i da je ANA KLADNIK istražila povijest širenja orijentalnih slastičarnica po Jugoslaviji, detektirajući kako su još 1930-ih one činile dvije petine svih slastičarnica u Celju, Mariboru i Ljubljani. Albanci i Kosovari bili su glavni slastičari Jugoslavije, a prema svjedočanstvu ljubljanskog slastičara JAKUBA AJETIJA, porijeklom iz Dobrog Dola, sela na podnožju Šar-planine između Tetova i Gostivara, oko 350 muškaraca iz Dobrog Dola migriralo je u druge dijelove Jugoslavije raditi u slastičarstvu. Čak su i novine Politika 1967. imenovale Dobri Dol Slatkim Selom.

Čitanja su vrijedni i drugi od četrnaest radova objavljenih u zborniku, ali ih nemamo mjesta ovdje sve navoditi. Njime svakako nije obuhvaćena sva kompleksnost jugoslavenskog (gastromskog) prostora i vremena, a pojedini radovi služe više kao crtice ili grube skice tema kojima se bave, ali nije za očekivati od jednog zbornika da pruži i obuhvati sve, naročito kad je riječ o sustavno podistraženoj temi. Ovaj je zbornički kolaž dovoljno intrigantan i itekako dobrodošao. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJEnes
Dazdarević

PIŠE Sinan Gudžević

Stihove je objavljivao u nekoliko jugoslavenskih časopisa, a takav je da se nikad nije gurao ni trpao da bude među istaknutima. Prije no što je objavio prvu knjigu, Enes Dazdarević dobio je drugu nagradu za mlade pjesnike Goranova proljeća. To je bilo 1989. Da je tada dobio prvu nagradu, bila bi mu objavljena knjiga u Zagrebu

MEDU trideset i dvije knjige koje je objavio samozasebni izdavač MIRSAĐ KONIČANIN iz Münchena, jedna se izdvaja: autor knjige nije iz kruga splitskog lista Feral Tribune, knjiga je objavljena u 50 primjeraka, pola nje su stihovi, a pola proza. Knjizi je autor ENES DAZDAREVIĆ iz Novog Pazara, drug od djetinjstva izdavača Koničanina. Knjiga ima naslov 'Ključ ispod saksije', ima ukupno 92 stranice, složena je fontom Segoe UI, na papiru od 115 grama po kvadratnom metru. Te 92 stranice su dvostruko više od obima Dazdarevićeve prve knjige pjesama, objavljene još 1993. u Pazaru i, do ove kod Koničanina, jedine. No, kad je riječ samo o stihovima, približno ih je jednako u prvoj i u drugoj knjizi na broju, po četrdesetak stranica. Drugih dio 'Ključa ispod saksije' čini proza, pripovijest u 15 glava naslovljena 'Fuga za Geronima'.

Enes Dazdarević će ove godine navršiti 60 godina. Stihove je objavljivao u nekoliko jugoslavenskih časopisa, a takav je da se nikad nije gurao ni trpao da bude među istaknutima. Prije no što je objavio prvu knjigu, dobio je drugu nagradu za mlade pjesnike Goranova proljeća. To je bilo 1989. Da je tada dobio prvu nagradu, bila bi mu objavljena knjiga u Zagrebu. Poslije se zaratilo, pa je nestala Jugoslavija, pa je Dazdarević objavio knjigu u Novom Pazaru, svakako drukčiju nego što bi bila da je izišla prije rata. Da je tada izišla, ne bi u njoj bilo pjesme 'Letnje igre'. Jer je pjesnik MILAN MILIŠIĆ bio živ do 5. oktobra 1991, kad ga je u njegovoj kući u Dubrovniku ubila granata.

*Ovde leži Milan Milišić
Trubađura potomak;
Uživalac
Trava grobnih.*

*Po pravdi odmara,
Ubijen
Od jednog doslednog
- Borca za mir...*

Rata jedva da ima u drugoj knjizi stihova, objavljenoj 29 godina kasnije. Ima skoro izgrednog spominjanja Bijeljine i Selimovića sokaka u njoj, a iz Bijeljine je majka Enesova ŠEVALA, on je prve četiri godine života proveo u Bijeljini kod majčinih roditelja. Ali je napisao pjesmu s naslovom 'Kako smo pri sluškivali telefone 1993':

*Ševala, djevojačko Selimović,
Živi u Novom Pazaru
Poviše bukreške džamije
I tri u Bijeljini sestre ima.*

*U Bijeljini sestre tri
A džamija više nijedna,*

*I od svih vakata
U Bijeljini više nijedan.
Ali, sestre telefon imaju
I djevojačku Selimović
Na pazarsko 020 dobiju.*

*I uvijek u vrijeme
Kada, pored sestrinskoga,
I s minareta glas mogu da čuju.*

*Djevojačka Selimović otvara prozore
I prema nebu
Slušalicu telefonsku diže
Molitva s bukreške džamije dopre do Semberije.*

Ova pjesma je objavljena samo u jednom časopisu, nije ušla ni u jednu od dviju knjiga. Pjesniku je majka preminula u vrijeme kad je sa izdavačem Koničaninom pripremao knjigu, i bilo mu je previše bolno da u knjigu stavlja i pjesmu o prenošenju pazarskog ezana u Bijeljinu preko telefona. Imaju knjige svoju sudbinu.

Pa opet, nije da knjiga 'Ključ ispod saksije' nema baš ništa što je vezuje za Feral i za Split. Ima u njoj pjesma posvećena BORISU DEŽULOVIĆU, koju je Dežulović i objavio, i to u svojoj knjizi 'Bili libar 2', a preuzeo ju je iz 'Ključa ispod saksije'. I pretresao je podrobnost okolnosti u kojima je pjesma nastala Dežulović, koji još nikada nije sreo Dazdarevića. A sastavio je i izdašan komentar Dazdarevićevoj pjesmi, u poglavlju od dvadesetak stranica knjige. Toj je pjesmi mjesto i u novinama, ne samo u knjigama. Naslov joj je 'Ča pizdiš kad nisi iz Splita', Dežulović u naslovu svoga poglavlja Dazdarevićevo ča piše kao ča, mogla su se njih dvojica s tim glasom naći negdje na sredini terena, jer ni Split ni Pazar nisu posve načisto po pitanju č ili ć (četresćetiri čavke čučahu na Hađet). Uz autora, glavni lik pjesme je njegova majka Ševala, djevojačko Selimović, rodnom iz Bijeljine:

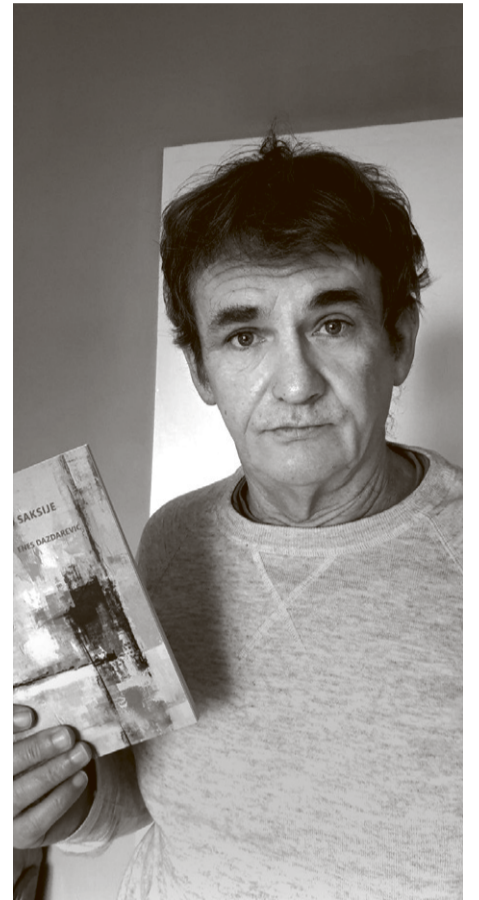
*Jednog dana uzeo sam zastavu Hajduka,
spustio je na pola koplja i okačio
na prozorče iznad ulaznih vrata kuće.
Proglasio sam Dan žalosti u Aleksandra
Đukića 22
i otišao u školu.*

*Kada sam se vratio, zastave nije bilo.
Skinula je moja majka po dolasku iz TK Raške.
Nastala je svađa, nije bilo čuteka
jer je dobro znala da u meni bije hajdučko srce,
pa čim ona papuču skine
ja zdimim petama u dupe
i dočepam se Visa slobodne teritorije.*

*Plakao sam zbog uskraćene žalosti javne,
kmećao i drećao, po podu se valjao,
toga dana sam ja sve po spisku
i rodnom listu u materinu slao.*

*Cijelo popodne vodila se teška inat bitka,
Ševala mi je objašnjavala da muslimani u
žalosti
ne kače na pola koplja zastave.
Te šta će reć komšiluk, te šta će reć mahala,
a ja sam cvilio kao pas
a ja sam skićao kao prase na dan svinjokolja.*

*U jedan vakat bajrak je sa Marjana
u mojim završio rukama.
Smirila se oluja, vilica je prestala da se tresu
od huje,
smirila se i lubina od poplave hysterije.*

Enes Dazdarević sa svojom knjigom 'Ključ ispod saksije', februaru 2025. u Novom Pazaru. Foto: Rešad Hođić

*Tako sam proveo moj prvi Dan žalosti.
Sklopčan u sobi, ljut na majku, muslimane,
mahalu i običaje.*

*Ljut što niko od njih nije znao
zašto sam cvilio kao pas
onog dana kada je umro
Bernard Bajdo Vukas.*

BAJDO VUKAS je s ovoga svijeta otišao 4. aprila 1983, a dijete koje se od huje na majku i žalosti za umrlim valja po podu kuće u mahali Bukreš, ima tada punih sedamnaest godina. U pjesmi nema HIDA, oca Enesova, koji bi, kao veliki partizanovac, svakako razumijevao koji bururet je u njegovu sinu izazvala smrt najboljeg igrača Hajduka. Svome ocu je sin Enes pisao cjenovnik usluga za njegovu berbersku radnju. Jer je sin imao lijep rukopis, pa je taj krasnopis stajao uramljen u očevoj radnji, uz slike TITA i Partizana iz 1966. Ima i o tome pjesma u knjizi.

Ima i drugih pjesama koje se same preporučuju, no ne znam ni kome ni čemu da ih preporučujem. Ni njih, pisane ijekavicom, ni magijsko-lirski omaž lektiri iz djetinjstva 'od Aljaske do Meksika', napisan ekavicom u prozi obojenoj sandžackom leksikom, a objavljen u istoj knjizi, u 15 glava pod spomenutim naslovom 'Fuga za Geronima'. Jer se knjiga ne može kupiti nigdje, ne može se posuditi ni u kojoj biblioteci, pa se preporuke, kako da kažem, pokazuju kao uzaludne. ■

БРАНКО КУКИЋ

Једино млади могу да подигну посрнуло друштво

Та одважност младих често може да буде она проклета људска нада. Ти тренуци су одраз оног узаврелог 'животињства' и они ће – јер исказују суштински ритам човечности – остати у историји времена као заноси и пркоси. Такве тренутке сам и сâм доживео '68., у једној погубљеној младости, у тим 'лепим несрећним данима'

ГРАДАЦ је часопис и издавачки подухват из Чачка који је стекао култни статус на простору некадашње Југославије, помјерајући границе сваким својим новим издањем. Један је од посљедњих интелектуалних бастиона који својим концепцијским програмом и погледима на повијест и садашњост освјетљавају овдашњу провинцијску учмалост, показујући да је у свим нашим дисконтинуитетима ипак могуће успоставити једну континуирану преданост и истрајност у борби за чисту и неспутану мисао. С писцем и издавачем Бранком Кукићем разговарали смо о раду те издавачке куће и часописа, које већ пола вијека неуморно и акрибично уређује доносећи прилоге о књижевности и умјетности на авангардан и бескомпромисан начин.

Протекле године обиљежена је 50. годишњица постојања часописа Градац. Како видите тих пола вијека, са свим олујама и ужасима које је то минуло вријеме носило, узевши у обзир да је мало таквих примјера на јужнословенском културном простору, да нешто опстане толико дуго и са таквом упорношћу?

Има појава у животу и друштву које се догоде само једном. Нешто као Халејева комета коју човек види такође само једном (осим ЕРНСТА ЈИНГЕРА који је ту комету видео два пута, али и то је само једном у животу). Када нешто непреста-

но траје педесет година, треба о томе говорити као о тајанственој појави. На питање како је неки посао успешан, одговор ће увек бити баналан. Али зачетак сваког таквог дела догађа се тамо где је човек – свој. Своју смислу да разастире и предаје све своје дарове. Али то није одрицање од нечега, него је ослобађање. У празнини која остаје после тога налази се најпунитији смисао свега. Тако је у животу, тако је у уметности. А 'практични' људи – како је говорио ОСКАР ВАЈЛД – 'који полазе од идеалне жеље да постану општински пандури и, у којој се год сфери нашли, успевају да постану општински пандури, и ништа више', никад не сазнавши да је то облик казне и беспућа.

Како бисте данас са ове дистанце означили оно што јесте суштински концепт и мисија Градца, и као часописа и као издавачке куће, односно како сте остали вјерни оном манифестном оквиру са којим је Градац почео, имајући на уму да је све око Градца израсло без неке системске подршке и да је континуитет који сте одржали прије свега плод индивидуалне жеље и прегалаштва да се искорачи изван оквира дубоке провинције и паланачке свијести нашег простора?

У данашњем свету опште 'пометње језика', мисли и 'општих места' треба се бавити *изузецима* и *исољацијама*. На свет треба гледати *искоса*, јер је живот постао 'презасићен раствор'. Ако га не проспеш – отроваћеш се. Вајлд је тврдио да је 'по-

вршност највећи грех'. Погледајте, рецимо, савремену уметност: то је 'уметност' чије вредности одређује маса, руља и гомила, она је производ масовне културе. Због тога је у овом времену свуда видљиво укидање система вредности. На пример, постмодернизам је – како га је видео КОРНЕЛИЈУС КАСТОРИЈАДИС, а добро је видео – 'успон безначајности'. Изгледа да је Макбет био у праву када је рекао да више 'ничега нема осим онога што не постоји'. Мени је то 'што не постоји' једина утеха у времену у коме живим. Јер на Земљи заседа Страшни суд, закључио је песник ПАСТЕРНАК, али то је касно укапирао, тек пошто је изгубио парницу управо на Страшном суду у својој 'родини'.

Опсесија напретком

Градац се формира у времену када у југословенској култури већ постоје и 'црни талас' и Медиала. Колико је цијели тај контекст времена, разбијање соцреалистичких окошталости, утицало на ваше формирање и на саму идеју Градца, те како се данас сјећате тог времена када је све почело, по чему се оно разликује од овог тренутка сада?

Између времена 'када је све почело' и садашњег времена, разлика је – иста. Онда је све пред собом рушила идеологија, данас све руши технологија, на челу са вештач-

ком интелигенцијом. У основи и једног и другог је неки облик *паланачке свесћи* са – какав сулуди парадокс! – идејом о глобализацији. Паланачка свест је планетарна свест. Опет ћемо најупечатљивије примере наћи у савременој уметности, која управо настоји да то све опева и уздигне на висине светости. Човек је опседнут напретком верујући да ће му он донети срећу и благостање, а не схвата да га управо напредак преко технологије ставља у други план, да га постварује, да њиме манипулише. Не схвата да ће човек постати сувишан, да неће имати употребну вредност. Он, у ствари, својим данашњим лудостима које чини и у којима ужива, несвесно слугује властитој пропасти, па га то вуче да се на крају прописно излудира, као увек пред неку несрећу. Поводом овога корисно је навести речи БЕРНАРДА ШОА: 'Ако на Месецу има људи, онда је Земља њихова лудница.'

Једна од суштинских идеја Градца, рекао бих, јесте питање континуитета, жеље да се настави и одржава једна традиција прогресивног мишљења која је упркос свему на овим просторима постојала. Ипак, ми живимо већ дуго, на цијелом овом простору, у ретроградним облицима непрестаног враћања на прошло, митоманско касапљење онога што је било у сврху актуелних разрачунавања. Ви сте говорећи раније о вашем раду дефинисали правац Градца као 'традицију будућности'. Ка-

ко објашњавате ту синтагму у контексту наших, крлежијански говорећи, повијесних закашњења?

У свету и човековом искуству неке појаве се догађају више пута. То значи да је прошлост део будућности, а да је будућност једним делом већ виђена. Зар то није доказ да је тежња за новим плагијат. Навешћу један баналан пример који у суштини врло инвентивно ово доказује. МАРИЈА АНТОАНЕТА је свако јутро запиткивала своју модисткињу шта има ново, овој је то досадило, па јој је одговорила: 'Ново је оно што је заборављено.' (Ово сам прочитао код Селина.) Али тзв. мале културе, стереотипне и површне, како их је Бог дао, угледају се на иновације 'великог света', опседнуте су помодарством, напаљене су идиотским идејама, скупљају отпатке времена у коме живе свој полуживот, што је облик самопроглашавања ропства – обореног погледа гледају мртво море испод звезданог неба, непрестана маштајући о некаквим 'револуцијама'. Револуције су облик незнања или погрешно схваћеног и употребљеног знања, суноврат интелигенције, рушење искуства историје. Ти 'плодови револуције' показују да си себе заборавио, да ти ништа није свето, да си се отуђио од чињеница, од истине, да си све погрешно схватио или ништа ниси схватио, да си се одрекао суштине коју, додуше, никад ниси ни разумео. Нема револуције која се није сурвала у саму себе. Искуство говори да су све револуције завршиле у новој револуцији, а да је човек остао непоправљиво исти. Такође смо сведоци да су и научне револуције човека отуђиле и поствариле. Доћи ће време када ће човек у свету бити сувишан. Тренутно се ради систематичније него икад на укидању човека, па самим тим и на обесмишљавању свега. Ко ће се дивити чудима уметности и живота у одсуству човекове имагинације?

Источнојадранска култура

Како гледате на некадашњи југословенски културни простор, постоји ли он као простор размјене данас, колико смо далеко од онога што су европске тенденције, те шта би било нужно учинити да ова култура постане видљивија и мање провинцијална?

Да бих на утемељен, али симболичан начин одговорио, вратићу се много векова уназад. Тај повратак није оплакивање и жал за прошлошћу, него је чињеница која говори о култури и уметности створеној на јужнословенском простору. Ради се о источнојадранској култури која је настала углавном на простору бивше Југославије. О томе је мало писано као о једној величанственој и оригиналној појави, а која се изгубила пред историјским догађајима, крвавим и сулудим, и пред културом западне Европе која је настојала, и у томе успела, да све оно што је вредно и специфично на овом простору прогласи делом свога генија и свога наслеђа. Ради се о томе да кроз историју никада нисмо успевали да докажемо и наметнемо своје вредности, него смо се из петних жила трудили да прикажемо своје измишљотине и умишљотине, заблуде и производе сумњивог квалитета. Ми не унемо да управљамо чињеницама, али смо зато успели да штанцујемо копије и видимо већ виђено. Али је Крлежа – бистрог ума и непогрешивог ока – о томе концизно и са разлогом говорио, што ми, у својој брзоплетости, јурњави

за неким врагом који уопште не бежи, и бандоглавости нисмо ни приметили. Крлежа је ишао дотле да је ту источ-

Јужнословенска цивилизација је пропала нешто под ратовима, нешто због самопотцењивања и због страха од сопствене духовне надмоћи. Због тога је пропала и Југославија, а њена оригинална култура је зарасла у коров људске лудости управо због недостатка културе. Од свега тога је данас углавном остала јадна и јалова патетика

нојадранску културу називао – цивилизацијом. Иако смо били окружени каролиншком, ломбардијско-равенском, романичком и византијском културом, створили смо посебну, оригиналну уметност. Од Пореча, Истре, Задра, Дубровника, преко богумила у залећу, МАЈСТОРА РАДОВАНА из Трогира, ВИТА КОТОРАНИНА, Милешеве, Сопоћана, Студенице, до Пећи, Нереза, Нагоричина и Охрида – све нам то, како је рекао Крлежа, 'доказује како нема готово ниједне варијације западноевропског, медитеранског или бизантијског архитектонског или сликарског помодног стила који се код нас не би одразио на такав начин, те се не би дало бранити да су наши архитекти, сликари и кипари артистичку проблематику свога времена савладали стваралачки и индивидуално... Наш народ градио је цркве по свом властитом укусу прије хиљаду година, не подређујући се градитељским принципима западноевропским, он је створио елементе свога сликарства читав један вијек прије оних елемената које наука зове ренесансним, он је интелектуално-морално организовао своје народне цркве, глагољашку, богумилску и православну, пишући књиге својим властитим писмом док су остали народи живјели као неписмени рефлекси медитеранских цивилизација'.

Три писма (глагољица, латиница и ћирилица), превод Светог писма на своје језике пре западних варвара, тканине, везови, музика, религије, јереси – све је то блистало заносно, отмено и узвишено. Али та јужнословенска цивилизација је пропала нешто под ратовима, нешто због самопотцењивања и због страха од

сопствене духовне надмоћи. Због тога је пропала и Југославија, а њена оригинална култура је зарасла у коров људске лудости управо због недостатка културе. Од свега тога је данас углавном остала јадна и јалова патетика.

Свједочимо у актуелном моменту студентским протестима у Србији. Како као неко са шездесетосмашким искуством видите ово што се сада дешава, има ли наде да младост може направити какав-такав искорак из глиба у којем се већ деценијама налазе постјугословенска друштва?

Упркос свему што смо претходно говорили, једино млади имају и могућност, и право, и моћ да подигну једно посрнуло друштво које се заглавило у љубришту времена. Та њихова одважност често може да буде она проклета људска нада. Ти тренуци су одраз оног узаврелог 'животињства' и они ће – јер исказују суштински ритам човечности – остати у историји времена као заноси и пркоси. Такве тренутке сам и сам доживео оне несрећне '68., у једној погубљеној младости, у тим 'лепим несрећним данима'. Ако ништа друго, то њихово младићство ће их охрабрити и очеличити у другим бројним изазовима у животу, као што су охрабрили и мене да се усудим и предузмем све ово о чему смо разговарали. Јер данас је све под знаком питања: буржоаска класа, радничка класа, црквена хијерархија, духовни живот, друштвени живот, а изнад свега истина о човеку, барем истина о ономе што је од њега још остало. ■

Fiume o morte! (r: Igor Bezinović)

(2025.)

Rekonstrukcija okupacije
izvodi se na temelju
brojnih fotografija

PIŠE Damir Radić

Igra prošlosti

Relevantan pogled na pupčanom vrpcom povezanu prošlost i sadašnjost

NAKON dokumentarca 'Blokada' iz 2012. i igranog 'Kratkog izleta' iz 2017., IGOR BEZINOVIC polučio je svoj treći dugometražni film 'Fiume o morte!', ovaj put kombinaciju dokumentarnog i igranog. Najbolji Bezinovićeve kratki filmovi, dokumentarci 'Veruda' iz 2015. i 'Kratki obiteljski film' iz 2016., oba s počiniteljima kriminalnih djela u središtu, nastavljali su se na tradiciju oporo-igralačkih dokumentaraca, odnosno 'hibrida' KRISTE PAPIĆA i ŽELIMIRA ŽILNIKA, i oba su uključivala neku vrstu rekonstrukcije počinjenih zlo djela. Iako je i u 'Blokadi', koja se bavi pobunom studenata zagrebačkog Filozofskog fakulteta, i u 'Kratkom izletu', adaptaciji romana ANTUNA ŠOLJANA, bilo igralačkih elemenata, ipak je tek 'Fiume o morte!' dominantno izgrađen na igri kao spomenuti kratki filmovi, odnosno na onom što je općenito bio dominantan ton autorova kratkometražnog opusa.

Nedavno ovjenčan glavnom nagradom Tigar na festivalu u Rotterdamu, jednoj od najuglednijih svjetskih filmskih smotri, 'Fiume o morte!' bavi se jednom od najživopisnijih i najpomaknutijih političkih epizoda prve polovice 20. stoljeća, okupacijom Rijeke od strane slavnog talijanskog pjesnika i militarističkog nacionalista GABRIELEA D'ANNUNZIJA i njegovih dobrovoljaca, koja je trajala 16 mjeseci u rasponu od 1919. do 1921. godine. D'Annunzio je svojom teatralnom pojavom i djelovanjem, shvaćanjem politike kao (spektakularne) predstave izravno anticipirao u to doba već polako nastajuću MUSSOLINIJEV fašizam i HITLEROV nacizam, ali i tome srodno današnje shvaćanje politike DONALDA TRUMPA, pa nije čudno da se Bezinović zainteresirao za više od sto godina staru okupaciju svog rodnog grada, tim prije što današnja Italija u kojoj su na vlasti postfašisti većinski pozitivno gleda na kontroverznog pjesnika i njegovu 'revolucionarnu' akciju. Autor je u nizu intervjua eksplicirao da D'Annunzija smatra (proto)fašistom premda formalno nije bio članom fašističkog pokreta, no u filmu se kloni definitivnih zaključaka. Njegov filmski postupak je, moglo bi se reći, istraživački, a zaključke o D'Annunziju,

njegovoj okupaciji Rijeke i naposljetku njezinom revolucionarnom (ili 'revolucionarnom' pretvaranju u 'grad slobode' prepušta gledateljima.

Početni dijelovi filma realizirani su metodom (autorove) naracije u *offu* i intervjua koje na riječkim ulicama režiser vodi s prolaznicima, postavljajući im pitanje znaju li tko je D'Annunzio. Sljedeća faza je predlaganje nekima od intervjuiranih da u filmu, ponajprije temeljem stanovite fizičke sličnosti, glume D'Annunzija, a potom slijede glumačke probe koje uključuju naraciju na talijanskom, odnosno riječkoj verziji talijanskog, tzv. fiumanskom. Od tog trenutka gotovo kompletan verbalni sloj odvija se na talijanskom/fiumanskom i posvećen je rekonstrukciji D'Annunzijeve pohoda na Rijeku, njezine okupacije i pjesnikove vladavine, pri čemu znatnu ulogu ima pronalaženje autentičnih lokacija na kojima su se zbivali ključni događaji. Rekonstrukcija se izvodi pomoću brojnih fotografija i pokojeg rijetkog filmskog zapisa iz onog vremena, supostavljanje prošlog/arhivskog i sadašnjeg/glumljenog, uključujući česte anakronizme, provodna je nit, a sve je obilježeno igralačkom metatekstualnošću i upućuje na to da se naizgled davna prošlost upravo danas na svoj način ponavlja.

To da čak sedam različitih naturščika (sukcesivno) igra D'Annunzija nekog će možda podsjetiti na HAYNESOV pokušaj interpretacije BOBA DYLANA u 'Nema me', no Bezinović je tim postupkom puno bliži BUŃUELOVOM 'Tom mračnom predmetu želja', a njegov film kao cjelina možda najviše može podsjetiti na neke radove RADUA JUDEA. Sve u svemu, riječ je o vrlo informativnom, zabavnom, mjestimično lucidnom ostvarenju koje u svom gotovo dvosatnom trajanju povremeno gubi ritam – dakle, nije besprijekorno oblikovano, ali svakako predstavlja interesantan i relevantan pogled na reklo bi se pupčanom vrpcom povezanu prošlost i sadašnjost. ■

Ena Katarina Haler: Nevini

(V.B.Z., Zagreb, 2024.)

PIŠE Katarina Luketić

Haler ne uspijeva prevladati
neugodan sindrom
druge knjige

Doba turobne nevinosti

DRUGA knjiga uvijek se piše teže od prve. Ako je prva knjiga praćena nagradama, medijskim interesom i kritičkim pohvalama, onda se druga knjiga piše još teže – jer se očekuje da potvrdi nečiju vrijednost i od pisca-koji-obećava učini pisca-koji-je-ispunio-očekivanja. U slučaju mladih autora postoji dodatni pritisak: književna i medijska industrija vole kombinaciju mladost+talent, ona se daje atraktivno prezentirati i dobro utržiti. U ime tih imperativa, neki se mladi umjetnici preko noći uzdižu do senzacija pa se preko noći zaboravljaju kada se na vidiku pojavi *suvežija* roba. Na medijskom *roller coasteru* na kojem se čas uspinješ, a čas propadaš, nije lako sačuvati samopouzdanje i vlastiti glas.

Sindrom druge knjige kojom se mora potvrditi raniji status, čini mi se, utjecao je na kvalitetu romana 'Nevini' ENE KATARINE HALER (r. 1996.). Njezin prvijenac 'Nadohvat' iz 2019. imao je vrlo dobru recepciju, dobio nagradu Gjalski i autoricu promaknuo u mladu nadu za kojom se u javnosti stalno, poput repa vuklo isto glupo pitanje: kako je tako mlada osoba uspjela napisati ozbiljan povijesno-obiteljski roman? Po objavljivanju 'Nevinih' upalila se ista retorika, ali je već i gasnula, valjda kada se roman pročitao i uvidjelo da on, uz ostalo, pripovijeda o nečem nepodesnom za medijsko pumpanje: incestu i rubnoj seksualnosti. No, s moga stajališta, kvaliteta drugog romana Halerove narušena je ne zbog opskurnih tema već načina na koji su one ispisane, zbog monološkog književnog svijeta, zamornog ritma i isforsiranog jezika.

'Nevini' prate stasanje mlade djevojke u ruralnoj sredini, među napuštenim kućama, u postratnom, sumornom okruženju. Za razliku od 'Nadohvata', u fokusu su intima i unutarnji nemiri junakinje, stanja, a ne zbivanja. Premda uključuje događajnost i neki sižejni razvoj, roman nema izraženu dramaturgiju, pri čemu se često vrti isto, oslušivanje stanja junakinje u brojnim varijacijama. Likovi i njihovi životni izbori

zadani su kontekstom: ratom, siromaštvom, besperspektivnošću, lošim brakovima, nedostatkom emocija. Fatalistički, sve je unaprijed predodređeno za stagnaciju. Nevini su samo mladi (i to nakratko): junakinja Iris, brat Relja i prijatelj Nino, koji na ruševnoj scenografiji romana, pod pritiskom osamljenosti, ulaze u igre otkrivanja tjelesnoga. Energija između trojca podsjeća na onu između BERTOLUCCIJEVIH *sanjara*, samo što ambijent nije pariški monden već provincijski turoban, a odnosi likova nisu pastoralno topli već egzistencijalistički mučni. Narkotizirano, u emotivnoj polusvijesti Iris proživljava seksualna iskustva s bratom i prijateljem, a u drugom dijelu, kada obojica nestanu, sa strancima, starijim muškarcima, seoskim lovcima. Njezina je seksualnost tako iskaz destruktivnog samoponištavanja u ruralnom, poratnom glibu. Sve to ipak djeluje motiviranije i jasnije kada se ukratko ispriča, nego čita u romanu. Jer, pripovijedanje je zasićeno nepotrebnim poglavljima i redundantnim opisima interijera; nedostaje mu povezivanje s kontekstom, osjećaj za mjeru i smjer, važno i nevažno, pa česta vrludanja stvaraju zamor u čitanju. Inzistiranje na seksualnim iskustvima koja bi trebala kompenzirati manjak obiteljske topline rezultira monološki suženim romanesknim svijetom. Ono najbolje što pruža roman kao žanr – a to je mogućnost višeznačnosti – nije iskorišteno. Treći nedostatak 'Nevinih' uočava se na najosjetljivijoj razini, u jeziku i mikrostilistici. Haler pažljivo gradi originalan izraz, nastojeći pomacima u sintaksi, kombiniranjem naracije i poetskih fragmenata te strategijom distanciranja u duhu AGOTE KRISTOF postići začudnost. U nekim dijelovima uspijeva, ali u cjelini prevladavaju afektacije, iskrzani ritam i stilska grbavost.

Premda je njegov ambijent mjestimično dojmljiv, a neka značenja potentna, roman staje na pola puta. Trebalo je pokazati više pripovjedačke vještine i autorske strogosti kako bi se artikulirala zahtjevna tema, ali i više samopouzdanja kako bi se prevladao neugodan sindrom druge knjige. ■

PREPORUKE: MUZIKA

Sharon Van Etten & The Attachment Theory:
Sharon Van Etten & The Attachment Theory

(Jagjaguar)

SEDMI studijski album kantautorice SHARON VAN ETTEN, ujedno i prvi s pratećim bendom The Attachment Theory, logičan je nastavak synth rock zvuka naznačenog na prethodnicima 'Remind Me Tomorrow' iz 2019. i 'We've Been Going About This All Wrong' iz 2022. Na njima se odmakla od svojih indie folk korijena i predstavila daleko mesnatiji zvuk inspiriran raznim tradicijama alternativnog i srednjostrujaškog rocka. U ovoj bendovskoj formaciji te su tendencije dodatno naglašene opuštenijim strukturama pjesama i grooveom kakav dosad nije bio tipičan za njevo stvaralaštvo. Pjesme poput 'Live Forever', 'Southern Life' ili 'Fading Beauty' predstavljaju filmičan, široki zvuk koji pokazuje tragove slušanja izvodača poput PATTI SMITH, DAVIDA BOWIEJA, Siouxsie & The Banshees ili New Order. Produkcija hvaljene MARTE SALOGNI također doprinosi tom dojmu rafi-

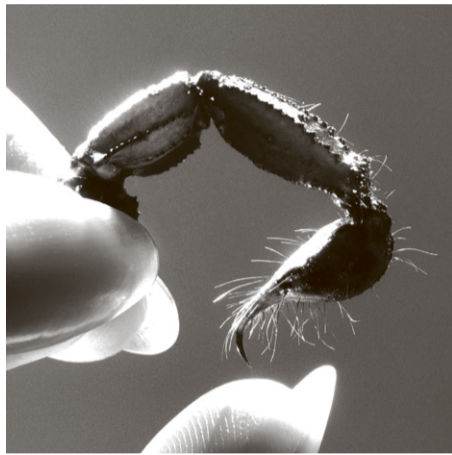
nirane, oprezne primjene panoramske estetike osamdesetih na pjesme koje su unatoč svim velikim, melodramatskim potezima u svojoj biti i dalje intimistički fragmenti. Sve navedeno rezultira jednim od zanimljivijih novijih kantautorskih izleta u svijet 'kompletnog benda'.

Squid: Cowards

(Warp)

TREĆI pak studijski album britanskog art rock kvinteta Squid nastavlja neprekidno zvukovno i tematsko širenje naznačeno već ambicioznim prvijencem 'Bright Green Field' iz 2021. Nadahnuta distopijskim romanom AGUSTINE BAZTERRICE 'Tender Is the Flesh', uvodna, varljivo prpošna 'Crispy Skin' postavlja crnohumorni ton ostatka albuma većinski posvećenog istraživanjima mračnijih strana ljudske prirode. Bubnjar i glavni vokalist benda OLLY JUDGE u promotivnim je intervjuima istaknuo niz naizgled nepovezanih ostvarenja kao inspiraciju za zvuk albuma. Našlo se tako mjesta za 'Nebraska' BRUCEA SPRINGSTEENA, 'Apostrophe' FRANKA ZAPPE, 'Bisch Bosch' SCOTTA WALKERA, 'Grace' JEFFA BUCKLEYJA ili 'Field of Reeds' These New Puritans. Slušajući guste, ambiciozne aranžmane dodatno naglašene

intenzivnom upotrebom gudačkog kvinteta, navedene reference itekako zvuče smisljeno. Squid koriste tu nepredvidljivu zvukovnu artiljeriju kako bi ekspresivno prikazali apsurdnost narativa i mitova koje ljudski rod plete oko svog postojanja kako bi mu dao smisao. Prepun referenci i metatekstualnih komentara, 'Cowards' se ne sluša lako, no polivalentnost benda i kristalno čista produkcija spomenute Marte Salogni, koja je radila i na

ovom albumu, jamči snažno slušateljsko iskustvo, posebno pogodno za slušalice.

Richard Dawson:
End of the Middle

(Domino)

NOVI album britanskog kantautora RICHARDA DAWSONA označava odmak od razgranatih, ambicioznih ostvarenja poput 'Henki' iz 2021. s finskim psihodeličarima Circle i dvostrukog 'The Ruby Cord' iz 2022. Kroz za autorove standarde konciznih četrdeset i pet minuta, 'End of the Middle' se fokusira na jednu obitelj, prikazujući različite generacijske odnose i protok vremena. Oslojnjeno na specifičan, ekscentričan gitaristički stil i podjednako osebujan vokal, Dawsonovo pripovjedačko umijeće dolazi do izražaja u složenim narativima na nevidljivoj granici između nadrealnog i svakodnevnog. Marljivo nastavljajući dugačko, specifično britansku tradiciju progresivnog folka, Dawson ovdje

još jednom nudi alternativu algoritamskom shvaćanju glazbe. Strukture njegovih pjesama su slobodne i nepredvidljive, ponekad čak i potpuno nelogične, što ih čini izrazito nepogodnima za *playliste* raspoloženja, na koje bi inače lako mogle dospjeti zbog prevladavajućeg pastoralnog zvuka. No glazba nije samo pozadinska buka, i to albumi poput 'End of the Middle' redovno potvrđuju, na radost onih koji ih imaju strpljenja otkrivati.

■ Karlo Rafaneli

Pisac i voditelj projekta
Besplatne elektroničke knjige

KREŠIMIR PINTARIĆ
Čitanje počinje
s dostupnošću materijala

Ovih je dana portal Besplatne elektroničke knjige (BEK) objavio blok od sedam zbirki naših pjesnikinja. O kojim se zbirka radi i zbog čega su značajne?

Ovogodišnji 'ženski pjesnički blok' stavlja naglasak na najmlađu generaciju hrvatskih pjesnikinja, onih rođenih krajem prošlog (MARIJA DEJANOVIĆ, LARA MITRAKOVIĆ) i početkom ovog (VIDA SEVER, MARIJA SKOČIBUŠIĆ) tisućljeća, omogućujući čitateljima da upoznaju njihove odreda hvaljene i nagrađivane prvijence. Konkretno, riječ je o zbirka 'Središnji god' Marije Dejanović (nagrada 'Zdravko Pucak' za mlade pjesnike), 'Brojanje grešaka' Lare Mitraković (nagrada 'Zdravko Pucak' za mlade pjesnike), 'Suho mjesto' Vide Sever (Goran za mlade pjesnike) te 'Kraćenje razlomaka' Marije Skočibušić (nagrada 'Na vrh jezika'). Osim ta četiri, objavljena su i tri naslova pripadnica srednje generacije: 'Može i kaktus, samo neka bude' ASJE BAKIĆ, 'Autobus za Trnavu' SANJE BAKOVIĆ te 'Sutra ćemo praviti anđele u padu' MAJE RUČEVIĆ.

BEK je u prethodnoj godini zabilježio porast čitanosti od 43 posto. Čemu pripisujete takav rast?

Veliki rast čitanosti uvijek znači da se poklopilo barem nekoliko važnih čimbenika. Prije svega, prethodnih smo godina imali stagnaciju, odnosno gotovo zanemarivi rast čitanosti od 3 posto u 2023. godini. Kao drugo, izdašnije financiranje od strane Ministarstva kulture i medija, Grada Zagreba i Zaklade 'Kultura nova', a posebice nova institucionalna potpora zagrebačkim neprofitnim organizacijama od strane gradskog Ureda za kulturu i civilno društvo, omogućili su da se više vremena, energije i novca usmjeri na povećanje vidljivosti projekta. Kao treće, i izbor naslova je očigledno nešto bolje pogodio interese čitatelja, kao i nastojanje da se poveća broj autor(ic) a koje sudjeluju u projektu, pa je tako prošle godine od 31 objavljenog bilo čak 12 novih. Stoga smo i ove godine

Foto: Aleksandra David

u izdavački program uvrstili čak 15 dosad neobjavljenih autor(ic)a.

Poticanje čitanja stalna je tema kulturne politike i javnih razgovora o stanju književnosti. Koje lekcije u tom smislu možemo izvući iz sada već skoro pa četvrtine stoljeća postojanja BEK-a?

Najvažnija lekcija, kako vezana uz projekt i poticanje čitanja, tako i općenito, jest da nema koristi od kukanja i žalopojki, već da treba djelovati. I to djelovanje financirati iz javnih izvora, ako je već usmjereno na opću dobrobit, naravno. Ne kažem da će svi pokušaji poticanja čitanja dati rezultate, ali bolje je pokušati i pogriješiti, nego tražiti izlike, čekati bolja vremena i uvjete te beskonačno nešto odgađati. U nešto užem smislu, najvažnija lekcija je da čitanje počinje s dostupnošću čitateljskih materijala. Nema smisla poticati čitanje ako taj preduvjet nije zadovoljen. Osim toga, mislim da je jako važno je li fokus neke kulturne politike na poticanju čitanja ili poticanju kupovanja knjiga. Naravno da je to dvoje povezano, ali nikako ne nerazdvojivo. Ne razlikovati ova dva cilja znači odmoći onima koji se bave i jednim i drugim.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

Studentski protesti u Srbiji sve se više prelijevaju i u kulturu, koju vlasti godinama sustavno devastiraju i izrabljuju za svoju korist. Nakon štrajka radnika u kulturnim ustanovama, a potom i protesta pred resornim ministarstvom, proteklih su dana okupirani – ili, bolje rečeno, oslobođeni – Studentski kulturni centar i Kulturni centar Beograda.

■ L. P.

Gradani poručuju: 'skc je naš' (Foto: Kultura u blokadi/Facebook)

Prizori iz napuklog društva

U knjizi 'Žive slike/Levande bilder', prvoj studiji švedskoga filma objavljenoj na hrvatskom jeziku, Janica Tomić prikazuje švedsku kinematografiju kao kronologiju filmskih interesa za socijalnu državu u njezinoj političkoj ideji, socijalno-klasnoj realizaciji i posljedičnom rasulu

Oduševljava Tomićina britkost stila i pogodena pripovjedna ekonomija (Foto: Hrvatski filmski savez)

MNOGO je razloga radi kojih je zbilja inspirativno u ruke uzeti knjigu 'Žive slike/Levande bilder: prilozi povijesti švedskoga filma' JANICE TOMIĆ (Karlovac, 1980. – Zagreb, 2024.), nedavno preminule filmologi-

nje, komparatistice i anglistice, docentice na Katedri za skandinavistiku zagrebačkog Filozofskog fakulteta. Knjiga je objavljena u izdanju Hrvatskog filmskog saveza i Društva filmskih autora i producenata, u grafičkoj opremi DAMIRA GAMULINA, prepoznatljivoj 'iz aviona' po neospornoj dizajnerskoj

atraktivnosti i sklonosti mikroskopskim fusionsotama: namučili se jesmo, ali je vrijedilo.

Riječ je o prvoj studiji švedskoga filma objavljenoj na hrvatskom jeziku, što predstavlja dvostruki bingo za domaću kulturu. Velika je to stvar za razinu razumijevanja nordijskog filma u (raznovrsnoj i kompetentnoj) filmološkoj zajednici, ali još veća za općeniti status domaće razine intelektualnog pristupa i razgovora o umjetnosti. Dakako, u domaćoj javnosti uglavnom ne postoji – ili možda bolje da ne postoji kad je jadan – razgovor o umjetničkim događajima, posebno razgovor o domaćem filmu, ali i o književnosti, i svakoj drugoj kvaliteti umjetničkog rada.

U uvodu knjige Janice Tomić pod naslovom 'Minorne kinematografije', gdje se minornost tumači kao pojava u nacionalnoj kinematografiji, ali i u okrilju većem od nacionalnog okvira, kaže se ovako: 'Potkraj 2022. pozvana sam na sudjelovanje u raspravi o kontroverznom švedskom kulturnom kanonu čija se razrada planira na inicijativu aktualne švedske vlade. Kulturni ratovi koji se vode na temu novih nacionalnih kanona u Skandinaviji, kao i konstantno smanjenje prostora za umjetnost i humanistiku u švedskim školama, naveli su me da dam svoj autsajderski prilog. Napisala sam da se koncept kanona već dulje vrijeme smatra problematičnim: da postoji otprije, imali bismo problem; ako nastaje sada, problem je utoliko veći.'

Ima li tko što dodati? Kad ste vidjeli ovako točnu i nepretencioznu, kriptično jasnu definiciju kanonizacije kulture? Naravno, pokušaj razgovora o sličnosti i razlici švedskog i hrvatskog pristupa problemu velikog K u kulturi ili njezinom užem fokusu s naglaskom na filmsku baštinu čisto je gubljenje vremena, nedostojno ijedne fusnote.

Umjesto toga, autorica Tomić, čija nas 'jednostavna direktnost', odnosno britkost stila i pogodena pripovjedna ekonomija (komparatistička *par excellence*, što god tko rekao) u svakom iznesenom primjeru analize oduševljava, ovom studijom ključnih 'slučajeva' iz povijesti švedskog filma ukazuje na temeljne, 'vektorske' činjenice u smjeru vedrog pristupa mišljenju o univerzalnosti problema malih europskih kinematografija – i partikularnosti mudrih rješenja. Ne samo da, dakle, ima razloga objasniti kako su o problemu nacionalnog kanona rezonirali, a onda i djelovali Danci kao 'prvi predstavnici' nordijske kinematografije (na primjeru pobune LARSA VON TRIERA, koji je tadašnjem danskom ministru kulture poslao opako pismo, a zatim i artistički javno ukazivao na besmislenost krutog administriranja kanona kao slobodne, žive materije); ne samo da ima smisla shvatiti švedsku filmsku historiografiju kao 'paralelan razvoj i povratnu spregu' razvoja civilnog društva prema nacionalnome u švedskom društvu; i ne samo da nema smisla pretjerivati u samopercepciji europskog (švedskog, nordijskog) filma kao alternative (prije svega) američkom filmu. Tomić nam to, na jednostavan i analitički superioran način, objašnjava već u uvodnom poglavlju. Slijede analize kojima je, na polju dodira kulturalnih i filmskih teorija, prikazala švedsku kinematografiju kao kronologiju filmskih interesa za švedsko društvo ili socijalnu državu u njezinoj političkoj ideji, socijalno-klasnoj realizaciji i posljedičnom, javno nepriznatom rasulu.

U toj je kronologiji, primjerice, važno shvatiti kako znatan dio svoje rane diseminacije u Švedskoj film duguje lokalnom fenomenu takozvanih narodnih pokreta u provinciji te zemlje, zbog čega je početkom 20. stoljeća bilo posve uobičajeno da se dobar dio filmskih projekcija održava u

dvoranama (metodističkih) crkava, prostorama radničkih pokreta ili drugih, različitih narodnih 'udruga' u kojima se prakticirala drugačijost u odnosu na državnu normu. Unutar nacionalne povijesti, ti se narodni pokreti smatraju općim mjestom začetka modernoga švedskog društva, civilnog društva i temelja švedske (socijal)demokracije. U srcu i krvotoku švedske kinematografije kao (oduvijek) bliskog zrcala tog društva, radi se najprije o tome da se, umjetnički 'beskompromisno', prežali gubitak 'države blagostanja'.

Paralela razvoja filma i erozije ideala socijalne države razvija se u poglavlju o progresiji švedskog filma 'zlatnog doba' (od ekspresivnog diletantizma u nijemom filmu preko stroge upućenosti na književni kanon do postupne emancipacije 'autorskog' filma), a definitivno zaključuje u neizmjereno zanimljivoj i zabavnoj studiji opusa jednog od najvažnijih švedskih filmskih autora, ROYA ANDERSSONA. Poglavlje 'Filmske slike Roya Anderssona' dio je neobjavljene autoričine doktorske disertacije, a osim analize Anderssonovih originalnih dubokokadriranih 'tabloa' i motivike njegovog filmskog opusa, Tomić naglašava Anderssonov javno kritičarski, pop-kulturni angažman. I rijetko tko od nas nije, igdje na televiziji ili negdje nekad na internetu, naišao na neke od 'genijalnih švedskih' reklama od kraja 1980-ih nadalje: e pa genijalni Andersson je njihov autor. A RUBEN ÖSTLUND, jedan od nesumnjivo najzanimljivijih europskih filmskih autora, Anderssonov je umjetnički đak. Taj lukavi satiričar (post)socijalne države blagostanja, najpoznatiji po trilogiji klasnog jaza ('Turist', 'Kvadrat', 'Trokut tuge') u knjizi Janice Tomić protagonist je iznimne filmološke analize: pregledne koliko i polemički vješte.

Naravno, motivikom opusa INGMARA BERGMANA neizostavno je impregniran sva-ki pregled švedske kinematografije, pa tako i ovaj. Ipak, autorica se najviše bavi 'drugom bergmanovskom stranom'. Poglavlje 'Čitati Bergmanov arhiv' nastalo je 2019. u jeku obljetničkih izdanja Bergmanovih sabranih djela, pri čemu su Tomić posebno bili zanimljivi njegovi tek nedavno objavljeni radni dnevni, ali i činjenica međusobne povezanosti njegovih autobiografskih, fikcijskih i autofikcijskih tekstova, fotografija i drugih skribomanskih artefakata u kojima se Bergman, suvremenici sada posve očito, pokazuje kao izrazito manipulativan umjetnički profil. Dakako, dojam o 'manipulativnosti' kao najzanimljivijoj točki analize bergmanovskog materijala ovdje je naš, jer autorica nigdje u ovoj knjizi/studiji ne gubi razinu nenametljive ozbiljnosti u pristupu. Primjerice, njezin analitičko-pregledni tekst o nordijskom noiru ('Nordijski noir: adaptacija, apropijacija, artikulacija') abeceda je za ljubitelje tog žanra što je, kako Tomić precizno pokazuje, od sredine 2000-tih prešao put od literature socijalnog krimića do televizijskog treša, ali učinio i par koraka nazad – gotovo kao u suvremenom medijskom etabliranju (doku)realizma nordijskog društva.

Posljednje poglavlje u knjizi, 'Zrcala kulturnih ekrana: filmovi Mai Zetterling', konceptualno je iznenađenje – premda ne posve, jer feministička komparativna studija umjetničkih biografija dviju glumica/redateljica kroz fokus rodničkih politika na terenu švedskog i jugoslavenskog/hrvatskog društva govori o zajedničkoj stvari: 'minornoj povijesti' kontinuiteta. Služeći se uvidima LEONIDE KOVAČ iz studije opusa JAGODE KALOPER, Tomić je fantastičnu ZETTERLING, čije filmove je posebno voljela i preporučivala svojim studentima, pokazala za naše dugo pamćenje – jer je bila ispred svoga doba. ■

TV RAŠETANJE

N jedan,
ali vrijedan

PIŠE Boris Rašeta

Kad bi bio mudar, premijer Plenković bi negdje u EU-u našao novac za nastavak rada televizije N1, koja je Hrvatsku činila boljom zemljom. Tomu se ipak ne možemo nadati. Hrvatska medijski sve više nalikuje na 'ancien regime'. Eliminacija kritičkih sadržaja i ubijanje debatnih formata, uz pad utjecaja tiskanih medija, vode lobotomiji

Nulti kadar: Slučaj Filipa Franjića, HRT, 8. veljače, 13:55

NULTI kadar jedna je od najboljih emisija koje je Hrvatska televizija lansirala u protekle dvije godine, a emitiranje dosad uglavnom nepoznatog filma ZORANA TADIĆA 'Slučaj Filipa Franjića' (1978.) predstavlja jedan od njenih klimaksa. U središtu radnje je radnik Filip (UGLJEŠA KOJADINOVIĆ) koji je svojedobno pobjegao preko granice, i to mu je ostala crna mrlja u policijskim kartonima i životu. No, on je izvrstan vozač i pošten čovjek u poduzeću koje vode poslovični socijalistički menadžeri, što će reći muljatori koji žive prodajući slatkorječi-ve marmelade od fraza ('drugovi, to moramo riješiti samoupravnim sporazumom', 'udruživanje rada i sredstava' itd.). Filipa predlažu za čelno mjesto u firmi, ali on se mora učlaniti u HDZ, pardon u Partiju, a on to neće i vraća se za volan. 'Dosad nisam vidio ovaj film, a Zoran mi je bio prijatelj', kazao je ŽIVORAD TOMIĆ, ushićeno ga proglasivši jednim od njegovih najboljih ostvarenja. Tadić spada u vrhunske hrvatske režisere, a njegov film 'Ritam zločina' ('Dobri duh Zagreba') ultimativno je remek-djelo, koje je toliko oduševilo holivudske producente da su poželjeli napraviti *remake*, ali je zapelo na autorskim pravima. Šteta. Taj scenarij je savršen i teško bi ga upropastio čak i JAKOV SEDLAR.

Gledati stare kritičke filmove daje dodanu vrijednost: uspoređujete prošli i sadašnji režim. U jednom trenutku neki radnik se buni kako ima 'dvije tisuće dinara plaće, a direktor osam' – što zvuči prilično egalitarno. Danas radnici imaju po tisuću, a menadžeri dvadeset, trideset, kako koji, a padne i poneki milijunski bonus. Iz ovog je filma razvidno i to da su se u radničkoj državi na zakinutost i prijevaru žalili radnici, a danas se u hrvatskoj državi žale Hrvati. Nijedan san, eto, nije uspio, samo ovaj još traje – i katkad izgleda kao noćna mora.

N1

POD egidom 'N1' često smo pisali u ovoj rubrici, ali čini se da su se napisi prorijedili. Masovni otkazi novinarima zbog poslovnih problema doveli su do ukidanja najvrednijeg resursa ove televizije, autorskih emisija koje su vodili vrhunski novinari. Vrh kuće traži održiv poslovni model, što je u ovim okolnostima vrlo teška misija, pa im treba poželjeti svu sreću svijeta. N1 je stvorio dragocjenu platformu koja je koristila i javnosti i medijima. Jutarnje su emisije bile promenada relevantnih sugovornika, 'Pressing' je ugošćivao sugovornike koji u sat vremena imaju što reći, u TNT-u su propitivani temelji hrvatske politike, raskrinkavane muljaže, *live* su ispitivani, katkad i isljeđivani, moćnici. U 'Newsroomu' smo gledali *hard talks*, IVANA DRAGIČEVIĆ vodila nas je u Europu i svijet,

'Crvena linija' povezivala je regiju. Većina sadržaja je potom transkribirana, postajući dragocjeno vrelo za sve druge medije u zemlji i šire. U pogledu rata u Gazi N1 je bila objektivnija od svih drugih televizija, iako je riječ o afilijaciji CNN-a (koji također otpušta ljude jer televizije uzmiču pred novim medijima, a i kvaliteta programa im je rapidno pala).

Finski predsjednički kandidat PEKKA HAAVISTO tijekom svoje kampanje otvoreno je dijelio komentare i kritike građana, naglašavajući vlastite greške. Cilj mu je bio demonstrirati transparentnost, priznati ljudske slabosti i time približiti političare javnosti. Kad bi bio mudar, premijer PLENKOVIĆ bi, na Haavistovom tragu, negdje u EU-u našao novac za nastavak rada ove medijske kuće, koja je Hrvatsku činila boljom zemljom. Trošeni su EU milijuni na TOLUŠIĆEVA vina, na preplaćene snimke oštećenih zgrada, na softvere, pa zar ne bi bilo pametno nabaviti koji milijun – preciznije, dva godišnje – i za demokraciju? Tomu se, naravno, ipak ne možemo nadati, ni zrna žita neprijatelju, pa ostaje samo vjerovati da će TIHOMIR LADIŠIĆ naći voljnog ulagača. Je li politika kumovala ovakvom ishodu? Nova TV čeka produženje koncesije, šuška se po gradu, pa je vlasnik United Grupe DRAGAN ŠOLAK možda odlučio izaći u susret željama Vlade. Ako je to, operacija je izvedena prema formuli 'pazi, tako da ostanem nevina'. Hrvatska medijski sve više nalikuje na *ancien regime*. Eliminacija kritičkih sadržaja i ubijanje debatnih formata, uz pad utjecaja tiskanih medija, vode lobotomiji. Uz moćni TRUMPOV desničarski vjetar u leđa, samo je pitanje kad će se i u Hrvatskoj pojaviti neki radikalni Izbavitelj, veliki gvinejski štakor iz PAPIĆEVA filma. A tad, tko živ, tko mrtav...

Sveta obitelj, Netflix

HVALJENA romantična drama 'Sveta obitelj', premijerno prikazana 2023., onedavno je dostupna i na Netflixu. Riječ je o najnovijem projektu nagrađivane redateljice i scenaristice VLATKE VORKAPIĆ, koju većina gledatelja pamti po hit-komediji 'Sonja i bik'. Radnja 'Svete obitelji' smještena je u slavonsko selo 1960-ih i relativno je nekomPLICIRANA, ali njeno postupno raslojavanje je glumački, scenaristički, fotografski i redateljski praznik za oči i uši. Osim što je vjerno dočarala Slavoniju 1960-ih, redateljica Vorkapić, recimo to odmah, odlično je procijenila da je upravo mlada splitska glumica LUNA PILIĆ pravi izbor za interpretaciju lika Janje, Bosanke koja dolazi na sezonski rad u jedno gazdinstvo u poslijeratnu Slavoniju. Ondje se, ispočetka pomalo usporeno, ali zato ništa manje intrigantno, raspliće klupko događaja koji će imati vrlo dramatičan finale. Ali, da ne spojamo... Ne-patvorena jednostavnost i iskrenost izvedbe Lune Pilić, napetost i nezadovoljstvo njenog mladog i introvertiranog supruga Ive, kojeg

Vrh kuće traži održiv poslovni model, što je jako teška misija – Tihomir Ladišić (Foto: Igor Šoban/PIXSELL)

interpretira mladi glumac IVAN ČUIĆ, od ranije poznat iz serije 'Crno-bijeli svijet', uz činjenicu da su tako lijepi i mladi, uveličali su ukupni dojam filma. 'Bila sam jako sretna i jako uplašena u isto vrijeme', rekla je Luna Pilić u jednom intervjuu, komentirajući činjenicu da je kao relativno nepoznata mlada splitska glumica (zanemarimo li TV seriju 'Crno-bijeli svijet') dobila glavnu ulogu u dugom metru. To je jedan od rijetkih pokušaja autentičnog prikaza poslijeratne Slavonije. Uradak plijeni pažnju ljepotom kostimografije, koja je doista minuciozno rekreirana, i već spomenutim *castingom* (tu je i odlična JUDITA FRANKOVIĆ). Ali, ova priča nije za one slabijeg srca. Teška je, opora. I potpuno vrijedna toga da bude na velikom platnu.

N1 Info, 14. veljače, 14:14

MARK RUTTE riskirao je trzaju ozljeđu vrata kimajući glavom MIKEU PENCEU u znak odobravanja za stavove koji predstavljaju radikalnu negaciju svega što je Rutte tvrdio još do jučer. Amerikanci, predvidivo, puštaju Ukrajinu niz vodu. JOE BIDEN je više puta ponovio da će Sjedinjene Američke Države pomagati Ukrajinacima 'koliko god treba i dokle god treba'. Prvi put je tu frazu iz riznice braće GRIMM ('i živjeli su sretno do kraja života') javno upotrijebio 30. lipnja 2022. tijekom konferencije za medije nakon NATO-ovog samita u Madridu. Zadnji put to je kazao 21. veljače 2023. u Varšavi, gdje je rekao da će Zapad ostati uz Ukrajinu 'koliko god bude potrebno'. Pa eto, neće, došao novi šerif u grad. Stariji se sjećaju prizora iz Sajgona, kad se američki saveznici, 'dokle god treba i koliko god treba', vješaju za kotače helikoptera, nastojeći pobjeći iz Vijetnama. Iste prizore vidjeli smo nedavno u Kabulu, Afganistan. Loše je biti američki neprijatelj, a još gore američki prijatelj, kazao je stari lisac KISSINGER. Amerika je gurnula jednu veliku zemlju u nepotreban rat i dovela je na rub uništenja. Izlaz vjerojatno neće biti dobar za Ukrajinu. Sporazum kakav nudi Trump ne može potpisati ni jedan Ukrajinac. A imali su Minsk 2, širok i komotan okvir... ■

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ